

ҲАЗИРА ЭШО

~~К. С. 175~~

М
Ь
Э
Г
И
Н
И

„ҲАЙАСТАН“

ՄԵՅԻՐԵ ԵՄՉ

ՆՈՇԻՐԵՏԱ
"ԿԱԿԱՍՏԱՆ,"
ԵՐԵՎԱՆ—1976

С $\frac{(Анн)}{ч. 13}$

ч. $\frac{703 03 (3013)}{701 (04) 75} 19\frac{1}{2}, 75 «S»$

WЭЗИPE ЭШO

Мьле ч'йае Элэгэзейи шьмале. н'эмеза ч'йае Т'икда бэстэк нэйэ. Дора ве бэсте донздэһ гөндө көрманша хwэ данэ п'ашьла ч'йа. Бэре, һена п'адшае урьсда, ванр'а готьнэ гөндө эла эздиe Аг'баране. Һена советиeда эв гөнд нава нэһ'ие Һ'эщихэлиле (Сахкаһовита ньһа), Элэгэзе у Аг'баране бунэ. Ньһа эw гөндө нэһ'ийа Ара-гасенэ.

Бь готьна готийа эв гөнд, qэ на, бэри qөр'на 19-а шен бунэ. Бьнэлие ван һэй „к'иси“ мөһашьре алие Дерсь-ме, Э'йт'аве, Qэрсө зедэ бунэ. П'аки ван жи һена шэр'е һ'эмдьниаеийи э'wльн һатьнэ.

К'орбьлах, Qөндэхсаз, Мирэк' (Мирэка Мэзыи, Мирэ-ка Ч'ук), Qөр'ьбог'аз, Щэрщэрис, Чонгэрмэз (Чобангэр-мэз), П'амп (П'ампа к'өрда), Щамушван (бэре Щамуш-вана Ч'ук), Элэгэз (бэре Щамушвана Мэзыи), Сэнгэр', П'ошт (К'арwэнсэрэ), Гозэлдэр.

Бьнэлие ван гонда бэр зөлма зэвтчие дэрэкэ, агьр-алава зэмане бэре тэйах кьрьнэ у сэр аина дине хвэ манэ, сэр э'рф у э'дэт, дэба кал у бава р'е чунэ. Т'эвгре-дана ван бь дьнер'а кем буйэ: Н'ал у зэваша ван бь лэвр'а буйэ, һьнэки жи чуйин-һатьна ван бь гонде алие Қарсер'а һэбуйэ, гонде нэһ'ийа Дигор'с.

Гондие вьра бэре-бэрда р'ья'т бунэ, э'к'ьн-т'икьн кь-рьнэ, пер'а жи пэз у дэвар хвэйи кьрьнэ.

Вэзире Эшо ч'уке гондэки жь ван гонда, ч'уке П'ам-пе буйэ, зар'оти у хортанья хвэ п'ае п'ьр'е ль вьра, нава т'эбйэта ч'йайэ р'энгинда, нава мерг у чимане һ'ьк'йатида дэрбаз кьрийэ.

Пешие ви — мала Н'утие Р'эшид жь алие Дигор'а Қарсе, гонде Ширьнойе мөһашьр бунэ, т'эқьш-т'оқьш, һэлэ-бэла сала 18-да һатьнэ щики мина щи-варе хвэ бэре, гондэки нава ч'йада—П'ампеда һешьринэ. Ль вьра жи баве Эшое Н'ути һ'име мала хвэ дани.

Вэзире Эшо бэһтэварэки һена советиейэ. К'ома һ'эф-та гонде П'ампеда хьлаз кьрийэ. Сала 1958-а универси-тета Ереванейэ дэвлэте, факултета т'эриқе хьлаз кьри-йэ у диса ль мэк'т'эба гонде хвэ вэгэр'ийэ: ле ве щаре чава директоре we.

Се сала шунда эв буйэ аспиранте сектора р'оһьлат-зание, йа Академия Эрмәнистанейэ олма. Ль Ленингра-

де, бәр дәсте к'өрдзан у р'оньлатзане советиейә ә'йан на-
ва т'әриқа щьмә'та к'өрдайә п'ър'қөр'нәда к'ур буйә.

Наве Wәзире Әшс иди әва чәнд салын, чава ә'фран-
дар. хвәндәване к'өрдар'а ә'йанә. Әw өзве Т'фа-
қа жур'налисте Т'фақа Советиейә.

Әw өса жи т'әрщмәчики шөрәтә: ә'франдые ньвис-
к'аре әрмәни у урьс т'әрщьмәйи к'өрди кьрьнә.

Ве бәрәвокеда әм чәнд ә'франдые ши р'абәри хвән-
дәвна дькьн.

Щасьме ЩӘЛИЛ.

ШЬКЛЕ ЛЕНИН

Эварэкэ пайиза дэрэнги бу. Де у баве мьн от'аха меванада р'уньшьт'бун, ле эз, хушк у бьред хвэ от'аха дьнеда бун, мэ дэрсе хвэ назьр дькьрын. Хелэк жь шэве чубу, чахе дэре мэ к'отан. Баве мьн чу дэри вэ-кьр у чэнд мерар'а вэгэр'йа от'ахе. Мэ дэрсе хвэ ниш-т'ьн у эм хатьнэ алие от'аха мевана, вэки бьб'нен, чь-ка чь хэбэрдьд'ьн.

—Р'оже пайиза у зьвьстана гузед жьмарьн, тен у зу дэрбаз дьб'ьн. —Мина иро эва пьрсед баве мьн не гөне мьнда т'эсэлэ дьб'ьн. Пэй ван гьлиар'а баве мьн меванар'а эва сэрхатийа хан гот.

—Эм ван сала дьчунэ ода апе К'эрим, р'э'мэ лебэ-мэрьвэки сэхирбу. —Гава баве мьн дит, вэки мэ зар'а жи гөне хвэ дайэ сэр хэбэрдана ши, вэгэр'йа сэр мэ:

—Оде бэре, лаво, нэ мина от'ахе ньнабун. К'е заньбу от'ах чьнэ! Р'ое тиренща тэ'ве п'эншэра ч'укр'а давитэ һөндөр'е оде. Феза оде бэг'ирэ бу. Бэг'ирэ ви тәһэрибу: диواره һьмбэри дериде к'орт'ьк дьһишт'ьн у сэргин, йа-

не жи пәсари теда дадьдан. Р'эх һәрдö диwаре оде дь-
режайи сәк'ö бун. Сәк'ö жи wa бун: пе кәвьра мина
кәр'әвата диwар һьлджәнин, гиһа даданинә сәр, кöлав
жи сәр р'адьхьстьн у одәвани чармерки сәр р'удьньш-
тън.

Баве мьн ижар вәгәр'йа сәр мевана у го:

Эвара дьқәшьми, wәки гьрә-гьр, дәwләтиед гöнде мә жи
к'олозед wanә сери, дьһатын оде, дьһатын у қөрбәт-
қөрбәт феза оде т'ар' дьбун. Гава әw дьһатын к'ефа мә
дьшкәст. Ле чь фәйдә, мә бь кöл-дәрдәки шәвбöһериа
хwә дәрбаз дькьр.

Р'ожәке жи әва Ә'зиме көр'е К'очо чубу Р'әwane.
Эварәке һат оде у гьлики ә'шеб готә мә. Го: “Дьвен:
Нигалә сәр т'әхт авитьнә....”

Мә бәре ина нәкьр.

—Көр'о к'е го?

—Көр'о, дьвәк йәки тәр'а дәрәw кьрьбә?

Әве тә: „На, кö на. Бажерда шар'ә-wар'ә, һәла дьвен
мәрики ақьл жи дәрк'әтийә у бәрк' сәкьнийә, wәки фә-
қир-фьқара азакә, хwәлие жь дәсте дәwләтийа быгрә р'ь-
ә'ате бәлакә, наве wи жи, дьвен, Ленинә! Тә дьгот шаб
һат, дьвен мьрьн т'öнә, öса щьмәт ша дьбу. Т'әмама
дöә'а Ленин кьрьн у одә бәла бу.

Р'ожәке жи мә зар'а к'әwшәне гöндда пәсари бәрәв
дькьрьн. Мә ньһер'и we бьр'ә сйар бәрбь гöнде мә да-
жон. Мә пәсари щида һьштьн у бинәфьшки хwә сйара-
р'а гиһанд. Шьнелед зәр ль wan бун, к'öмед гöһькә ту-
жьк жи сәре wan бун.

Эм р'эх ван к'этын. Һәспед вана орг'э дьчун, эм жи ванар'а дьр'эвйан. Эскәра дитын, на, нета мә т'өнә жь вана дурк'эвн, һәвр'а к'энийан у мәша һәспед хвә сьст кьрн. Паше нызам чь һәвр'а готыи у һәр йәки вана һындава хвәда канфет щеве хвә дәрхьстьн, мә бәла кьрн. Эскәраки жь ван шькләки мәрвәки р'у-сьмел, бь ч'э'вед р'э'м, дабу бәр һ'әмеза хвә. Эм бунә мот'аше ви шькли.

Эскәра т'эг'мин кьр, вәки эм гәлә ль шькл дньһер'ын, йәк жь вана вәгәр'ийа сәр мә у кәрманщи пьрси.

—Һун нызаньн эва к'ийә?—Мә зар'а сәре хвә бьр-ани, вәки эм нызаньн.

—Ленинә, Ленин!

Мьн фә'мкьр, вәки лавька р'аст дьготын Ленине бе. мә азакә. Шабун. к'этә дьле мьн. Мьн ч'э'ве хвә жь шькл нәдьбьр'и, дьхвәст бьдита, чька эв чава мер буйә, вәки п'адша сәр т'әхт авитийә...

Паше эскәра эм авитьнә т'әркия хвә у эм т'эви ван незики гөнде мә бун.

Нава гөндр'а эм қөр'э у к'өбар дәрбазбун. Мьн виали-виали дньһер'и, чька к'и мьн дьвинә. Һәма бәхтс мьнр'а гәлә гөнди дәрк'этьбунә сәр ханийа у бәр дәрийа у э'щевмайи ль мә мезә дькьрн.

Һында мала мә мьн иди бәр хвә нәда, хвә жь һәспе авит у р'эвимә щәм **баве хвә.**

—Баво, мьзгинйа мьн, Ленин һатә гөнде мә!

Иди мьн шаба пьрса баве хвәйи э'щевмайи нәда.

щарэкэ дьне р'эвим гъиштъмэ эскэра.

Эмэки шунда гондие мэ т'эмам һылшийанэ орт'э гонд у дора эскэр чит гьртън. Баве мьн жи һат ьъра.

Эм зар'о р'адьбунэ сэр п'еч'ие лынга, сэр кэвьра, ьэки бьвиньн, чька орт'а щьмэ'теда чь дьқэшьмэ. Мэ бьһист, ьэки эскэр у мере гонд хэбэрдьдън, щарна жи дэсте хвэ һэв дьхън.

Щьмэ'те эш щькле мьн р'ева дибу, бьр ода мала апе К'эрим, ьъра дишерда дардакьрьн. Одэ жи кьрь-нэ идара гонд.

Һна, гава эз бэр we одер'а дэрбаз дьбьм, мьн т'ьре һэма ве гаве щькьле Ленин анинэ ьъра. Эш одэ, минз тыштэки, дьле мьнда ширьнэ. Эз ньһа дьхвэзым, ьэки һ'эта-һ'этайе эш одэ өса бьминэ, бьминэ чава щэ'де биранинед мьнэ ширьн...

Баве мьн ви қэвли сэрһатийа хвэ к'отакьр. Меван дэрэнг р'абун-чун.

Эз we шэве дэрэнг р'азам: к'этьбумэ нава щиа, к'ь-т'еб дабу дэсте хвэ у ль щькьле калке. Ленин дьньһе-р'и, дьньһер'и, ьэки дуса р'ьнд бьвиньм...

—К'ьт'еб дэсте мьнда, ньзам чь ьэхти, эз хэвр'а чубум...

БЭЙРАҢА СОР

Шап сала, чахе эзи донздәһ-сездәһ сали бум, мьн кам дажот. Һена шәр'е вәт'эние у чәнд сала пәйр'а һе комбайн кем бун у ләма жи п'аки нане дьрути данин бедәра колхозе р'о дькьрьн, бедәр р'аст дькьрьн ч кам дьдан сәр. Эм зар'е гөндә бьч'ук жи камажо бун. Жьне гөнд дьһатын бедәр вәлдьгәр'андьн. Паше, вәхте сап дьбу ка у дәне нан жи хвә же бәрдьда, бедәр дькьрьн т'ех у мере гөнд йане бедәр бь шәна дьданә бе, йане жи машине дьхьстьн.

Хөләсә, бедәр пайize дькьрьн, чахе эмиши гөмрәһ'. Жь дәште тьри, сев, шәвт'әлә у эмише дьн данин гөндә алие Әләгәзе, напр'а дьгөһер'ин. Шар-щарна бьригадир, йане жи сәрк'аре колхозе майин жь бедәре нан дьдан у мә зар'е камажор'а эмиш дьк'ьр'ин.

Р'ожкә пайize жи, чахе мә кам дажотьн, дәнге зар'е гөнд мә т'әсәлә бу: „Һа, сев хьлаз бун, һа!...“. Дә, вәхта эмиш дьһат гөнд, зар'о р'адьбун сәр ханйа у дькьрьн газн: „Һа, три хьлаз бун, һа“, йане жи: „Һа, һөрме хьлаз

бу, һа... Гөнди ии тәһәри пе дьһ'әсийан у дьчун эмиш дьк'ьр'ин. Т'әлал жи, һәмин, хвәйе п'ара хвә бу.

Әре, зар'а өса кьрә гази, мә кам һыштын у әм р'әвин бал бьригадире колхозе, мә дора ии гьрт у хвәр'а-хвәр'а же һиви кьр:

—Апе Сәлим, фьрәйа көр'е тәбә, те мәр'а һнә сев бьк'ьр'и.

Апе Сәлим мәрики р'ә'м бу, пешие мә һерс дьбу. инк'ар дькьр, ле паше „нәрм“ дьбу у дьгот:

—Әзе вәр'а бьк'ьр'ьм, ле ии қәвли, вәки сьве һун мә пәй хвә нәйньн, вә'дәда бенә сәр каме.

—К'и вә'дәда нәе нә пышта баве хвәбә. —Мә ва же-р'а сонд дьхар у пәйр'а әви кодәк-дөдо щә дьда мә у дьшандә эмиш.

Мә чәнд һ'әва чу сев ании, дора апе Сәлим р'уньштын у хьрмә-хьрм сева хьст. Р'ожа бөһөрйә, р'ьнд нае бира мын, һьзам севәк жь дәсте к'е мә пәкйа у нава каеда бөнда бу. Дә, зар'о, әм ль бедәре һатын һәв, вәки севе бьвиньн. Ле сев ль мә бу бьрқ-бьруск. Апе Сәлим ль мә кьрә гази:

Гәли зар'а, вәрьн, бьра әв сев вьра бьминә, чька ве паше бьвә р'ьсқе к'е.

Әм һатын диса дора апе Сәлим р'уньштын.

—Ә, һун иди чь мерьн, вәки вә һақаса һькарьбу севәк бьдита. А вәки аг'е мыни һ'әрами-нәп'ак буйа, вә дәстхвәда бина севе һьлда у жь бьн кае дәрхьста.

Аг'е тә к'ийә? —Мә ә'шевмайи жь апе Сәлим пьрси.

—Дә ижар гөһ бьднә мын, әзе вәр'а қьса хвә у аг'е

бежым. Лао, хунэ зар'онэ, чь һаж бае дьне һанэ. Шькьр хунэ бэхтəварьн, де у баве вэ сэр сəре вэнэ, к'эс хатьре вэ нак'эвэ. Һуне вьра сева бьхөн, һэр'ьн мале жи, һна де у баве вэ сев к'ьр'инэ, Һуне вьр жи бьхөн. Мадийэ, ле бьра Һун нэвиньн, лао. Бона севəке эз ѓса һатьма к'отане, вəки чэндəки нькарьбум хвэ бьдьм сэр даре дөльнга.

Э'мьрда гэлэ қəвмандьн тенэ сəре мəрийа, вəки тѓщара наенэ биркьрьне, ь'исан т'ьре эв гьли һəма пелəке пешда қəвьмийэ. Ч'уктйа хвэда мьн гэлэ зэлули дитйэ у һ'эта мьрьне эз бир накьм.

Р'эв бу. Эв р'ож һэр'ьн у вэнəгэр'ьн. Йазйа э'мьр бь һ'эзара мəрьв п'епэс кьр, кьрэ дил у стѓхар. Мала мэ жи чу мират'а, бьн гьранйа сьме һэспе хунхѓрада һэдьми, тьштəк же нəма, хен жь мьн у биранинед мьнэ зэлул.

Жь нəфəре мала мəйэ гьран эз т'эне мамэ чола, ед майин к'этьн бьн ах у бəре сар. Аха һэр йəки к'ьшанд сəре ч'йаки, йане жи р'астəкə хькə-хали. Һ'эрч'е кѓштьн, һəмин кѓштьн, е майин жи бьрьн пление.¹ Вьра жи эв сэр р'йа дьдан хэbate, мина һ'эйвин бар дькьрьн у аг'ьрие жи дькѓштьн. К'е-к'ебу, сəре мерəки у мьришкəке йəк бу.

Бəле, эз саг' мам, вəки бь ч'э'ве хвэ ве зѓлма гьран бьвиньм. Эз ве Шамушванеда бумэ хѓламе малəкə дəвлəти.

—Щамушвана ч'укда?—мэ жь апе Сэлим пьрси.

—На,лао, Щамушвана мэьнда. Бэре наве we нэ Элэгэз бу, эw нав ве аг'рйе ле кьрьнэ. Йэк Щамушвана мэьн бу, йэк жи йа быч'ук. Эре, эзи не т'ьфал оум, анцах донздэһ-сездэһ сали һэбум, һэма чахе wэйи һһар'а. Чи-хе аг'е эз кьрьм хэлам qэвл у qьрарэки wa дани:

Көр'о, лао, тэ п'ак заньби: wэхта эз эт'име мина тэ мала хwэда qэбул дькьм, гэрэке тэ шөхөл-э'мэле ве мале т'эви һьлди сэр хwэ, нэһели к'өлфэте мала мын жь вьра р'абьн, һэр'ьн дэра һан. Тэ ишар фэ'м кьр?

Эз бе гьли аг'ер'а qайил бум, дьтьрсйам, wэки эз бы we йэкер'а qайил нэвьм, к'эсэки мын т'өнэ у эзе мина хушк-бьред хwэ бьр'чина бьмьрьм...

We р'оже шунда жь хэвата гьран сэре мын бэр мын дэрнэдьк'эт, жь шела т'эwле у гоме льнгед мынэ п'ехас qэльшибун мина э'рде qөр'льхие.

Бэрбанга сьбе эзи т'эwледабум, бьне т'эwла гьран мын бы чэлрикэ wэкэ бэжна хwэ паqьш дькьр, пэз, дэвар, бэрх у голык сьбе зу жь нава гөнд дэрдьхьст у жь сэрма шэбэде п'ехас, сэр э'рде qьр'авигьртир'а дьбэ-зийамэ мала аг'е, һэрге аг'айи нэ мал буйа, мын хwэ шэндэква дадьһьштэ тэндуре к'арто у һьнэки бы тина тэндуре гэрм дьбум, ле һэрге аг'айи малбуйа,we мэ'нэк мын бьгьрта: “Көр'о, тэ чьр'а весбе дэрэнг р'абуйи, йане жи: —„тэ чьр'а т'эwлэ р'ьнд паqьш нэкьрийэ“. Аг'ри, пэй чэнд силе щивар, йане жи дэрбед qамчйа дэсте аг'е хьлаз дьбум. Дьбэк: һун бежьн, иди һ'эта эваре—на. Хэбата мынэ бса гьранбу, һ'этани тарие

э'рд һьлдьч'ьпанд эз дьчэч'рим.

Эвара, вэхта аг'айн ль одебуйа, эз гэрэке бьнп'ийа оде сэр даре дө лынга бьсэк'ьнийама һ'эта дэрэнг —оде ба-лабуйа.

Р'ожа аг'а нэ малбуйа, we р'оже һьнэки һэстөе мын р'оһ'от дьбун. We эваре эз бэр тэндуре р'удьньшт'ьм — нане хвэ дьхар у дьк'этьмэ мьтала-дьчумэ мала мэ, щэм де у баве хвэ, хушк у бьред хвэ, к'ө мэ һэр шэв бэр тэндуре дьлист, йане жи г'ондарийа ч'ир'ока дькьр. Дьһат'ьнэ бэр ч'э'ве мын сьфэте г'ондие мэ, вэки һэр шэв дьһат'ьнэ мала мэ шэвб'оһерийа хвэ дэрбаз дькьрын. Эвана т'эмам жи дьлован бун. зар'а һ'эз дькьрын-к'эсэк жь ван нэ мина аг'е мын нэп'ак у нэһэц бу. Шарна дьбу п'ир'қэ-п'ир'қа зар'ед аг'е у эз жь ван хэв-це мынэ шир'ьн һ'ыш'яр дькьрым. Эз бе һ'эмди хвэ дь-гьр'ям, эвана гьрие мын дьд'ит'ьн у дьк'энийан.

Пайиз бу, пайизэкэ мина ве пайизе, вэхта эмиш. Сев һат'ьбунэ г'онд. Физэкэ аг'е һэбу, наве we Г'олчэр, эв жи бауар бьки чахе мыр'а бу. Г'олчэр һатэ щэм мын, к'энийа-к'энийа, паше һьнэки шэрм кьр, дэсте хвэ авитэ к'арбаред ст'өе хвэ, вэки өса ле дьһат'ьн у мина мэр-вьэки г'онэ бькэ, готэ мын:

—Һ'эсо, тө ньһа бьрчийи, һане эви нани вэшерэ, эз һэр'ьм тэр'а сева жи биньм.—Мын бэре шэрм кьр у гот:
—Мэ'де мын начэ сева. Г'олчэр диса к'энийа у чу бэр-бь мале. К'арбаре ст'өе we дькьрынэ шир'қэ-шир'қ, синге-вейн сэдэфкьри дьк'этьн.

Лэ'эки шунда Г'олчэре сев п'еша хвэда аин. бе хэ-

бэрдан данин у нава тариёда мина карэкэ хэзэла бэ-
тэвэһат. Мын нан у сев харын, ле бь ав у несьр. Дьлова-
нийа Гёлчэра нэ'с we шэве дьле мын һе хьраб кьр...
Мын севэкэ мэзын жи нава каеда вэшарт, wэки сьбе
бьдмэ Гёлчэре. Сьбе аг'а һатэ бедэре у р'еч'а сева дит,
пе гэрма шьве эз к'елэк-к'елэк wэлгэр'андьм. Сев ль
мын һ'эрам бун. Аг'е we гэлэки эз бьк'отама, ле к'омэ-
кэ сйара жорда ль мэ дэрк'эт. Сйаре пешие п'эрч'эки
сор сэре дарэкэ дьрежва кьрьбу у пе дэста һэwеда гьр-
тьбу. Аг'а тьма бу, ль wan сийара ньһер'и, бэнгьзе wi
хэйди у мьле wi р'эхда һатьн... We шунда сийара эз жь
хёламтийа аг'е дэрхьстьм. Паше мын фэмкьр: чьр'а бса
мыле аг'е бэр бэйраqа сор р'эхда һатьн...

Һе, һе эw сэрһатийа апе Сэлим бира мьданэ.

П'амп, 1956.

МЪЗГИНИ

Гöлан... Гöла баһаре, бэдәw у назьк, вәкьра һ'öба дьла...

Дурва, нава һәwа һешинә ч'ик-сайида мина мә'ред қәрқаш бәрбь э'змана дьк'ышйан дуйед тәндуред гөндә т'әзәдадайи, һьлпарки э'змана дьбун у , тә дьгот, жь к'әсәр у һ'öба азайе, мина чәнгә-мьжа сьбе дьһ'әлийан, бәта вәдһатьн.

Нава һәwа зәлалр'а р'ое п'әнщед хwәйә зер'ин мина тиред кәвана давитә сәр чайир-чиманед гөл-сосьна, һешнайе тәр'и назьк у р'öһ' дьда wан. Ч'ивә-ч'ива ч'ви-ка жь хәwа сьбейә ширьн р'адькьрьн р'әwьред р'азайи, тә дьгот дьхwәстьн әwана жи ләзәт у зәйнәта бөһаре бьвпньн, бин бькьн, бьә'щвиньн.

Р'ож жь wан р'ожа бу, wәки т'ö щара жь бира бән-гибуйед т'әбийәте, мәрьвед ч'йайи дәрнак'әвә, чьқас дь-чә бәнгзе хwә һе ширьн дькә, мина морәке нава р'ö-һ'е wанда р'удьни, дьвә к'әсәра р'ожед бөһөри, йе ла-йиқи биранина.

Р'ож жи һәма р'ожәкә биринабу, wәки we мина мьзгинике гәлә-гәлә қор'на т'әсәләбуяа. Гөнд дурва ә'дъли дьһатә к'ъвше. Ле һәма тө кб һ'әмде хwә незик бьбийайи, тә гәлә сьфәтед бесәбрь, фәсала мәрвед нә ә'дъли, бь дьлед к'әлә-бесәбрь, бьдита. Щьмә'тәкә гьран ор'а гөнд,щие қьсед хwәйә һәрр'ожә-һәргав бәрәв бубу у бесәбрь һивийа тыштәки бу. Шаһьла хwә дабу-нә алики,т'опи сәр һәв бубун, гәрмә-гәрм шевр дькь-рьн. Қәсәки жь ван гьлйе һәвале хwә п'аки нәдьбь-һист, тә дьгот сәр гәлә хәбәрдане к'әтьнә һ'өщәте у хwәхwә дьк'әнн: бәнгзе ванә хwәш бун. Қала ә'дъли хәбәрдыда, ле we р'оже бесәбрьиә шаһьлие ван жи т'әсәлә бубу: кем, ле гьран у һ'өкөми.

Апе һ'әсэн, кале гөнди һөрмәтли дьнедита, к'әлә бесәбрьиә хwә т'ьзбие к'арбарә п'охьккьрида дьр'ет, пе дәстед тамарә—р'ьщафоки ширқә-ширқ т'ьзбийа данн. Әви щарна к'еша т'ьзмийа дьсәкьнанд, ч'ә'вед р'әшә-ч'ьрусоки бьн бөрийед гәврә серәкр'а дьк'өта әрде, мина ч'ә'вед мәрийа р'е бьк'ьшинә, сәре хwә гьран-гьран бьльнд дькьр, дьхwәст мина һәрщар пьрсәкә гьранә-сәрәкә бежә, ле диса п'ошман дәстбь к'еша т'ьзбийа дькьр.

Аһьләки һьмбәр дәрщ кьр нета апе һ'әсэн у wa гөте:

— К'әрәмкә, апе һ'әсэн, әз дьвиньм төйе р'өсқәт бьки гьлики жь мәр'а бежи.

— Бәле, өсанә. Р'ожа иройин мьн шаһьлийа ә'мре хwә ани бира хwә. Ле, фәқәт, әз гәләки жи бәр хwә к'ә-

тѣм. Иро р'ожа мѣнбу, вѣки т'ѣви шер-ѣрфутед мѣ
мѣн жи дѣрбед мѣрѣне бѣда т'ѣпляка дѣжмѣн, дѣле
хвѣ р'ѣн'ѣт кѣра.

Кале эмѣки гѣлийе хвѣ эглѣ кѣр у бѣр хвѣда, чавѣ
мѣрѣв хвѣхвѣ жѣ хвѣр'а бежѣ, гот: "Э, чѣ фѣйдѣ,,.

—Чѣр'а ѣса дѣвежи, —щаба кале аһыле нѣмбѣр да,—
нѣ, шѣкѣр, се кѣр'е тѣнѣ, нѣрсе жи нава шер'да, ѣвана
карѣн дѣвса н'ѣвт-н'ѣйтѣке мина тѣ шер'кѣн, иди чѣ
дѣфѣкѣри?

Ѡв гѣли дѣве аһыладабу, ле нѣма ве дѣме лѣзѣ-лѣз
бѣрбѣр'и гѣнд дѣлѣзанд р'ѣвики щаһыл. Бохчѣки к'аг'ѣ-
за бѣч'ѣнга вида бу.

Н'ѣта р'ѣви р'ѣа хвѣ дѣфѣданд, ѣ'врѣ баһаре жѣ
пѣшта ч'ѣаед р'ѣовае мина бобѣлиске дѣк'ѣшьянѣ р'ѣе
ѣзмин. Ч'ѣвик у думѣфѣск жѣ тѣр'са данѣзьлин жере, вѣки
карѣбын зу сѣт'арѣке бѣвинын. Бѣре р'ѣе ѣ'врѣ р'ѣш т'ѣпл
гѣртѣн, р'ѣо к'ѣтѣ бѣн хелѣе. Баки бозѣхи-сар р'ѣбу. Ѡ'врѣд
гѣран баре хвѣ р'анѣгѣртѣн у баранѣкѣ гѣр шѣлпан-
де.Р'ѣви дѣлѣзанд, ле фѣйдѣ чѣ. Лѣнге ви н'ѣр'ѣе р'ѣ-
нѣдѣгѣрт, нѣвразе р'ѣ н'ал ле хѣрав кѣр. Сѣфѣте Тѣйя-
ре р'ѣви жѣ лѣзе, нѣрсе у бесѣбѣрѣе соро-моро бубу.

Ѡви нѣшкева т'ѣг'мин кѣр, вѣки к'аг'ѣзед бѣч'ѣнгеда
шѣл дѣбѣн. На-нанка ѣви п'ѣт жѣ хвѣ эхѣст, лѣ к'ѣ-
г'ѣза п'ѣч'а у дѣса лѣзанд. Ѡви фѣ гѣн нѣдѣда сѣр'а
бае тѣ'вийа баране.

Р'ѣви дѣчу, ле жѣ дор-бѣре хвѣ фѣтѣйи. Р'ѣва нѣк'ѣ-
тѣ бѣн т'ѣ п'ѣред сѣре р'ѣе, кѣ р'ѣвийа т'ѣме р'ѣжед ба-

рана хвэ давитэ бьни, л'эта баране сьстдыкър, йа-
не жи вэдыкър.

Дьчу р'еви у хвэхвэ жь хвэр'а дьгот: "Баран жи
нэма бэхте мыр'а hat? Ищар we чавабэ, wэки ньш-
кева т'ела хьравбуйи хэбэрдэ. На, нькарэ бьрэфьмэ,
wэки осабуйи, иди нага мэрыв чьр а орт'а гонд бэрэв дь-
бун, эвана, эз дьвем, нага бесэбьр нивийа мьньн, ле
ньзаньн иди чь рэфьмийэ. Эзык ви гьли бежым — чьрас
шабун...".

Дьле р'еви дьк'ота, дьхвэст жь рэфаса ви дэре, зу бь-
гьнижэ гонд. Ле р'еви жи заньбу, wэки тыште оса нарэфь-
мэ у диса гомана хвэ дьда сэр лынгед хвэйэ wэстйа-
ий.

Иди хвэндк'аре сэрпатйер'а э'йанэ, wэки р'еви гьли-
ки э'щев, шабунэкэ мэзын э'лами гондйакэ, ле чь, эви
т'эне заньбу у тьрса хвэхвэ дьле хвэда жи нэдыгот: эви
т'ьре ньнаке бьбнен у пешийа ви э'лами щьмэ'текьн. К'е
бьбниста, р'е хькэ-хали бу.

Р'еви р'анезкайи гондр'а кьр. Qэрэт'уйе мэрывед бэрэв-
буйи бэрэ-бэрэ зедэ дьбун.

Э'wра к'эла хвэ р'ет, баране вэкър. Э'wра чава лэз
р'уйе э'змий гьртьн, оса жи лэз жь нэв бэрдан, п'эр'ьсин.
Р'ое диса п'энщед хвэйэ зер'ин авитэ сэр ч'йа у банйа.
Нэва зэлал бубу. Бина багаре т'эбйэт гэлэ хвэш кьрбу.
Тэйрэдэ диса дэрк'этьнэ сэйранге у дэст бь дэнгбейя
хвэ кьрын. Нэр тышт диса э'дзли. Т'эне щьмэ'та бэрэв-
буйи нээ'дзлибу у эв йэк не п'ьр' дьбу незикбуна р'еви-
р'а.

—Тэйаре мэ һат, чава дьлэзинэ.

—Мэ'руми наһа буйэ ав.

—Мина мышке бьк'эвэ нава аве.

Щаһьлед гонд ва бь һ'энэк дурва Тэйар шадьбун у
щида һэв дьчун-дьһатьн, ле ч'э'вед хвэ қэ жь Тэйар нэ-
дьбьр'ин.

Тэйар р'анезкайи щьмэ'тер'а кьр, иди дьһатэ к'эвше
һөлл-гөлма к'ьнщед ви, сьфәте ви т'эвһэвбуйи, вәки
тьштэк дь нав хвэда вэдьшарт.

Дәқәнэ гьран бун. К'эсәки төрөш нэдькьр we кәр'буне
бьһ'эр'ьминэ, пешда гьли вәкэ. Эw мина we дәқе бу, вәх-
та қэзйак нышкева бэр ч'э'ве мәрйа дьрәшмэ, дәсте ме-
рвь нагәр'э пешйе бьгрэ.

Эшқ к'этэ дьле Тэйар. Эви жь бәнгзе щьмэ'те һәр
тьшт фэ'м кьр, фэ'м кьр, вәки щәфе ви бадьһэва нэчу-
йэ, к'эсәк хен жь ви гьли нәһ'эсйайэ, алт'ьндари иди йа
вийэ.

Нышкева, чава хәвнеда, эва пьрсана щьмэ'те т'эсәлэ
бун.

—Мьзгинийа мьн, шәр' к'өта буйэ, фашист һ'ьнщьр'и-
нэ. —Тэйар қәватед хвэйэ пашьн. вәки бэр вәстандына
we р'оже фьльтибун, бэрэв кьрьбун у бь эшқәкэ мэзын,
һьнәки жи к'өбар у қөр'э мьзгини дьда щьмэ'те. Һақас
бәс бу.

Щьмэ'те һэвр'а дәнгәки гөмрәһ'и бьльнд да. Чь һатэ
готьн нава we газйа кьнэ —щанр'осасда-э'йан бу: эw га-
зийа алт'ьндарйе бу, вәки гьһиштэ һэйло к'эскәсора к'а-

wə кер', wəки бубу шə'да мьзгинйа р'ожа нава нишан,
р'ожа 9-е гōлане.

П'оте Тэйари шьли-шо к'этьбу дэст п'с мэрйа, нава
h'эр'ийеда п'епэс дьбу. Тэ дьгот эw жи hэде мьзгинйа
Тэйар бу, wəки дь нава h'эмезед h'ьзкьрьнеда онда бубу:
гондйа бина хэрибед хwэ жь Тэйаре хьлфьки hьлдьда,
к'эсэра п'ьр'э-гьран ми́на э'wред we р'оже бэла дькьр.

Дьле wan жи ми́на э'змане we р'оже дьбу сайи.

„ДОХТРИИА“ ШЕХ ДЭЛО

Эw ce p'ож бу възинйа багәре бу-вәнәдькър.

Мала апе Н'әмзода дәр у щинаред ши т'оп бьбун. Нә-
вие шийи шәш-һ'әвт сали, Сьмое бьч'ук, бәтһ'ал бу.

—Ба-баво, ве зьвьстане, әв нәхвәшийа гьран ви т'ь-
фалир'а к'өр'а һат?—Нһо гот у гьлие хвә т'әмам кър.—
Хвәстьна р'әбе мьнә...

Пәй гьлие апе Нһор'а гөнди, дәр у щинар хвәр'а-
хвәр'а бәр дьле апе Н'әмзода һатьн.

Нәхвәшийа Сьмое бьч'ук we р'өже дһа гьран бу, ши
ч'ә'вед хвә вәнәдькър, дьнә'лийа. Баве ши ль бажер
хвәндьне бу.

Салед коллективизаснае ә'wльн бун. Мәрьвед хвәнди гөнд-
лада кем бун. Бона we йәке жи гәләк шаһьл дышан-
дьнә хвәндьне. Кадр у п'ешәкзанед малһәбуна гөндитие
лазьм бун.

Апе Н'әмзо жь дәрде нәвие хвә бубу ләпәки, дәстед

ви т'эваркьри, дьчу-дьнат, хэбэрдан пе нэдьбу.

Назьра, нэр йэки тыштэк дьгот, к'отасие Нно диса гот:

— Оло, баво, вэ чи хвэ онда кьрйэ.. Иро т'эрефэ-ки мина шех Дэло гондданэ у эв т'фале хана жи оса бьзэрэ?

— Вэллэ, наве хвэде, мьн хвэ онда кьрйэ.— Нэманэ-ки дэнг жь Н'эмзо дэрк'эт, — мьн қэт фькра шех Дэло нэдькьр. Ньлбэт осанэ, сэре мьн қорбана ощаха вибэ, иро эв нэвие мьн қэнш нэкэ, ле к'е қэнш бькэ?

Аньлед р'унышти хананга до хорт шандьнэ пэй шех Дэло.

Шех Дэло гонде щинар дьма, ле сале чэнд щара дь-натэ нав мьридед хвэ, хер бэрэв дькьр у барханэкэ гьран жь нав ван дьбьр.

Хелэк жь чуйина хорта дэрбазнэбу, дэри к'отан у чэнд гондйед майин жи натьнэ вьра. Йэк жь вана сэдре колхозе бу у эви жи хэбэрда:

— Але Н'эмзо, то қэт шаиша нэк'ышина, комсомолед гонд вэхте дэрһэқа нэхвэшийа нэвие тэда бьһистьн, чэнд вэк'илед хвэ ве багэре шандьнэ нэһ'ие, вэки дохтр биньн, нна к'о нэбэ ве бен.

Мэдэки тэл натэ але Н'эмзо, сэдре колхозе т'эг'мин кьр.

— Хвэде жь вэ р'азибэ,— Н'эмзо шаба сэдр да,— Н'эта дохтр бе, эме ч'арэке бькьн, эз нахвэзьм, вэки эв т'ьфала,— у дэсте хвэ дьржи щй— нвьине нэхвэш кьр,—

т'ек'эвэ бэр к'ер у дэрзие дохтра.

Гъли дэве Н'эмзода бу, хортед кӧ чубунэ пэй шех Дәло вэгэр'иан. Йэк жь вана пешда нат у гот:

— Шех нәнат, дьгот, вәки н'эта Н'эмзо соз нэдә, чька эзе бона натъна хвә дӧа ль чь бькьм, эз наем.

Назыра ч'э'вед нәв ньнер'ин. Апе Н'эмзо щие хвәда сар бу, ле пер'а-пер'а жи вэгэр'иан сәр хорт, гот:

— Эз н'эйрана ч'э'ве вәмә, нуне диса нәр'ын пэй шех у бежъне, вәки бьра дӧа ль ногъна мьнә бәркәл бькә у ледә бе.

Хорт не пыш дери нәк'этьбун, сәдре колхозе жи жь щие хвә р'абу, сәр нәхвәшда мел бу у готә Н'эмзо:

— Әме ва чун, дохтре э'сә бе у нәнелә, вәки әв т'фала бьбә кӧштие шех Дәло.

Н'эмзо у чәнд мәрвьед майин бь авьр'е туж сәдр вә-р'екьрн.

Н'але нәвие Н'эмзо чьқас дьчу гьран дьбу, к'ӧлфәт дәстбь шин-гьри кьрьбу, ле Н'эмзо иди хвә зәвт нәдь кьр: дәзмал дәрхьстьбу у ч'э'вед хвә т'әмьз дькьр.

Хеләк жи дәрбаз бу, шех Дәло пешийа ван хорта к'ә тә һӧндӧр'. Щьмә'т бь шарәкева р'абу сәр п'иан, чунә дәсте шех. Пэй we йәкер'а шех бәрбь нәхвәщ чу, сәрда куз бу у готә Н'эмзо:

— Н'эмзо, әва зар'а бәр мьрьнейә, әгәр тӧе хвәйе созе хвәби, эзе ви „р'акьм“.

Н'эмзо иди нәһишт, вәки шех гьлие хвә т'әмамкә, жь щие хвә р'абу, бәрбьр'и ви чу, шарәкә майин жи дәсте ви р'амуса у готе:

— Шех, эз қорбана ошаха тэмэ, тэ к'энге қосур маламьнда дитийэ, wэки?...

Шех дит, wэки Н'эмзо дьхэйдэ, бэр дьлада нат:

— Эз хwэшие хwэ ль тэ дькым, мьрид, чьр'а бса дьбежи, дьвэ эз т'эзо тэ нас дькым?

Шех ньер'и, wэки бэшэра Н'эмзо хwэш бу, готе:

— Н'эмзо, дэ бежэ, эгэр эзе дōае ль ногьна тэйэ бэр кэл бькым, эз р'абьм...

— Ногна мьн тэ хwэш Н'элалбэ, т'эреқ, р'абэ ч'арэке бькэ.

Шех дōа кьр у звьр'и сэр шьмэ'те, гот:

— Ща шьвэко зьрав мьнр'а. биньн.

Щаһьлэки пер'а-пер'а шьвэк ани. Шех шьв гьртэ хwэ у сэр нэхwэшр'а сэкьни. Эми дэстбь қәwла кьр. Wэхтә қәwлдәд хwэ к'отакьр, дэстпекьр пе шьве нэхwэш к'ота. Щьмэ'та р'уньшти кэр' бу, кэсэки дэнге хwэ нэдькьр. Эме шг'арэке шех нэхwэш к'ота у пер'а жи дькьрә хьлэбьл. К'отасие эми шьв жь дэсте хwэ дани у нат нав шьмэ'те р'уньшт.

— Эва қрара р'эбе мьнэ,— шех Дәло бэрбьр'и шьмэ'те бу у гот,— эгэр хwәде жь мэ зә'фтьр жь ви т'ьфали Н'эзкьрьбэ. wәллэ, эз ошахекым. we бьвэ. ле эгэр р'ожа ми пәһатьбэ, wэки һун ми бькьнэ нава к'ура эгьртышт пе нае.

Һәма we дәме, шехи һе хәбәрдан бу, дәри диса к'өтан. Дәқәке шунда чәнд хорт дәвгьрти к'этьнэ һөндөр. Багәре сери-һ'эта лынга әw бәрфеда сутьбун.

Пешие кэсәк жь wана нәдһнатә наскьрьне. Ле к'ьвиу бу, wэки гәләки чәрчьри у wәстийи бун. К'өлфәта пер'а-

пер'а мьдасе ван дэрхьстын у данэ р'уныштандьне. Эва-на комсомолед чубунэ пэй дохтр бун. Йэк нава ванада нэнас бу. Эв бь хвэхва жи нэма дохтре нэһ'ие бу.

Эви дэст-п'е хвэ гэрмкыр у пер'а-пер'а бэрбь нэхвэш чу. Авр'экэ тэ'л һатэ һ'эмзо у бэр хвэда кьрэ мьртэ-мьрт, ле шех Дэло ськ'ым бьбу, сэкьнибу. Щьмэ'та сэкьни мэт'элмайи мабу. Дохтр т'эзэ нэхвэш дьньһер'и, гава сэдре колхозе у чэнд мэри һатнэ һөндөр'. Дохтре шаһьэ нэхвэш дьнһер'и у пьрч'укьри сэре хвэ дьбьр-дани һ'эмзо т'ава хвэ нэани, эв жи чу сэр нэхвэшр'а сэкни.

Дохтр щида р'унышт, дэстед хвэ т'эвар кыр у дэмэке фькьри: һэр тышт шир'а э'йан бу...

Паше р'абу, дэрзи у дэрман һазьркыр у нэхвэш да бэр дэрзийа.

— Апе һ'эмзо, тө қэт нэфькьрэ,— дохтр гот,— гөман һэйэ, вэки нэвие тэе сыламэтбэ.

Дайка нэхвэш кузи сэр лынге дохтр бу, ле эви изьн нэда.

— Хушке, чьма өса дьки. Қөншкьрьна көр'е тэ эв борще мьнэ, тө қэт шаиша нэк'ышинэ, көр'е тэ иди сыламэт дьбэ. Сэр ван гьлийа қөдуме һ'эмзо һежа бэрда һат, эв жь бэрсэрийа нэвие хвэ р'абу у чу нав дэваред хвэ.

Щьмэ'та гөнд диса дьһат у дьчу, шех Дэло жи кэр'э-кэр' диса һат у щики р'унышт. Кэсэки хэбэрнэдьда. Нэма ве дэме вана бьһист, кө чава дохтр у нэвие һ'эмзойи нэхвэш һэвр'а хэбэрдьдн. Щьмэ'т шаш у мэт'эл ма-Һ'эмзо жь нав дөвөр һат у вэхта дит, кө нэвие ви у

дохтр һәвр'а хәбәрдьдн, пе һәрдө дәста һ'ышк дәсте
дохтр гьрт у дө шара р'амуса. Ле ә'дәт wa бу: wәхте
щики дө шех һазьрн у мьрид дьчнә дәсте йәкч, гәрәке
ә'сә һәр'нә дәсте е майин жи. А бона ве йәке жи Дәло
һәw т'ьре дохтр жи т'әреқә у әви жи дәсте хwә дьрежи
Һ'әмзо кьр. Ле Һ'әмзо ләз зьвьр'и, нәвие хwәйи нәхwәш
һ'әмез кьр у шабуна һесра ч'ә'вр'а авит. Дәсте шех Дәло
өса жи нава һәwеда ма.

П'амп, с. 1961.

Э'Т'АР

Бу-қашьми, ль гондэки қэза Қәрсе көр'е Қәрэмани, кө жер'а дьготьн Э'т'ар, бәлап'ежгари аг'е гонд — Нури бу. Эве тә чь һат бәр дев жь аг'ер'а гот. Нури аг'а жер'а сондә-сонд бу: “Эва жи хвә нә дәвләта Р'омейә, вәки нә хвәйә, нә хөданә, —эви нава к'ома гондийада готьбу. — Эва дәвләта сари Московә, вер'а к'ап тен авитьне? Эзе мина һнәка ви Сьбиледа бь'ьзиньм“.

Ишар һ'але мәе чавабә?— Қәрәмане кал к'әтьбу һәв. бубу қонщәки у хвә-һ'алар'а дьгот.

— Мале дьне к'әвә, әз на-һ'әвте говәк баве мьн жи жь гор'е р'абьн, нькарьн илаще бь Нури аг'а бькьн. мерьки лок'ә. Дәргә-диwana к'әвә, э, қә бе Нури занә е мина мьн һәнә, йан на. Эва гәдәнга анщах дәве мьнр'а гьһиштйә, бьра щие һәқ-нәһәқ онда нәбә. Вәрә эзе ви гәдәнгн бьшиньм шәһәрәки мина шәһәрә Т'ьвлисе. бьра чәнд саләка бәр ч'ә'ве ви нәп'аки нәк'әвә, һ'әта чька хвәде чь дькә. Ви чахи жи хвәде р'ә'мә. Дьбен жьна Нәби готә Нәбие нәшар:

— Нэби нэщар, р'абэ-р'уни мина һэршар.

Хвэде йэкэ-дэргэ һ'эзар.

Қэрэмани ва мьталада бу, фькар дькьрьн — көр' де-рида һат.

— Лаво, — Қэрэман, мина мэрвэки сущ-сэрда бе, ль бэр көр' р'абу у һиви же кьр, — мьн тө хэлайи-щэлайи хьлаз кьри, фьр'а хьсти, дәсте тэ, шькьр, дар гьртийэ. Иро жи, Нури аг'а дьхвэзэ мальке ль мьн хьравкэ. тэ өндакэ. Вэрэ лао, һөрмэта ви р'уе мьни спи бьгрэ, гөр'а баве хвэ бькэ, чэнд салэка жь ве томьке дурк'эвэ.

— Дурк'эвьм һэр'ьм к'ө, баво? — Эт'ар эщешмайи жь баве пьрси.

— Һэр'э шәһэрэки мина шәһэре Т'ьвлисе, шәһэре хвэдейэ, Мөхөрзэминэ, лао, һэрч'а бьрчи дьчэ-т'ер же ведьгэр'э.

— Баво, эзык һэр'ьм — гөнд-гөндитие бежа: Эт'ар бэр Нури аг'а р'эви, тьрсийа.

— Ле тьрс һьндькэ, лао, — Қэрэман дәстбь ширэта кьр. — Лэма дьбен: „пешийа тьшт пашийар'а нәһиштйэ“. Дьвен: „Дәсте нае гәстьне, те р'амусане“. Эва һна қьса мә у Нури аг'ейэ.

Қэрэман гэлэ көр'да к'эт, ширэт ле кьрьн у аг'рие бь ви гьли эв бэнд кьр:

— Лао, те һ'але мә дьбини, — эви Эт'арр'а гот, — эм дәйнада хьзьнинэ. Һэрге гөне тэ ль мьн, хушк у бра. пирэдйа тэ те, һэр'э Т'ьвлисе, п'эра жи қазанщкэ у мэр'а бьшинэ. Эме һ'эта к'энге пэй хэлде бькөльн.

Эван гылие баве Э'т'ар анин хирэте. Р'ожэке жи эви бэре хвэ да шэһэре Т'ьвлисе.

Пелэк-дөдө дэрбаз бун, гөндда бу шар'э-вар': Го: — Э'т'ар не нэгьһиштйэ Т'ьвлисе, п'эрэ бавер'а шандьнэ.

Вэхтэке шунда гөндики мина Қэрэмани к'эсиб чу Т'ьвлисе щьһезе қиза хвэ бьк'ьр'э. Эве тэ вэгэр'ийа, гот:

—Қе хвэстына р'эбе мьнэ,—эви нава гөндийада гот.
—Ще һэр'ьн бьһер'ьн, көр'е Қэрэман, мьразкынге ви левэ, шэһэрда малэкэ өса кьрйэ, һэбунэк өса сэрэ, вэки йэки мина Нури аг'а жи нькарэ лынге хвэ wir'а бавежэ.

—Чь дьвежи?

—Һэйнавэ?

—Ле эз хвэ хельф набежым! Мерьки, хвэде ощаха вэ жи шенкэ, йа ви жи: мьле мьн гьрт, эз зоре бьрым база-ре, се истэган арақа ч'ач'и ль мьн да вэхварьне. Эз пе к'эфхвэш бум, ле қэ т'алаша ви нибу. Һэла сэрда жи го: “Апе Мэшит, мьн весведа пенщ истэгане ва жи пева кьрьнэ. Эз һ'эта чэнд к'аса сэр хвэда накьм, нькарьм нан бьхөм, хэбат мьн набэ”.

—Э ве чьма вэнэхвэ,—хортэки шаһьл бэр гылие Мэшитда һат,—вэки қазьнца ви йа мьнвэ, ло пенща һэ эзе дэһа жи вэхөм.

—Ижар вэ т'ьре Э'т'аре вьрэ. Аһ, машэла, эва к'упе зьке вийэ.

—Бьди хатьре хвэде,—мерэки навсэрэ э'щербмайи жь Мэшит пьрси.

—Қөрбана хатьре хвэдемэ,—Мэшит шаба ви да,— Э'слане көр'е апе Т'эмьр, хвэ эз хельф набежым.

—Н'ашаш тэ,—Э'слан гылие Мэщит бър'и.

—Щамер,—Мэщит диса дэстбь гылие хвэ кър.—щя хвэзъла ч'э'ве вэ дэвса ч'э'ве мынбуна, хун ль базара Т'ьлвисэ ага у гондарбуна: сэре базаре дьго От'ар, бьне базаре дьгот От'ар..

—От'ар к'ийэ? —Йэки кал жь Мэщит пьрси.

—Чава От'ар к'ийэ? От'ар нэма Э'т'ар бь хвэйэ, жер'а нди набен Э'т'ар, ширнайн дьбен От'ар.

—Баво, эме нэла гэлэ э'щеба бьвинын —кале гот.

—Хвэде мала ви хьравкэ —гылие хельф дэве ви дэр-те,—Мэщит диса дэст гылие хвэ кър.—Эз шэбэца сьбе н'эта эваре к'елэка ви мерьки дур нэк'этьмэ. Э, хвэде рьсмэте викэ. Хвэде готйэ: „Тэ нэрэк'эт, мын бэрэк'эт“. Щамер, чьма зьвр'а бежынгер'а сэкнандьна ви т'онэбу. Н'эйран, ашитэ, бьзотэ. Тэ нэв дьньнер'и ви сэри базарейэ, нэв дьньнер'и ви сэрийэ. Щамер, чьца мере гонде мэ-йэ зэг'м нэнэ, а эва Э'рфуте мэ, К'амьле Сьмо, Сэвтэе Сэфэри, хвэ т'ае Э'т'ар дэрнаен. Эв пыштне эв пышт дь-кэ, дэве баве к'эси нэк'этийэ ньлдэ.

—Фьланк'эс, мын инайэ,—мерэки сьмелп'альк неди у фэсал жь Мэщитр'а гот,—к'эд ширьнэ, н'эрэ мерьв дькьн п'элэван жи.

—Н'эйран, щаньм, гозьм,—йэки навсэрэйн чармерки р'унышти шьва хвэ бь нэрдэ дэста қалым ль э'рде хьст у дэнгэки нелэ гот,—Ахьр хун дьвен, ле гыля т'ам р'он'найын. Эва зэрпе харьн-вэхарьнейэ, к'и хвэр'а чь дебе-жэ бьра бежэ.

—Эре, тэ харьн-вэхарьн гот, к'этэ бира мын,—Мэщит

звьър'и сэр ши мерьки.—Э'т'ар эз эваре бьрьм мале, т'а-
хеда гошт қаланд, чу штобә шәрава р'әш ани, мала хвә-
йе шәраве шәвйти, шәраве нәвежә—хуна бевьла бежә.
Дә, эз у Э'т'аре тә ле р'асәр һатьн. Баво, эз п'әйаке нәдьм
хвә, мьн ши мерькир'а нькарьбу вәхара. Эве тә т'әдин бь-
не штоб ани у вәгәр'ийа сәр мьн—гот:

—Апе Мәщит, вәллә напхарьна мьн эв бу тә дит. Эзи
шәбәқда хөрин бум, мәшал нәдьк'әт мьн эз пари нан бь-
хөм. Н'але мьн һәрр'о вайә: эз бь арақе йолә дьчьм, н'ә-
та эваре у паше шиве дьхөм.

Щьмә'те эп'ещә жь Э'т'ар хәбәр да, паше гьли һат сәр
һ'ал у вәхте дьне, дәрәнг һәр кәс чун мале хвә.

Пәй чуйина ане Мәщитр'а Қасьме Шәме чу шәһәр-һат.

—Шамер,—эви дһа бь шәват гот,—хвәде кә дьдә ме-
рьв—напър'сә: тә кәр'е к'ейи? Ще бьдьн хатьре Шихади.
һуне һәр'ьн бьньһәр'ьн... Ве сале апе Мәщит гьлие Э'т'ер
дькьр, эва һьнә лавкед мә мина Нәмрут' ина нәдькьрьн.
Һәла һәр'ьн т'ьмт'ела Э'т'ар бьвиньн, һәла бала хвә бь-
дьне маләкә чава сәрә!...

—Бьди хатьре хвәде,—йәки кал гьлие Қасьм девда
гьрт.

—Хало, гәли шамера,—эви диса дәстбь гьлие хвә
кьр,—әзьк нһа бежьм, һьнәке бежьн чька кәр'е Шәме хе-
льф дьбежә.

—Бо һ'әйран, мьн инайә,—һазьрәки хвә нав гьлийар'а
кьр,—бәхт чь бежи дькә. Го: к'өлфәтәкә шаһьл р'әвақә-
да хвәр'а р'уньштьбу: ч'ә'вәки кор бу, ч'ә'вәк жи ә'вр һа-
тьбу сәр.

Го: ль қате һәри жорьн р'унышьбу. Го: һақа хьшьр-ь'м-барәт хвәва дарда кърьбу — аншах р'адьгьрт. Го: нәһ-дәһ щари жи мина дәзмала сәр дәста бәр қөльх дькърьн. Го: йәки минани мьни фәқири-бәләнгаз чу шәһәр у шаш ма ль ханьме, ч'ә'ве we ньһер'ин. Го: әва тә ди, wәки әви һесир нәдитийә, т'әзә гөһе гөнда дәрк'әтийә, го, жорда ле кър гази: „Һ'әйран, тө ч'ә'ве мьн нәнһер'ә--бәхте мьн бьнһер'ә“.

Щьмә'те гьлие Сәртив бәгәм кър у һәма we дәме Қә-рәмане кал желва бәрбь wan һат.

—Хвәдеда we һат,—йәки бь ә'к'с жь нава щьмә'те гот,—wә иди жь һәв херә, бо.

—Хвәдеда гот—к'өта бу,—йәки дьн бәр гьлие wi р'а-бу,—ща һәла бьдьн хатьре хвәде, һуне р'ьнд бала хвә бьдьн гема апе Қәрәман, қә хвәйе кәри-суриа жи wa wәрдьгьрн?

—Бәхте мьдабә, на, —йәки майин бәгәмиа хвә да ви гьли, —дәве баве к'ижан аг'айи к'әтийә wa хвәкә, мәрвь дьбе соли wi сьфәте исинр'а п'әр'ләмиш дьбьн.

—А, һьнәке бежьн көр'е Қәрәман жи һәйә, һ'әвт-һ'әйшт көр'е Шәмдин жи һәнә, —йәки навсәрә бәр хвәда гот. —Әвед мьн хвәр'а набиньн щотә чарьх мьнр'а һасьлкьн, ле Ә'т'ар һәла чава бав хәмьландийә.

—Р'ожхера щьмә'те, —Қәрәмане кали бин ле ч'ькйайи готә һазьра.

—Хер, сәр ч'ә'ва, сәр сәрар'а һати,—щьмә'те слава wi вәгьрт.

Лавька хош-беш данә Қәрәман у гьли анин сәр Ә'т'ар.

—Қараман, р'э'мэ ль баве тэбэ, һ'алке Ә'т'ар чийэ? —
Йэки же пьр'си.

—Хвэшийа щане тэ у һазьра. Шькьр п'ак дэрбаз дькэ,
дэ лашька чуйэ дийэ. бьра бэхте хвэ бежын Ә'т'аре мын
что кӧр'э.

—Wэй, мала тэ авабэ, —Қасьм гот, —хорте бе аз Ә'т'а-
рьм, к'а бе олк'а мада һэйэ? Wэллэ, п'эрда ч'э'ве мерьк
т'ӧнэ, хвэ мерьвр'а дькэ э'рде у хвэли. Мерьки we р'оже
мэсрәфа бист мери мыр'а кьр.

Е чубун Ә'т'ар дибун, е нэдибун жь дэве чуйа быһисть-
бун, —т'эва, дәстпе кьр пэсне Ә'т'ар дан, гылие ши у хэ-
bate, мал-һ'але ши кьрын.

Хвэде к'ома wэр'абэ, —Қарэмане кал к'ӧтасие р'азн-
бун да щьм'эте, —ле һэма Ә'т'аре мын эва пелэкэ хвэ
газынэ. Ньвисибу: „Баво, дохтыр дьбен гэрэ тӧ we зерзэ-
миннеда нэмини, зерзэмин шьлорэкийэ, тэ зэда хвэ же
һьлдайэ“.

Һьнэка иша кьр, ле п'ае п'ьр'е готын:

—Бо, Қарэман ч'э'ва хвэ дьбӧһерэ.

Р'ожэкэ э'wле баһаре бу чьр'э-чьр'а к'ӧр' э'рэбэке, һат
бэр дэре Қарэман сәкьни. Ә'т'аре нэхwэш же пәйя кьрын.
к'этын бын мыла-бырын мале. Чэндэк жи дэрбаз бу у гӧн-
ди, дэр-шинара Ә'т'ар бырын т'эслими э'рде кьрын.

Пелэке шунда бьред Ә'т'ар чун Т'ьлвисе—мират'а ши
бинын. Гава һур-муре ши анин бэр дери вала кьрын чь:

дэстэ ньвин, кэр'эватэкэ һ'эсьни, .истолэкэ нанхарьне,
чэнд к'өрсн, кераснкэк, һьнэ истэган-т'эвах у к'ынше
ви.

—Һ'эйран,—апе Ә'слан ль һур-мур ньһер'и у лавке до-
ра хвэр'а гот, —т'эва дыгот Ә'т'ар, дэм у дэзге ви, һэбу-
на ви. Мала Ә'т'арэ гьран жи һэма эв бу.

Т'эва ч'э'ве һэв ньһер'ин.

Ереван, с. 1968.

ДЪЛЕ ДЕ

Чэнд сал бәре эз ль Т'ьбилисие бум мевани у йа мьн дит дьле мьнда мина сынгәки чарп'арсу һ'эта нһа жи р'уныш-тйә у һәр гавәкә эз дайкәке дьвиньм, йане жи дйа мьнә р'әһ'мәти дьк'әвә бира мьн, әв қәвьмандьн жи мина шыкләки, ч'ьк, те бәр ч'ә'ве мьн дьсәкьнә.

Өса қәвьми, вәки һәваләки, ньзам бона чь иши, эз жи хвәр'а к'аш кьрм, бьрм дәрхьстьм суда бажерә т'әврәбльнд. Һәвалә мьн шөхөле хвә т'әмам кьр у әм жь авайе суде дәрк'әтьн, вәки иди һәр'ьн мал. Зиғина к'өлфәтәке бәр гөһе мә к'әт. Әв зарин-зиғинәкә өса дьлсо, өса бь һәвар у һешьрзә бу, вәки мә бе һ'әмди хвә алиә дәнгда ләзанд. Мә дит, чь бьвиньн: к'өлфәтәкә көрманш, йәкә чьл, чьлпенщ сали, шә'р у шәмақи стөе хвәда ани-нә, п'ор' у гөли кьрнә гьжьк, сурәт жь к'өке гөланч'ка қәлаштьнә һ'эта бьн чәне, шор'ә-шор'а хунейә сәрда те. Дө к'өлфәте көрманшә шаһьл, һәр йәк к'әтйә бьн мьлә-ки, дәсте we аншақки зәфт дькьн, вәки әва тә нькарьбә хвәхә. К'өлфәта дьлбьрин жи дьдит, вәки илащ ле бь-р'инә, һәһельн қоле мьле we р'абьн, вәки әв хвәхә, дьле хвә р'әһ'әткә, дькьрә қир'ин у дәнге вей зиз әв һ'ә-

йат, эw т'аг' һылдабу. Мьн дәмәке дор хwә мезә кьр-дит щьмә'та шәһәлу һ'әйате т'ьжә буйә. Бьнәлуе авайада жи, е қатед жорьн, дәрк'әтьбун р'әwақа, хwә п'әншәрада дахьстьбун у т'әмаша жьнка көрманщ, шин у гьрие we дькьрьн. Ынәк өса әщевмайи бубун, өса бь ви сьфәти сәwдабьри бубун, wәки қәт нәдьпър'син жи чька чь қәwьмийә, әw к'өлфәт бона чь өса дькә. Ле һьнәка жи, әз дьвем, мә'на we йәке т'әг'мин дькьрьн, жь хәбәрдан у бәнгзе мәрьвед дорана сәр һ'ьсә-һ'ьса дьк'әтын. Ле чаwа мәрьв. мә борще хwә һ'әсав кьр һәр'ьн незик у гьляа бьһ'әсьн. Мә зор-щәфаки р'е хwәр'а қәлашт у әм йди пешбәри дайке сәкьнибун. Ч'ә'в ль к'өлфәте бубунә т'ас у жь бәнгз у бала we sawe мерьв дьгьрт. Ч'ә'ве weда мьн һьм һерс, һьм тьр'с у хоф,' һьм мәлуликә к'ур, ә'йни йа к'өлфәта көрманщ хwәнд. Мьн хwәст пьр'се һәма хут жь we к'өлфәте бькьм, ле нә жь е дорана, бона бьдьм хәбәрдане у пер'а жи бәр дьле weда бем. Ле чь фәйдә: тә дьгот әw we дәме һәрдө ч'ә'ва кор буйә, һәрдө гөһа жи-кәр'.

— Дайике, һәла көр'е хwәр'а бежә — әв чь һ'ә-валә, чь ль тә қәwьмийә. Әзи көрманщьм. бежә, шәрм нәкә.

— Э, бьре мьн, бадийәwа сәре хwә нәәшинә, йәкә, дайк щаwа тә надә, навини чь анийә сәре хwә, иди хwә өнда кьрйә.

— Ыльбәт, хушке, һәма қә на тө бежә, чька чь қәwь-мийә.

— We чь бьдәшымә. Иро суда көр'е we кьрын — саләк дане.

— Бой чь гьртнә?— мын пьрс ле кьр.

— We иди бона чьбә. Көр'е we һерсә, we р'оже бәзна-йә йәки, милисиа жи гьртийә-бьрийә кәле. Мә ә'щева wa нәдибу, щара ә'wльнә мере мала мә те гьртне.

— Ле тō чи ve дайкей?

— Әз бука wемә.

— Дьвәк... Мын хwәст бежым: „дьвәк әве гьрти мере тәйә?“ Ле к'өләфтә сәрwәхт бу, һе гьли дәве мында — щав да:

— Әве гьрти, бемәнә, малхwe мала мынә. Әз һьнәки вәк'ьшйам, ле жь wьр дур нәк'әтым. Дайке диса дьгот у дьлубанд: „Лао, дайка тә гōра сәре ч'йабә, һарбә у гоште хwә бьхwә. Лао, бьре дайка хwә, ищар хәwa тәе чава кәледа бе. Qадьр, көр'е мыни ширьн, бәрхе мыни дәлали, хәwe чава бьк'әвә ч'ә'ве дайка тәйә п'оркөр'„.

Әв гьли дайке бь қир'ин-қажин дьготьн. Ле паше, тәе бьгота дьwәстә у мина мәрьвәкә сөр' пе к'әти дәстпе дь-кьр бәр хwәда, һеди, хwәхwә хwәр'а дьгот: „Ищар, кōле мын бе. На wәллә, әзе р'азем жи, ло дьвәк нан у аве жи бьхōм, бьк'әньм жи, Qадьре хwә жи бир бькьм. Ле чава, Qадьри гьртибә, әз жи хwә саг' р'у һәwата дьне бьһе-льм“... — Пәй ван гьлиар'а дайке хwә дәсте һәрдō к'өлфә-тада дьгьжгьжанд, wәш дьданә хwә, wәки жь дәсте wan дәре, диса хwәхә, ле чахе дьдит илащ навә, диса бь дәнгәки зиз дькьр гази: „Qадьр!...“ Тәе бьгота Qадьре we дур данә сәкьнандьне, дьхwәзын бь ә'т'аб бькōжьн,

эw жи ве йэке дьвинэ у ле дькэ гази: өса газийа we шэ-
ват у хоф бу.

Һьнэ к'өлфэте шәһәлу ль де у кьре we мезэ дькьрын,
дэзмал дьк'ышандьн у эw жи дьгьрийан. Сазэки, бона салэ
гьртьна Qадьр ль һ'эйата тэр'ьки бубу шин у мьһел.

Чахе шәһәлуе ль wьр һазьр т'эг'мин кьрын. wәки мьн
к'өлфэта көрманщр'а хэбэр да, дэстбь пьрс-пьрсйара
кьрын.

— Эw чь ль we к'өлфэте qәwьмйә?

— Бона чь эw дайк өса дьгри?

— Чьма дайка көрманщ сурэте хwэ qәлаштйә?

Пьрс пәй пьрсер'а дьданэ мьн. Мьн жи чьqа пер'а дь-
гиһанд шаба мәрьвед э'щевмайи дьда. Чахе мьн дьгот са-
лэк данэ көр'е дайке, һазьра ина нэдькьр.

— Ишар салэк чйә, wәки дайк өса дьгри.

— Шаһьлә, салэке мина баwишка бе-дәрбазбә.— Шә-
һәлуийа хwәр'а-хwәр'а дьготьн. Һьнэка жи һэвр'а дьготьн.
wәки qe э'дэте көрманща өсанэ, ләма жи бона гьртьне
өса тиньн сәре хwә. Ле һьнэк жи незпки мьн дьбун у
дьготьн: „Бежьне, бежьне, бьра өса нәйнэ сәре хwә, са-
лэк чйә, wәки дайк һаqa шин у гьри дькэ“. Мьн жи нь-
заньбу чь шаwа wан быда. Эз иди һатьбум сәр we фькре,
wәки готьна мьн бәнди тыштәки дәрбаз набә, йәкә, дай-
ке йа хwә бькә.

Эп'ещә wәхт әм ль wьр ман, һ'эта гьрти жь авайи дәр-
хьстьн, wәки бькьн автомашине у бьвьн кәле. Wә бь-
дита ишар дайке wи чахи чь дькьр. Т'аqэта мьн нагьһи-
же, wәки т'әмамайиа сьфэте qәwьмандьна we дәме биньм

бэр ч'э'ва. Иди ъса бу, вэки һынэ хэбатчиед судейэ жьн, кӧ шэв у р'о шэ'де гьртын у бэрданенэ у һини ве йэке бунэ, эвана жи, эвана жи бона ве дайка кӧрманш дьгрйан.

Чэнд сал жь ве р'оже дэрбаз бун у эз пе һ'эсийам, вэки эв к'ӧлфэта кӧрманш шэһэрда щинара хушка мьнэ. Мьн пьрс у пьрсйаре ве дайка дьлшэват жь хушка хвэ кьр. Эве жи мьнр'а дэрһэца ве у мала ванда шьровэ-кьр:

— Э, жьнка фэқир чь бькэ. Кӧр'е ве хьрав дэрк'эт, эва нэһ-дэһ щарэ дьк'эвэ кэле .

— Бона чь?— Мьн жь хушка хвэ пьрси.

— Бона ве к'аре, вэки хвэ ль хьравйе гьртйэ, нэ дь-хэвьтэ, нэ дьт'эвьтэ. Щарэке ве бьбэзэ мэрйа, щара дьне ве дьзие бькэ, к'и сэр та у бэне Қадьр вэдьвэ.

— Эз дьвем дайка һесир нһа хвэ кӧштйэ.

— На.—хушка мьн шау да.—қэ жи хвэ накӧжэ, қэ т'алаша ве жи нинэ.

— Чэва,— мьн эщевмайи пьрси— чэва дьқэшьмэ т'алаша ве к'ӧлфэте нибэ.

— Дэ, дейэ, һьлбэт бэр хвэ дьк'эвэ, ле ве чь хвэ бь-кӧжэ.

— Ахьр, хушке,— мьн гэф у гӧр'. гот,— эва мьн бэр ч'э'ве хвэ дитйэ, эз жь готьна тэ ина накьм. Вэки кӧр'е ве һаца щар һатйэ гьртын, т'эг'мина мьн эве к'ӧлфэте нһа хвэ аниэ һ'але кӧштйне.— у мьн дэстпе кьр, чь кӧ чэнд сал бэре дибу, т'ам хушка хвэр'а шьро векьр. Хуш-ка мьн жи эщевмайи ма у ль мьн нһер'и. К'ьвш бу, эве бэре эв к'ӧлфэт нас нэкрйэ.

—Бъра щан, нэ ээ щинара Шэ'ремэ. Эва чэнд шарэ
Қадър дьгрън, ле щур'е тō дъежи мьн т'ō щара нэдитйэ,
Шэ'ра тэе һэр'э суде у һэмде хвэ, бе шин у гъри вэгэр'э.
Эре, бър'а, —хушка мьн нышкева жь ши қōлоз бу, гот, —
эгэр жь мьн ина наки, бь хвэ һэр'э-бьвинэ. Һэма ван
р'ожа суда кōр'е Шэ'рейэ. Һэр'э, эгэр эвбэ, те нас бьки,
йэке жи бьвини чька Шэ'ре чь дькэ. Те бь ч'э'ве хвэ бьви-
ни, паше готъна мьн ина бьки.

Чэндэки шунда эзи суда ши кōр'е Шэ'реда р'уньшьт-
бум. Шэ'ре эв Шэ'ре бу, эва мьн чэнд сала бэре дибу.
Кōр' жи эв кōр' бу, ле нав нәһ-дәһ салада бәнгзе we оса
һатъбу гōһастъне, wэки мьн анцах нас кър, эв жи жь
ч'э'вед we. Тэ дьгот си сал дәрбаз бунэ. Бь һ'эсаве мьн
гэрэ эв к'ōлфэт 50—55 салибуйа, ле пешбәри мьн пирәкә
һ'эвтесали р'уньшьтбу. Суде гōие кōр'е we бър'и: пенц
сал. Шэ'ре дәнге хвэ нәкър, т'эне сәре хвэ кър бәр хвэ
у чэнд щара бу лао-лаоа we. Эм р'абун-дәрк'этын. Иди
нэ Шэ'ра де һивйа автомашина гьртйа сәкьни, нэ жи эв
Әв, нъзам к'иали чуи, һәв эз хвэ һ'эсийам соқақеда дь-
чъм у к'этьмэ мьталә-фькред к'ур. Эз һ'аләки чәтьндә
бум. Оса бәр хвэ дьк'этым, мина мәрвәк э'зизе дьле
хвэ, бьра йан әвләдәки хвэ онда бькә. Ле р'астие жи
мьн тыштәки э'зиз, тыштәки ширън у зйарәти онда кь-
рьбу: эв дьле дайка кōрманщ бу, дьле к'әли-бьрин, дьле
шәват, дьле һәвар у газие, дьле бьрини қōсиайи. Бәле,
дьле қōсиайи... Ле гәло Қадьре кōр'е Шэ'ре жи эв йәк
дәрщ дькър, йане әви жи, мина хушка мьн, т'ьре қә т'а-
лаша Шэ'ра де нинэ.

ӘҰЛӘДЕ ДӘ МАЛА

Тә дьгот пәй си сале р'әшә-дьежр'а бәнгзе вәт'ән т'ә зә ль бәр Геворг вәдьбу, дәнг у һ'есе гөнде кал у бава т'әзә ле т'әсәлә дьбу. Әв к'ялама әв зар'отиеда һин бубу у һада сал қәт шарәке жи нәһатьбу сәр леве ви, we р'ө же әв к'ялам жи к'әтә бира Геворг. У чахе әв р'әбу ль нав мале р'әқьси у к'ялама хвә лиланде, ве щаре нә кә вәт'ән һат бәр ч'әва, ле тәе қәй бьгота әв бь хвә дь вьр қәсьди.

Һа мь ди ль бана бане Қәрсе.

Щан мьн ди ль бана, бане Қәрсе...

Геворг дьр'әқьси, ишар чава дьр'әқьси. Әви бей'әм ди хвә, тьк-т'әне, сәрговәнди дьк'ьшанд. К'аг'әк кьрьбу нава печ'ие дәсте р'әсте у дәвса дәмале р'әст у ч'ән, нава һәведа, дадьвәшанд.

Вайә, әви ль феза мала, нава зьнаред әрдева қәмьти, ль бәр бәрханә. На, әв т'әне нинә, Геворге һәвале ви жи р'әхә, дәсте ви гьртйә у һәрдә һәвр'а чока „дышкень“.

— Чь? — Ньшкева Геворг сәкьни у сәр мьле хвәй ч'әне нһер'и. „Щан Геворг? Әв к'е гот, дьвәк дәнге мьнбу?“ Ньшкева мина к'асә ава сар сәр мерьздакьн, Геворг хвә

у кьрына хвэ п'ошман бу, дса сушли бу, тэе т'ьре гонэ-ки гьран кьр. Мьл р'эхда хатын у Геворге вэстнайи, худайи у сушли, беһ'эмди хвэ, сэр пыште хвэ авита сэр диwane. Пе к'аг'эзе дэсте хвэ худана аниһа хвэ т'эмьз кьр у чахе дит нэ дэзмалэ, нышкева жь ши қолоз бу, бь һэрдэ дэста к'аг'эзе қэрч'ьми, лэзэ-лэз, р'аст кьр у сэрда ньһер'и. Ч'э'ве ши диса шабуна ч'ьрусин. Ве шаре Геворг мьқамэки листька авропи позе хвэда дькьрэ гьнэ-гьн, дор хвэ дьзвьр'и у қэ т'эг'мин нэкр һэвалэ ши ча-ва һатэ һөндөр'.

— Геворг, Геворг, әв тө чь дьки?

—Wah, Карпис тыйи?

— Ле кёла щанэ тэйэ. эзьм.

— Оса мьнр'а нэвежэ, Карпис, те паше жь готына хвэ п'ошман бьви,—Геворг бь тэһэрэки нэ бь һерс, ле нэ жи бь лақьрди, Карписр'а гот.

—Хвэде херкэ, Геворг, тө иро нэ мина хвэ һэрщари, әв чь һ'эвалэ, чь ль тэ қэшьмийэ,— Карпис ә'шевмайи ль Геворг нэһер'и у гот:

— Эзе һэр'ьм, эзе һэр'ьм, Карпис шан,— Геворг һе әв гылие хвэ т'ам нэкрьбун, печ'ие һэрдэ дэста стыйе Карпис шэ кьрын у хвэ пева дарда кьр. Карпис льк'өми, ле аншах хвэ зэфт кьр.

—Баво. тэ жь мьн херэ, ти тоннэки. чь хвэ мьн фэқире хвэдева дарда дьки?

—Карпис, қэт нэхэидэ, бэршошки нэвэ,—Геворг бь к'ән у шабун гот,—зутьрэке йаха тэе жь мьн хьлазбэ, эзе һэр'ьм, тө қэ зани эзе һэр'ьм?

—Те тэ'тка трида хэр'и, —Карпис бь лаqьрди бэр гьлие Геворгда хат.

— Дьве: „фьр'ина мьришке н'эта кадинейэ“. Те хэр'и Филадельфияе, Вашингтоне, йане жи Нью-Йорк'е.

— На, бьра шан, р'йа мьн ве шаре дурэ.

— Э, хайде бьра н'эта бэр дэве океана Э'дълибэ, эм бежьн Лос-Анжелосе.

— На, на, Карпис шан, эзе хэр'ьм, эзе хэр'ьм щики дур, лап дур. —Геворг готэ Карпис у пер'а жи к'аг'эзе дэсте хвэда бэр позе ви бьр-ани.

Карпис дэсте хвэ авит к'аг'эз, wэки дест бьр'эвинэ, ле Геворг дэсте хвэ бьнд кьр, wэки дэсте нэвал нэгьниже.

—Э, аqьле тэ чокаданэ. Wэки оса нибуйа, те ви р'у-гэлие сыпи, мина мэрьве сөр'пек'эти, бьк'этайи нава маде, т'эне бьлиста у дэри жи сэр пыште бьништа? Дэ, ч'э'ве qэде корбэ, бьра гангьстерэк дэwса мьн тэва дэрк'э-та. мьне нежа н'але тэ бьпьрсийа.

—Гангьстер на, н'эвт гөвэк баве гангьстера жи бен-мьн нькарьн. Иро т'эзэ хуна шаһьлтие мьпва дьбэээ, мьне т'ьре эз т'эзэ бэр дава дйа хвэ к'этьмэ, Карпис.

—Э, бе тө сэр поч'ьке шин дьви, иди.

—Бьра гьлие тэвэ, —Сэйад неса готэ Карпис, мина тыштэки бежэ: “Тэ т'ьре эз лаqьрдйа дькьм, на,, Эз кэ чум—нежа те бежи “сэр поч'ьке,,...“

—Сэйад, тө дьвежи Лос-Анжелесе дуртър. Э, wэки осанэ, готьна тэ дэрте, те хэр'и wэлате дэрэкэ.

—Чава “wэлате дэрэкэ,,? Чьма эва wэлате дэрэкэ ни-нэ.

—Тө бьнәлуе Америкае нини, нә бажарване Штатед Йәкбуйи?

—Әм бежын өсанә.

—Дә вәки өсанә тө кө жы Штатед Йәкбуйи һәр'и. әм бежын, Франсиае, ви чахи һ'әсав дьвә, вәки тө дьчи вәлате дәрәкә.

—На, эз начьм вәлате дәрәкә, нә жи Америкаеда дьминьм.

—Р'ә'мә ль баве тәвә, Сәйад, бәсә мын к'амчоки, те бежи, чька к'ода дьчи. —Карпис бь тәһәрәки өса гот; чава мәрвьәк бәр һәқбәре хвә бе р'әе, т'әслим бьвә.

Сәйад бь мәлули, әв т'әслимбуна Карпис дәрщ нәкьр у диса сәр к'ефа бәре гот:

К'ода дьчьм? —Әзе һәр'ьм вәт'ән, вәт'әне кал у бава, тә ишар фә'м кьр?

—Баво, вәлат к'ө ма, те чава һәр'и вьра?

—Чьма тө к'ижан вәлатир'ани?

—Әз вәлате кал у бавар'амә, вәлате тә жи, эз дьвем, алие Қәрсейә.

—На, Карпис шан, эз жи заньм, вәки әв вәлат дур майә. Әзе һәр'ьм вәт'әне кал у бавайә т'әзә, дһә р'аст вәт'әне әвләдед ванә т'әзә. Әзе һәр'ьм Әрмәнистане, Әрмәнистана Советие.—Сәйад бь дәнгәки өса һелә кьрә газе, тәе бьгота қәй һәвалә ви гөһа гьранә.

—Һәма өса ньшкева?

—Әре Карпис, һәма өса ньшкева. —Сәйад гот у мина тьштәки, п'әрча дьле ви дани. Әви Карпис һ'әмез кьр у бьр, к'еләка хвә, ль сәр чарп'әе да р'уньштьне.

—Карпис, —Сэйад эшқә-эшқ дәст бь гьлийа кьр, —
эмә иро мала Арамда р’уньшъбуи, мә һәw ньһер’и а’ош-
та мала wан апин. Арам р’ожнәма “Һайреник’и зайи.,
һьлда, һьнәки ле ньһер’и у ньшкева бу қир’ина wi:

—Сэйад, тә дьгәр’ьн!

—К’и мын дьгәр’ә?—Мын же пьрсн.

—Һарут’ у Шушаник.

Тәе быгота бьруске ль қафе мын да, һ’ьше мын чу у
мина мәрвәки сәwdәсәри ль Арам иһер’и. Әве тә жи.
әз дьвем, әва йәка т’әг’мин кьр, ә’щевмайи, шаш у мәт’әл
гот:

—Чь тә қәwьми, Сэйад? Мын хwәшиә хwә кьрын, әwа-
на Сэйадәки дыи дьгәр’ьн. Нә ахьр тә кәрманщи.

Һ’әрч’а әз заньм нә наве баве тә һарут’ә. нә жи наве
дйа тә Шушаникә.

—На, әwьн, Арам, әwьн.

—Әw к’инә, Геворг.— Арам шаш у мәт’әлмайи жь мын
пьрсн.

—Де у баве һәвалә мыни Геворгьн, һәвалә мыни зар’о-
тиейи ә’зиз, бьре мыни беп’ар, ах у кована дьле мын. У
мын дәстпекьр, Карпис, гьлие мә у мала баве Геворг, гь-
лие хwә у Геворге һәвалә хwә йәко-йәко Арам у нәфәре
мала wанр’а кьр.

—Ищар иһа тә дькари we сәрһатие мынр’а бежи,—Кар-
пис бь фәсал, һеди-нәрм Геворгр’а гот.

—Әре Карпис, әзе иро т’ам бьжьм, дьле хwә р’әһ’әт-
кьм. Бәри шәр’е һ’әмдьянаейи ә’wьн мала мә у чәнд ма-
лед кәрманща гөндәки әрмәһиә, гөнде Мәврәкеда дьмап.

Эв ль қэза Қарсе, нәһ'ийа Дигор'е бу. Гөндәки шен бу, т'эв те бира мьн, эзи ви чахи 10-12 сали бум. Эв сала 1920-и бу, эме шарәкә дьне бьр'эвиана. Дора гөнде мә чайр-чиман бун. Баһаре әрд бь һ'эзар аһази дьхәмьли. Т'әбийәтәкә өса хвәш ль гөнде мәбу, вәки эвара, тари дьк'әтә әрде, де у бава эм аншах дьбьрын мале. Сьве һ'ә-та эваре эмә дэвра бун. Паше эз у Геворг бунә бәрхване мән'әла мә. Мала мә һәрда р'әх һәвбу. Де у баве Геворг к'ьриве мала мәбун. Чахе иди эзи мәзынбум, де у баве мьн һежа шьровәкьрын чьма наве мьн у Геворге һарут' йәкә. Чахе эз дьне дьк'эвьм, апе һарут' у мәт'а Шушаник п'әрч'е хас, к'ьшмиша, қәндә шәкьр жь дьк'ана гөнд дь-к'ьр'ьн у тенә ч'әвр'онайа мала мә. һәма we р'өже жи қьрар дькьн наве көр'е апе һарут' ль мьнкьн. Гаворг са-ләке жь мьн мәстьрбу. Бона мә жь һәв щөда бькьн нә-фәред малед мә жь мьнр'а дьготьн Геворге ч'ук, ле һә-вале мьнр'а—Геворге мәзын. Мьн у Геворг пари нап бей һәв нәдхар. Гәлә щара эм шәве жи, йан мала мә, йан жи йа ванда р'адьзан. Шәбәде сьве һәване мә т'ьжи хөрәк дькьрын у эм һәрдө дьчун бәр бәрха. Дә ишар һ'әта эва-ре мә к'еф у лақьрди дькьрын, виали-виали дьбәзиан, к'ьлам дьготьн у дьр'әқьсин, п'ьншар'а чоле дьхар у бәр-эваре һежа бәре бәрха дьда гөнд. Те бира мьн, чахе баһаре шьли гәлә дьбарин, гази мьн у Геворг дькьрын, вәки эм сынга бьк'өтын. Сынг жи ви тәһәри дьк'өтан. Сынге дар, йане жи һ'әсын данин. һәр йәке мә мек'өтәк жи дьданә дест у эм пешбәри һәв дьсәкьнин, мина дән бьк'өтын, мә сынг әрдеда дьк'өта у пер'а жи дьгот:

„наве мьн Геворг, наве тә Геворг, сынга бьк'отын-сайи р'эвастә„.

Шәр' дәстпебу у мьн у Геворг жи һ'эта-һ'этайе хатьре хвә жь зар'отйа ширьн, ә'мре бе хәм у хиал хвәст. Чь сәре тә бешиным, әм шәвәке бәр Ава Р'әш жь к'оч'а қәт-йан. Әм бәрбь дәшта Р'әwane, бәрбь Гөмьрие дьр'әвийан. Шәва тари бу, қырч'ә-қырч'а гөлла. Нәсире әрмәнийа у эз-дийа да нава Ава Р'әш. К'и чу, к'и ма. Гәлә we шәве хәньдин. Әз у Геворг т'әне ман, ле әм жь һәв нәдьқәтйан.

Һ'эта әм бьрьн—Гөмьрие авитьн севихане. А ль вьра гәрә әз у Геворг һәв бьқәтйана, wәки иди һ'эта-һ'этайе һәв нәвиньн. Р'ожәке Геворг ньшкева хвәва чу у хвә авитә ә'рде. Р'әнг ле спич'оләки бу. Мәрьвед мәзын һатьн, доре гьртьн, паше гази дохтьр кьрьн. Готьн, wәки нәхашийа wi холорә. Чәндәки шунда әз пе һ'әсьям, wәки һәвалә мьн иди т'өнә, мьрийә. We шунда мәрьвед әмьрк'ан әз у чәнд һәвала һьлдан анин вьра у чава дьвини әзи һ'эта иро жи ль вьрьм.

Пәй ван гьлийар'а Геворг жи, Қарпис жи әмәки дьреж хәбәр нәдьдан. Пешйе Қарпис пьрс да Геворг.

—Wәки өсанә әве ль Геворг дьгәр'ьн. у әw йәк „Һай-реник'и зайн„-да ньвсинә, әw де у баве Геворге һәвалә тәнә?

— Әре, һәма хут әwьн. Чь кә дәрһәқа ван у нәфәрәд мала wанда р'ожнәмеда ньвсинә һәма хут дәрһәқа де у бав, нәфәрәд мала Геворге һәвалә мьнданә. Зани чь,— Геворг шур'е хәбәрдана хвә гөһаст у звьр'и сәр. Карпис,— гава дьне, бәри һатьна тә әз һатьм малә, мьн р'ож-

нәме нһер'и у вәлате мә к'әтә бира мьн. Паше, мьн т'ьре эз у Геворг бәр бәрханә, мә дәсте һәв гьртйә, әм к'ьлама дьвежьн у дьр'әдсьн. Эз паше сәр мьле хвә звьр'им: нә Геворгә, нә жи вәлат.

Осанә, тә р'аст қьрар кьрйә һәр'и вәт'ән, Әрмәнистане? Карпис жь Геворг пьрси.

—Р'аст у т'ам, Карпис .Әзе бефьтийа, мьрьн те т'өнәбә, һәр'ьм. Дьвәк де у баве мьн, хушк у бьред мьн жи саг'ьн. Әгәр иди ван нәвиньм жи, әзе хвә де у баве Геворг бьвиньм. Әв бун, әв көр'бу. Вәхта иро әвләде ван т'өнә, әв һаж we йәке ниньн, чь фьрқи, әзе бьвьм әвләде ван. Эз чьқа эт'им мам. вәлате хәрибда мам, бәсә. Эз жь ви ә'мри иди ащьз бумә. Йәке жи, ве р'ожнәме агьре дьле мьн т'әзә гөр' кьр, эз иди ль вьр тәйах накъм. Мәсәла щьмәт'е дьве: „Һәр тәйрәк р'әфе хвәр'а дьфьр'ә,.. Р'астә, ль вьра әрмәни һәнә, мьн жь бьре хвә дәрнахьн, ле нә ахьр әв жи һ'але мьнданьн, әв жи мина тәйре бе п'әр' у баскън, әв жи, п'әе п'ьр'е, эт'имьн, хәрибьн....

К'әла Карпис жи т'ьжи бубу, әви иди нькарьбу, нә жи! дьхвәст пешийа чуйина Геворг бьгьрта.

— Тәр'а ог'ьрбә,— Геворг щан,— вәхте р'абуне Карпис гот.— Әзе һәр'ьм, сьве сәр тәда бем, чька әм чава дькън. Гәрәке к'аг'әзе тәйә чуйине бенә чекьрьне.

П'еләке шунда фьр'ьнда Геворг теда бәре хвә дабу Т'фақа Советие.

ДОСТЕ МЭ

Ван сала досте мэ, малэкэ армэнийа, жь Дере (Эш-миазин) п'етэке хвэ данин гонде мэ. Йале мэ ч'йа бун-мерг у чайир. Баһара у һавина һ'эзар т'эрзи, һ'эзар аһази кӧллик дәрдык'этын, чарһылқә дьхьтхьтин у тәе ыҕота халичэкә мэзын ль п'еша ч'йа, ль бәста р'ахьстьнә. Бона моза жи әв лазьм бу—кӧлилк. У чьқа кӧлилк гәләк буна, һақаси жи һынгьв бол бу. Һәта һна жи ӧсанә. Чахе баһара бәрбь йале мэ дьчи у хвә дьди бльндае Аг'баране у Элэгәзе, һәрдӧ қәрахе р'е шаранге п'етәка дьвини. Тӧ қәй дьвежи кәре пәзе к'ӧч'әраһыи, һәки ван дәра бьр'-бьр'и бунә у дәсти гәрме к'этьнә к'орие. Т'әне дәвса конед р'әш будкед даринә бьч'уқы. Баварки фьрқийа мәрәме хвәйпәз у хвәй п'етәкед дәшта Арарате жи кемә. Һәрдӧ жи баһара у һавина дьчыи зозаце бльнд. һәрдӧ жи пайица у зьвьстана вәдгәр'ын мале хвә. Дьвәк һьлгәр' у дагер'а ван анәгори һәв һьнаки зу йане дәрәнгбә, ле нета чуйинһатына һәрда жи йәкә: һасьле һьлдын. Е ә'wлын һасьле жь дошанн һьлтиньн, е дьн —жь моза.

Ви чахи һе автомшинә кем бун: һ'эзара шарәке, т'әк-

т'ука йале мэ к'эвш дьбун. Эм иди һини вэ'де һатъна досте мэйэ хвэйп'етэк бубун. Незикайе һатъна ван мала мэда иди дэрһэца ванда дьбу хэбэрдан. Чахе эв дэрэнг дьк'этын, эм ч'ук у мэзынва к'амч'о дьбун, дьк'этын т'эфэк'урйа ван. Йэки дьго: „Гэрэ һна һатъбуна гэлочь қэви һе наен к'эвше? Е майин дьго: „Һарсал ван чаха зува һатъбун“. Бь созэки, чава мэръв һивийа хэрибе хвэбэ. У чахе желва, р'йа шошеда автомашинэкэ баркьри хане дькьр, эм зар'о дьр'эвинэ мале у мэ дькьр һайдадэ.

— Мьзгинийа мэ досте мэ һатън!

Шарна готъна мэ р'аст дэрдык'эт, шарна — дэрэв, ле зу йан дэрэнг досте мэ дьһатън у эм ша дькьрын.

Дө от'ахе мэ һэбун: мэ йэкер'а дьго йа мэзын, йа дьнр'а — ч'ук. һэма өса бу: от'ахэкэ мэ анэгори йа дьн мэзын бу. Дэстхвэда, эме шыг'арэке, мэ от'аха ч'ук вала дькьр, вэки досте мэ бьк'ышыне, теда шиварбын. Орт'а һэрдө от'ахада сьвдэрэкэ кембэр бу. Дэре һэрдө от'аха һэв дьнһер'и. Оса дэрдык'эт, вэки малэк дьһат сэр йа дьне. Ле т'өшар дьлтэнги т'өнэбу. П'етэк жи һэма р'эх мала мэ р'ез дькьрын.

Бона қэвмти, хун-қьнетийа незик бьдын к'эвше, эви гьли нава шьмэ'та мэ к'ордада дьвежън: “Фьланқэс, һун сэр ав-агырэкинэ“. Йа мала мэ у досте мэ һэма хувви щэлэби бу. Тэ һэв дьнһер'и досте мэ — Артуш дзйадзйа (мэ зар'а бь шур'е т'ылвисвана шарна өса жер'а дьгот) дйа мьнр'а дьгот:

— Хушка Қаре, қэ дәве тэ һэйэ?

— Пи-ла ч'э'ве мьн р'эжиае,— дьбу щар'ина дйа мьн,— дэw зэ'фтьр чь һэйэ. Бьре Артуш, гөне мьн нинэ, һун һ'эвт-һ'эйшт мөһа мө щьһе дьвн-дьчн, һьлбэт эзе бир бькьм тө чь харьне һ'эз дьки. Эвэкэ, тө һ'эвэки сэ-бьркэ, һ'эта хушка тэ гьраре че дькэ.

Эмэки шунда гьрар диза һэр'ида сэр тэндуре дьк'эли-йа.

Щарна жи к'өләфта апе Артуш — хатйа Забел дйа мьнр'а дьгот:

— Каре щан, wэрэ эм иро саваре гошт чекьн.

Бира мьнданэ: чахе диз даданин сэр тэндуре һежа дьбу „шэр' у дэ'we“ дйа мьн у хатйа Забел. Эве дьгот: “Эзе гошт у р'ун биньм,, йа дьне дьго: “Эзе...,,. Аг'рие йэке жь вана алт' дькьр, ле т'эва зэ'фтьр дйа мьн созе хwэ дани сери.

Забел щан,— эве дьготе,— һун мэрвнэ меваньн, жь мал-һ'але хwэ дур к'этьнэ. Чахе эмьк һатьн мала wэ, гөне мьн стуйе тэбэ, дьле тэ чава дьхwэзэ — өса жи бькэ.

Дө зар'е досте мө һэбун: йэк көр' бу, йа дьн қиз. Лэма дьвен: „Зар' ч'э'в дьдн мэзьна“. Мэзне мө һэв һ'эз дькьрн, қөдре һэв заньбун, мө жи бе һэв пари нан нэ дьхар.

Бэрээвара, wэ'де һатьна голька, гар'ане, пез зар'экэ мала мө дьчу нава гөнд, wэки һ'эйwane мө вэқетинэ — бажо бинэ-мале. Зар'е мала мө жь ви шөхөле һэрр'ож э'щьзайи дькьрн, ле көр'е досте мө — Жоржик гэлэки р'өһ'мал бу: һэла һе р'о нэдьчу ава шьвка хwэ һьлдьдэ

у дьчу пешийа мел. Э'щев эв бу, вэки эви мэ р'ндтър голък, ч'елэк у пэзе мэ нас дькърьн. Эварэке тыштэки ва қэшьмибу. Ч'елэкэкэ мэйэ ч'лэк һэбу — т'ер буйа, бърчи буйа нава гондда жь р'е дадьгэр'йа, дьк'этэ зэвие щинара. We эваре жи дьк'эвэ зэвийа гондики мэ. Wэхта дьк'эвэ зэвие — көр'ке хвэйе мале кэвьрэқи мэзын һьлдэдэ у қафе ч'елэка мэ дьхэ. Жоржик жи сэр ч'елэке қайил навэ, көр'ькр'а чэнд гьлие нэр'е дьве:

— Н'эде тэ чийэ тө ч'елэка мәхи.

Гондие мэ гэлэ һ'энэкчинэ, т'эг'мина һуморе бал ван п'ър'э. Щарна мэр'ве дэрэкэ дэрһэқа гондие мэда дьвен: “Эвед қэрфэ-қуч'к,, йане “навэ бь нуч'ькьн,,. Зар'е гонде мэ жи өса зирэкьн, гьлие э'щев жь ван дэртен, гьлие өса, чава дьвен “һ'эвт п'ут һьнгьв наен харьн,,. Эв гэде гондие мэ жи дэқа көр'е досте мэда дьде:

— Ло, ло, хвэде к'өр'а ч'елэк дайэ вэ, һун анщах мөзе фэқир бьдошьн.

Бь созэки ,гьлие ван лэв дэрбаз дьвэ, һэрдө дьгһижьн һэв. Эз у һэрдө бьре хвэ мэзын чунэ сэр гэдэ шер'. Зар'е т'аг'а ван жи бэрэв бун, пышта щинаре хвэ гьртьн. Бу шэр'эки гьран: е сэрн ле шькэст, е сэр-ч'э'ве ви һ'эр'ьшин, е т'опал бу...

Але Артуш у хатйа Забел көрманщи заньбун, фэ'м дькърьн, ле хэбэр нэдьдан: дьтърсйан — we шашийа бькьн йан шэрм дькърьн — ньзам. Ле һэрдө зар'е ван — Щемае у Жоржик мэр'а көрманщи хэбэр дьдан, у өса хвэш у ширьн, вэки мэр'ьв т'ьре зар'е к'өрданэ.

— Бал мэ жи,— хатйа Забел дьгот,— һэрдө һэвр'а

шарна кӧрманши хэбэр дьдын, илаһи, чахе гьлики вани дьзива һэбэ. Вой ве йәке жи, вәхта әв у зар'а шәр' дькыи, ванр'а дьвен: „кӧр'е к'ӧрда“.

Әз бь хвә гәләки борщдәре апе Артушьм. Әви һ'ӧб у һ'ызкьрын р'ӧһ'е мьнда бәрбь к'т'ебе бәдәвәтиә пешдә ани. Р'ожәке, чахе апе Артуш, мина хвә һәршар, бәр дери сәр к'ӧрси р'унышьтбу — к'т'еб дьхвәнд, әз жи һ'әйр мабум, мьн ле дьнһер'и. Әви әз т'әг'мин кьрм, ч'ә'ве хвә жь р'уп'әр'е к'т'ебе бьр'и, бәрч'ә'вк һьлбьр'ин данин сәр ә'нйа хвә у бь дьловани мьнр'а гот:

— Дьхвәзи к'т'еба бьхуни?

— Әз соро-моро бум, мьн әмәки ньзаньбу чь шаба ви бьда, ле паше бей'әмди хвә гот:

— Әре.

—Дә вәки ӧсанә.—апе Артуш к'т'еб сәр һәвда қат кьр у дьрежи мьн кьр,— һане әве к'т'ебе һьлдә, бьхунә, хут бона зар'е мина тәйә.

Мьн к'т'еб жь дәсте апе Артуш р'әванд у чьрқас кьр: хвә шаш кьр у р'азимуна хвә жи нәдае. Әз чум сәр ши-ньвине хвә вәләзйам у һ'әта шәв дәрәнг ь'ашә-ь'аш хвәнд. К'т'еб гәләки мьн хвәш һат. Тьште ӧса ә'шев те-да ньвисибун, вәки шәв жи һатьн хәвна мьн. Те бира мьн, к'т'еба “Аладин у ләмп'а батыни„ бу.

Р'ожа дьне, чахе мьн к'т'еб ль апе Артуш вәгәр'анд, әв шаш у мәт'әл ма:

— Чава, тә т'әв хвәнд?

—Әре, апо, —мын шаба ши да, —мын һ'эта к'отасие хвәнд.

— Ә'фәрәм, ә'мре тәйи дьрежбә.

Әз бь ван гьлийа эп'ешәйи бабах бум, чава дьвен, „бәр хвәр'а чум“.

— Хвәш бу?— Уе шунда апе Артуш пьрси.

— Гәләки, гәләки...

— Дә вәки өсанә,— апе Артуш дәсте хвә дә сәр мь-ле мьн у һ'әйири ль мьн иһер'и,— мьнр'а шьровәкә, чь-ка к'т'ебеда чь нвисинә.

Мьн дәстпе кьр жер'а чь хвәндьбу — т'әв гьди кьр. Ле шәрмана хвидане сәр мьнр'а авитьбу. Мьн өса зу-зу хәбәр дьда, вәки апе Артуш мәшбур бу гьлие мьн бь-бьр'ә.

— Ләз нәк'әвә, һ'әмде хвә бежә.

Иди һ'әмд к'ө һатьбу. Мьн диса кьрә хьләбьл, авитә сәр һәв. Нә ши чахи, нә жи нһа бир иайнъм мьн чь гот. Һәр вәхтәке апе Артуш дәй ль мьн кьр:

Бәсә, те к'вьше ақьли. Вәки т'ьме к'т'еба бьхуни— мәрвьәки баше тә дәре.

— Қә диса к'т'ебе тә һәнә? — Мьн иди моләт нәда апе Артуш.

— Чьқа бежи. Тө т'әне қочахбә бьхуна, чи тәр'анә.

Апе Артуш пәсне мьн бал дйа мьн, баве мьн жи да:

— Әз ә'щевмайи дьминъм,— ә'ви в'анр'а гот,— вәки зар'е вә өса зирәкьн, ақьльн. Һәлә бьнһер': әрмәни нә зьмане вани дейә, ле кьр'ке вә иро сәрәщәма к'т'ебәкә

бса шьро вэкър, вэки дэгмэ зар'е мэ эрмэнийа бса р'ьнд бежын. Чава те к'вше фьрасэт, ацьле зар'ед вэ жи мина һэва вьра зэлалэ у лэма жи һэр занэбунэкэ т'эзэ теда р'ьнд хане дькэ, ши-вар дьвэ.

Ве шунда иди эз бум мот'аш-бэнгие к'т'ебе бэдэвэ-тие. Мьн шарна дэрсе хвэ нэдькьрын, ле к'т'еб дьхвэндьн. Апе Артуш жи гэлэки дьхвэнд, ле пе бэрч'э'вка. Навьжйа мьн гэлэки ван бэрч'э'вке ши дьһатын. “Хвэзыла эз жи т'ае апе Артуш бума,— мьн шарна дьле хвэда дьгот,— у мьн жи пе бэрч'э'вка бьхвэнда“. Мьн һэв т'ь-ре пе бэрч'э'вка к'т'еб һе хвэш теиэ хвэндьне у мэрвь һэр тышти һе фэ'м дькэ. Мьн т'ьре апе Артуш кө һақа гьли занэ—эв т'эв һ'өнөре бэрч'э'вканын, “Ле вэки һ'өнөре бэрч'э'вка нибуна,— мьн хвэхвэ хвэр'а дьгот,— иди апе Артуше чьма т'эне вэхта хвэндьна к'т'еба бэрч'э'вк бьдана бэр ч'э'ве хвэ,,.

Дэстбь шэр'е вэт'эние бу. Гёһастьн к'этын э'мре мэр'ва. Э'мре мала мэ у досте мэйэ э'дьли жи хьрав бу. Салэке шунда эм пе һ'ьсийан, вэки көр'е досте мэ бьрьнэ эскэрие, шандьнэ пешэ'ние. Ёльбэт ши чахи де у баве мьн р'ьнд фэ'м дькьрын шэр' чийэ, чь дькарэ бинэ сэре и'санэт у лэма жи һэрт'ым һ'але достед мэда дьгьрйан.

—Эз ина накьм Забел тэйахкэ,—дйа мьн дьгот. —Жоржик бэр ондабэ, же бьрэтэ у Забел жи саг' бьминэ.

—Э, жьньк,—баве мьн бэр гьлие веда дьһат,—вэки саг' нэминэ ве чь бькэ. Чьма көр'е ве т'энейэ, көр'е гэлэка чунэ бэр шер'.

—Э нэ эвэ-эв көр'э,—дйа мьн т'эцъл дьда сэр хэбэрэ

“эw,, Дьхwэст бежэ-т’эне кӧр’эки ванэ, йа ван дна чэть-
нэ.

Те бира мьн: мэ пайизэке ч’елэка хwэйя Мьршан ги-
нати фьрот (дэбра мэ кем бу). We чахе жи достед мэ у
илаһи, Жоржик к’этын бира мэ.

—Һэй гьди, һа, эва ч’елэка Жоржикэ, сэр Мьршанэ
эви хwэ да к’ӧтане,— бьре мьни мэзын бир ани.

—Р’астэ, wэхта к’этыбу зэвйа мала Һ’эсэн.

У һэр нэфэрэкэ мала мэ гьлик жь Жоржик бир ани,
һэр йэки Һ’эзкьрын-Һ’эзрэта хwэ һьмбэри wi диһар кьр.

—К’аре Артуш сэр ч’э’вабэ —р’ожа дйа мьн гьрар че-
дыкьр—баве мьн дьгот,—эва харьна шийэ.

—Дьвэк qэ иди вьрда нэен? —Дйа мьн бь тьрс у хоф-
жь баве мьн дьпрси.

—Ле we нэен, хwэ дьнйа wa наминэ. Тэ һэw ди шэр’
хьлаз бу, Жоржик жи хер у шайи ль ван вэгэр’йа... Р’о-
жэке жи те бьвини —автйа досте мэ һат бэр дери...

Чахе баве мьн wa дьгот, шабун дьк’эт дьле мэ, бэнгзе
дйа мьн жи хwэш дьбу.

—Хwэде дэпге тэ бьбһе, —эwe дьгот.

Һ’эта шэр’ хьлаз нэбу досте мэ нэһатын к’эвше. Салэка
пэй шер’р’а досте мэ бь автйа баркьри һатын, ле, Һ’эйф,
бе Жоржик. Эм зар’о мина бэре ша бун, чунэ пешйа ван.
Ле де у баве мьн, хушк у бьре мьнэ мэзын бэри т’эва пьрс
у пьрсйара Жоржик кьрын у чахе пе Һ’эсийан эw һе жь
шер’ вэнэгэр’йайэ—мина досте мэ wана жи мэде хwэ
кьрын.

— Гун чьма нэдьхатын, ч'э'ве мэ р'йа вэ қар'ьми,—
дйа мын досте мэр'а гот:

— Каре шан,— хатйа Забел дәстпе кыр,— мьне чава дәре
мале, һ'эйате дада у эз бьхатама. Ле вәки Жоржике
мын бьхата у дәри дадайи буйа... Эз һна жи нэдьхатым,
иди Артуш гәләки мыда к'эт, го: „Әме һәр'ын, бина тәе
дәре, те зар'е к'ьриве мә бьвини“.. Мәр'ьв дьве бина мына
дәрнәе—эзе бьмьр'ьм. Чьма эз Жоржике хвә чет'ьр'ьм?
Дә бьра хвәде р'өһ'е мын бьстина...

Хатйа Забел дьгот, дәрте хвәр'а дьлубанд, ле т'ьме
жи аг'рийа — аг'ри бәнгзе ве һьнәки хвәш дьбу у мина
тьштәки, әв п'әрда дәрд у көла дьқәлашт у тәе бьгота
дньйакә дьне пешийа ве вәдьбә.

— Ле Жоржике мьне бе, ве ә'сә дайка хвә вәгәр'ә.
ве бөфьтйа хвә баве һ'әмеза мын. Т'әне эз һьзаньм әв
йәке зу бьқәш'ьмә йане дәрәнг. Тьрса мын ве тьрсеяә,
вәки һ'әта һьнгә тәйах нәкьм.

Сал дәрбаз дьбун, ле Жоржик вәнәдьгәр'йа. Досте мә
жи саләке дьхатын — дө сала хане нэдькьр'ьн, дө сала
сәре хвә нишани м' дьдан — саләке „өнда“ дьбун. Хат-
йа Забел у апә Артуш иди гьран бубун, п'ор'е сәре һәрде
жи сьпи бубу. Шема жи иди гһиштибу.

Вәхтәке иди досте мә хане нәкьр'ьн: саләк, дөдө, сьсе.
чар дәрбаз бун, ле иди нә дәнг бу, пә һ'ьс.

Гөһастың к'эт мала мә жи: чава щушьке ч'ьвика
фьр'а дьк'эвьн, һәр йәк аликида дьфьр'ә, өса жи
әм мэзын бун у р'йа ә'мьр һәр йәки мә аликида бьр:
хушкәкә мын мер кьр, чу гөнде щинар, хушк у бьраки

мьн чун шәһәре Т'ьвлисе, эз — Ереване... Бь гьлики, мала мөйә гьран, вәки вәхтәке зьмин же дьһат, бәрә-бәрә хали бу... Ле дәрде һәри гьран — мьрна дйа мьн бу, вәки мал жи, р'өһ'е мә жи хали кьр, к'әсив кьр.

Р'ожәке эз у дө һәвалава жь Ереване чунә һоктембер-йане меванийа һәвалә хвәйи чара. Дә, вәки һәвал-һогьре зар'өтиә, р'ожәкә хвәш, бона к'әфа дьне р'әсти һәв бен — we һ'әле ван чьбә: иди жь к'әна, жь лагьрдйа, ча-ва, щьмә'т дьве, “әм зьк бун,,.

Р'ева, чахе автиә хвә да нава Дере, ньшкева досте мә к'әтһн бира мьн у мьн бөһ'әмди хвә ль һәвала кьрә гази:

— Гәли лавька, вәрһн әм вьра пәйабһн әме һәр'һн маләкә өса, вәки һ'әта һун хвәшһн — бира вә нәчә.

У мьн иди „на, на“ ван һьлнәда сәр һ'әсев: вәхта автобус сәкһни, баһарки, зоре дәсте ван гьрт у же пәйа кьр.

Бь пьрс у пьрсйар әм чун бәрдәре һ'әйатәкә дәрге we дарин сәкһнин. Мә чәнд шара зәнгьл хьст у әмәки шунда бу ч'ьр'ина дери- бәр мә вәбу. К'өлфәтәкә 40—45 сали пешбәри мә сәкһни у бь дәнгәки һеди пьрси:

— Һун к'е дьхвәзын?

— Әва мала апе Артуш нинә?— Мьн жи алиә хвәда пьрс же кьр.

— Бәле, мала апе Артушә,— к'өлфәте гот у пер'а жи зур' бубу — ч'ә'ве мьн дьнһер'и. Әве өса мьн дьнһер'и, вәки эз мәшбур бум, чава дьвен, сөр'а хвә дһа зу әйан-кьм.

— Һун мьн нас накһн?— Мьн жер'а гот.

— Чь бежым... Мэрыв т'ьре мьн нун щики дитьнэ, дөрөфө, вэ өса насэ...

Ле мьн иди қиза досте мә — Щема нас кьрбу, ле э'йан нэдькьр.

Мьн бәре қрар кьрбу сөр'а хвэ э'йан нэкьм—һ'эта әв бь хвэ мьн нас нэкьн. Ле иди дэрэщэкэ өса пешда һат, вэки мьн шәрм кьр дһа we к'өлфәте бьдьм щәфе.

— Нэ эз Вәлимә, көр'е...

Щемае хәбәра „көр“ дәве мьда „гьрт у хвәхвэ гьлие мьн т'ам кьр,... апе Ә'мо.

Әве шабуна дәст хвэ һәв хьстьн, да пешийа мә у һ'эта әм һ'әйата дьрежр'а гьһиштьн бәр дәре мале — р'ева. мина тыштәки, хвәхвэ хвәр'а дьвәк'ьланд:

— Вәй! Дае у баво we чьқа шабын.— У һәй вәдьгәр'йа мьн дьһер'и. Чьқа мэзын буйи, чь бәжи к'ьшандийә. За-р'отнеда йәки қьти-қальн буйи, стөкөр тәва т'өнәбу. Иди э'йни буйи мер, баво, дае чәтьн тә нас бькьн, ньзам, ньзам....

Әм шушәбәнер'а чун һөндөр'е от'ахе. Мьн дәстхвәдә хатйа Забел нас кьр: диса әв к'өлфәт бу, ле п'ор'е сери-йә кәв иди чил у қәраш дькьрын, қәрч'ьмоке сурәта жи— дһа гәлә у к'ур.

— Дае, те нас бьки?— Щемае гот, хвэ да алики, вәки хатйа Забел р'ьнд бьвинә у дәсте хвэ дьрежи мьн кьр.

Хатйа Забел стөйе хвэ сәр к'еләке хар кьр, р'әхе ле-вада вәбәшьри у өса һ'әйри, өса гөнә у бь щур'әки һиви-кьрьне мьн һер'и, вәки гөне мьн пе һат, к'әла мьн

т'ъжэ бу. Ви тәһәри т'әне дайк дькарыи әвләд бьньһе-
р'ын, әв жи әв дайк, к'ижана дәрде гьран динә, ле һәла
һе гөмана хвә т'ам жь ә'мьр, пашвәхтиә нәбьр'инә. Әз
һе жи бежым, вәки мьн иди т'әг'мин кьрьбу, вәки
Жоржик һәла һе вәнәгәр'иайә. Иди чь щайиз бу мьн
пырс у пьрсйара ви бькра, дәрде ван т'әзә т'әв р'акьра.
Мә бе гьли жи р'ьнд жь һәв фә'м дькьр.

—Нькарым бежым, бьбахшиньн...

—Дае, —Щемае бәрбь де гав да, —нә тә у баво дө эва-
ре бә'са ван кьр..

—Пи! Дьвәк көр'е Кара мәйә?

Щема вәбәшьри у бь сери гьлие де избат кьр.

—К'ижанә? Вәли нинә? —Хатйа Забел гот, жь щи р'а-
бу у пьзам иди өса р'е дьчу йан ньшкева, жь һе қәвь-
мандьне өса ле дәст да. һьнәки т'ьр'си, вйали-вйали
мелбу у хвә мьнр'а гиһанд. Эмәки әз жь һ'әмеза хвә
бәрнәдам. Паше мьле мьн гьрт —әз бьрым к'еләка хвә
дамә р'уньшьтне. Әв иди лавька нәбу хвәйи. Щема
бь ванва мьжул бу.

—Малавано, —хатйа Забел бинч'ькиайи, мина мәрвә-
кә бьбәзә, йәкхәбәр мьнр'а гот, —вә чьма өса кьрийә
к'афьрстани, чьма қә дәри мә вәнакьн. Һун қә навен ка-
льн, пирьн, чька мьрьн, ман, әм һәма щарәке сәрики
бьдьн ван...

—Ә, дае, —Щема т'әв гьлие мә бу, —һна ә'мьр өсанә,
һәр йәк шөхөле хвәва мжулә. Нһа гьшк р'ьнд дьжин, т'ә-
ва хвә ль пешдачуйине гьртийә, бона пашвәхтийа хвә дь-

фькьрыи. Эw мэрве бэре бун, wэки тэ'ли-тэнгаси, р'эв у бэз дитьбун у лэма жи сэр нэв шэwьтибун, бей нэв тэйах нэдькьрыи: зэлулие эw кьрьбун қальбэки...

—Дэ ишар бежэ, нуи чаваньн?.

У хатйа Забел йэко-йэко, жь ч'ука н'эта мэзына, бь нав, бь нишан, бь биранин бэ'са нэфэре мала мэ гьшка кьр. Оса бь к'эл, өса бь н'ызрэт дьпьрсн, wэки мын пер'а нэдьгиһанд шаба пьр'се we бьдьм. Бь хwэ жи, миша тьштэки, жь we дэме, жь we гаве у дэрэще һьлатьбу, чубу йале мэ, гонде мэ, мала мэ, ч'э'ве хwэ гьртьбун у чава мэрвэки бэ'лги жь сэр дев һьдды-һэwa ч'йайэ һеньк һэщамкэ, эве жи готьне мын, гьлие мын өса һэщам дькьрыи.

—Э, дэ бежэ, Кар чаванэ, Кара хушка мынэ ширьн? Эз дьвем эw жи иди пир буйэ...

—Дйа мын мьрийэ. —Мын гот, элбер'а жь готьна хwэ п'ошман бум, ле иди чь фэйдэ...

—Тэ чь гот? Чава, Каре мьрийэ, демэк иди Кар т'өнэ?

У хатйа Забел бу шарур-былбыл, бу агьр-хwэ к'эт:

—Чава, Каре жи бьмрэ, эw ч'э'ве бэлэк жи бьк'эвын бын ах у бэре сар, эw сэwта ширьн жи бе бьр'ни, эw к'өбра ширьн жи быне э'рдеда бьтэмьрэ.

Хатйа Забел бубу шайирэкэ т'ам, дьгот у хьлазбуна гьлие we, готьна we т'өнэбу. Гэлэки гот, гэлэки лу'банд. Қэрч'омэке сурэте we бэнгзэмиши щэwькед синге ч'йа дьбун... Паше, пэй эмэки дьрежр'а, мэрв дьгот, һьнэки п'эрч'а дьле we дани у дэрбази биранина бу.

—Ах, эw мала wэйэ гьран, эw от'ахе wэ, эw сьвдэр-

эw к'охе насъла дэсте Каре, эw хание wэйи qöбэ, эw чу-
йин-һатын, эw qar'ин-қажина wэ, ле һэрдэра, һэр дэма
сэwта Карейэ ширьн.. Нһа эw мал, эw һ'ал, эw дэр
чава бейи we йолэ дьчын? На, бейи we иди чьр'анын..
Мина букэкэ бе хэмьл, мина шайикэ бе дэф...

Эз жи дьгьрийам, Щема жи. Пэй һақа сале хэрибие-
р'а тэ дьго эз ль мала мә бумэ мевани, ль wьрьм, к'охе
мэда, хание мэда, от'ахе мэда, бэр һ'оза бэрха, к'елэка
гояккэ вьр'ни... У дэнге дйа мын те, дэнг у һ'ьсе мала
мэ, мала зар'отийа мын ль мын т'эсэлэ дьвэ. Һэла һе
т'ö щара, т'ö дэме, т'ö шйа, пэй гэлэ салар'а эз öса хwэ
нэһ'ьсийабум, мын öса фэр'ьһ', зэлал зар'отийа хwэ,
мала мә р'öh' нанибу, чава we дэфе. Мын wэхта мьрь-
на дйа хwэ жи эw дэрд, эw к'эсэр, эw ондабуна мэзыи
öса т'эг'мин нэкьрьбу, чэва бал хатийа Забел. Дэрде
мын т'эзэ бубу. Ле мын т'эг'мин кьр, wэки доста мэйө
пирэ дьлкован жи we дэме дэрде хwэйи һэpp'о, һэргав
бир кьрьбу... Эwe һ'эта чуйина мә жи кöр' бир нани, т'э-
не һаве дйа мын сэр леве we бу.

... Дэрде мын т'эзэ бу.

...Пире дэрде хwэ бир кьрьбу.

Ереван, с. 1964.

МЭЗЭЛЕ ЭСКЭР

Р'ожэкэ навине бу. Асфалта к'уче Ереване дьһ'элийа. Автомашина мэ тэ һәw дьго жь гәрма шәһәре гьран дь-р'эw: өса ба гьртьбу. Эмык феза һ'эйштәрәке к'этьн, хwә да п'еша ч'йае Әлэгәзе, дьһйакэ дьне бәр мэ wәбу: һәwа зәлалә мина ч'ьр'а шир, бина бае һеньк. Ле тыште хwәш эw бу, wәки пәй чәнд мәһар'а мьн э'зман дит, э'змане һе-шини бе сәр у бьн. Мьн шәһәрда һақа эw э'зман пәди-бу, wәки бир кьрьбу эw һәйә. Эм бежьн гәлә тышт жь фькра мьн чубу. Бажерда жи т'әбийәта гөнд дьһатә бәр ч'э'ве мьн, ле мьн эw т'ам р'өһ' нәдани: мина хәw-нәке. У чахе һе гөнде мэ дурбу, хане нәдькьр у мьн мерг у зәвне гөнде сәре р'е дьһьһер'ин, е гөнде мэ жи т'ам дьһатьн бәр ч'э'ве мьн. Мьн һәw т'ьре эзи һақа мәһ р'азайибумә у т'әзә һ'ьшйар дьвьм. Р'оже мьн шәһәрда дәрбаз дькьрьн мьнр'а, т'ьфале гөндир'а, тыштәки өн-да бун. Һинбуңе бехәмйа зар'отие жь мьн стандьбу, ле бажер' — азайа нава т'әбийәте. У чахе эз жь шәһәр бәрбь гөнде зар'отийа хwә дьчум, мьн һәw т'ьре жь һ'әбсхане дәртем у бәрбь азайе дьчьм.

Эз хwәндк'аре университета Ереване бум, we р'оже

дъчум гонд, вәки бина мьн т'ер жь дайка мьн, һәвал-
һогъра дәре, вәки эз р'ьнд ч'йа у банне мә бьвиньм, пе
соле хвәйә бьрьок диса бьдьм сәр ван шьвәр'ед орт'а
гонд, к'ижанар'а вәхтәке н'ехас дьгәр'йам. Иро жи,
чахе дәвә-дәви си саланә эз жь гонд дәрк'әтмә, бумә
шәһәлу, ле диса ах у кована мьн гондә. Эзи гондимә,
гонди дьминьм, чьмки бь фькьр у мьталә, хәвнәр'ожке
хвәйә зер'ин һәр'о ль гондьм, һәр'о меване вейи дьл-
кованьм. Гәло р'ок һәйә, вәки гонд у гондие мә нәк'ә-
вьн бира мьн?

Әв р'ож дьвәк паше т'әви һ'әзара р'ожке дьн буйа у
жь ван нәһата бжартьне, әм бежьн дәгмә р'ожке чуйина
мьнә гонд бира мьн чубьн, әгәр қәвьмандьнәке нибуйа.
Дәрһәқа веда жи һәма эз дьхвәзьм гьликьм.

Һе версәк-дөда мабун әм бьгйиһижнә гонд, чахе автома-
шинәк бае хвә һат, вәки мә дәрбазбә. Әв жь гонде мә
дьһат. Һәма сәр п'бра бьнат'ара гонд, автомашинед мә
р'әх һәв қош сәкьнин. Қөр'әпе мьни Т'ещьр р'әх чәнд
мәрьва автомашинедә р'уньшьтбу у мьн чава бәрәвьр
кьр-әвә урьс бун: мерәки 50-55 сали, к'өлфәтәк у дө
зар'. Т'ещьр сәре хвә п'әнщәра автомашинер'а дәр-
хьст у бь дәнгәки һелә ль мьн кьрә гази:

—Тө һәр'ә мал һ'әта әм тен. —Пәй ван гьлйар'а әв шун-
да вәк'ьшиһа, ле диса, мина тьштәки п'ошманбә йане
жи мәрве гьлйа бир бина, сәре хвә диса п'әнщәрер'а
дальқанд, —Мә шиә Мьшир дит...

Мьн пер'а нәгиһанд пьрс у пьрсйара жь Т'ещьр бь-
кьм. Йәке жи нәщайиз бу бәр мәрьвед нәнас эз жи

жь дэсти гър'э-гър'а автомашина ле бькьм газе. Автомашинад мэ р'е к'эты.

Н'эта гонд версэк мабу у нава ве мэзила кьнда гэлэ фькьр у мьталэ н'ыше мьир'а дэрбаз бун. “Чава мэ щие Мьшир дит, — хвэхвэ хвэр'а гот, — өсанэ Мьшири саг'э? Ле вэки саг'э-Т'ещьр чьма ч'эвр'онайн нэда мьи?... Созэки, мьи нэв н'ер'и автоажо дьньч'инэ мьи. Эм иди гнишьт'бун гонд. Мьи автомашинэ р'аст ажот бэр дэре мала ане хвэ. Гонд-гондиги н'лшйабун вьра. Эве йэке эз э'щевмайи нэкрьм. Э'дэте гондэ: чакхе дэрэщэк щинаре ван дэст дьдэ, шинбэ, шайибэ, т'эмамайи гонд. жьн у зар'ава ль вьр бэрэв дьвэ. Эз бона ве йэке шаш у мэт'эл мабум, вэки эвед тэ нэ эвэ шин дькьрын, нэ жи-шайи. К'өлфэте сэрэ, навсэрэ дора аможна мьнэ н'ызрэт р'уньшьт'бун у нэди дьлубандьн. Дэнге ван нэманки дьнат. Мер дора сьвра дьреж р'уньшьт'бун у к'этьбун қьсэ-қьсэвата. Эзи шаһьл бум, ле чава мэрьвэки меван хвэндк'ар, вэки йале мэ п'эр' қэдре ван дьгьрт'ын, бьрм сэре жоре, нава мере гондэ бь нав у нандарда дамэ р'уньштадье.

Щьмэ'та гонд ньм ша дьбу, ньм жи бэр хвэ дьк'эт. Ша дьбу, вэки мэээле зьламе гонди н'ызкьри — Мьшир натиё дитьне, бэр хвэ дьк'эт, вэки бь избати эв хортсче натиё кёшьне. А ль вьрбу, вэки шин у шайи натьбун-бэр нэв сэкьнибун: йэке тёрёш нэдькьр р'ьк'еви сэр йа дьнкэ. Щьмэ'та н'ызуре нэ эв бу к'эф бькра, шабуйа, бьстра, нэ жи эв бу шин у м'ел бькра. Сьврэкэ готьяна вэ даньбу: нч'кэ пехарьн у эмиш ль сэр бу, ле мэрьв

т'бре шьмэ'т сэр т'эхте қәлие р'абуйә һатийә вьра. Т'э-
не шар-шарна лавька к'ас һьлданин, дөө'а ль һэв дь-
кьрын, р'эм р'өһ'е Мьширр'а дьхвэстын у вэдьхарьн.
Әвана өса жи р'эм р'өһ'е ван мере гөндр'а дьхвэстын,
е кө чубун шер' у һатьбун көштыне. Бь Мьширр'а дэрд
у көле гәләка т'эзә бубу...

Мьшир Щәр'е вәт'әннейи мэзында бе сэр у бэрәт'ә
өнда бубу. Нә'ма вийә пашьн саләке бәри к'өтабуна шер'
жь бажар'әки Украинае һатьбу стәндьне. Т'әва заньбу,
вәки Мьшир мерк'ими мьқабьли зәфтчийа шәр' кьрийә,
мерхасикә зор нишан дайә у гәлә орден у медале дәш-
ләте стәндьнә. Ле паше чь һатьбу сери, чь ле қәшьмибу-
к'әси ньзаньбу.

—А бе т'ьфално, фә'ме вә, зеп у сьрафәте вә чьто зеп
у сьрафәтә, вәки һун ише өса зор дькьн.

—Р'ә'мә ль баве тәбә, Ә'рфут, —гөндикки мәйи дьнейи
сэрә бәр гьлие вида һат, —вәлләһ—былләһ, әз жи һә-
ма мина тә дьфькьрим. Урьсет һәйло к'өйә, уже дьнейә...

—Ло бе к'ө пе һ'ьсийәнә Мьшир к'ийә жь к'өйә. Баво,
Һ'әйштәрәк вайә бәр позе мәданә, ле шарна әмьк дь-
чьн вьр, дьвен әм жь фьлан гөндинә, ньзанын әв гөнд
ль к'өйә, —лавькәки мәйи дьне жи т'әви гьляа бу.

—Р'ә'ма дьле урьси п'ьр'ә, —әпе Ә'рфут ишар дәстпе-
кьр, мина тыштәки бь хвә шаба пьрса хвә да, —р'ә'ма
дьл. һәла бала хвә бьдье: һ'әйло Украинае гөндие мө
дьгәр'ьн. Бе вә к'ө заньбу әмә к'инә, Мьшир к'ийә,
көр'е чь бавийә. Баво, әз сәрәдәрие жь ве ә'щеве на-

кым. —Апе Э'рфут, —дэрсдаре гонде ма —Шьнди шьро-
вэкьр, —зар'е нна зирэкьн, хвэндинэ, жь хер у бера
дые фэ'м дыкьн. Эве мэээле Мьшир дитьнэ ванр'а дьвен
“Изгэр'е Сор,,

—“Изгэр'е Сор,, чьтэванэ, р'э'мэ баве тэбэ, те бе-
жи?—Эхтийарэки майин ниви жь Шьнди кьр.

П'ае һазьрайэ п'ьр'е, һ'имли меред сэрэ, бэре хвэ
Шьндида кьрын у өса бь һ'эвас у бесэбьр нивйа шаба
вибун, вэки мэрыв т'ьре эве ванр'а дэрһэца тыштэки
гэлэ э'щевда бежэ.

—“Изгэр'е Сор,, - Шьнди һ'эмде хвэ у бь дэнгэки һө-
лэ дэст бь гьлие хвэ кьр, —эв шагьртын, пионерн
мина шагьрте гонде ма.

—Э, ишар?—Лавькэки бесэбьр пьр'си.

—Ишар, щани хвэш. Ишар эвэ, вэки эв “Изгэр'е
Сор,, мэхсус пэй иза ван мэрыва дьгэр'ьн, эве шер'да
һатьнэ көштьне, ле кэс һаж пе нинэ к'идэре һэц кьрынэ,
т'эслими э'рде кьрынэ...

—Эм бежын гьлие тэйэ. Шьндие мьн,—ижар апе Э'рфут
дһа к'этэ бьн э'нэ'на, —ле чава заньбун Мьшир гондие
мэйэ, көр'е фьланк'эсейэ...

Шьнди жи чубу шер', пешэ'ние. Дө щара бьриндар бу-
бу, щара пашьн чэнд маһа һоспиталеда п'ал дабу у
вэгэр'йабу- һатьбу. Чава мэрывэки хвэнди у зане зь-
мане урьси эви бь урьси мерьке һатир'а бь һургьли қьсэ
кьрьбу, йэко-йэко пе һ'ьсийабу, вэки чь тэһэри мэээле Мь-
шир дитьнэ, чава пе һ'ьсийанэ эв к'ийэ, көр'е к'ейэ, жь
к'идэрейэ. У лэма жи Шьнди һаж гьляа т'эва һэбу. Эви

дэстпе кър лавькар'а дэрһақа we йәкеда гот, ле эз жи,
қә нызам чава, we дәме бь фькър у мьтале хвәва жь
назыра қәтийам у чум дәрк'әтм салед шер', р'оже гә-
лә сал бөһөри. Эзи ви чахи бьч'ук бум, анцах нәһ-
дәһ сали һәбум. Ле гьли, қәwmандьне ван сала р'ьнд
тенә бира мьн. Мина ве гаве бәр ч'ә'ве мьнә чь тәһә-
ри һәдаий Эскәре сорр'а дышандьн. Баве мьн we һене
сәдре колхоза гөнде мәбу. Гөндийа бь р'әзәдльиа хвә
хөрәк, ләпк у горе р'ис данин мала мә, һәдаий че-
дыкьрын у дышандьн пешә'ние. Баве мьн бь дәсте хвә
әw хөрәк у һурмур дадыгьртын, дыкьрын қөт'ие п'әр'-
т'әхтәйә бьч'ук, қалп'ахе ван мьх дыкьрын у сьвәтыре ды-
шандьн. Эва алик'ари, ардьмийа щмаә'те бу, wәки
сале шер'ә чәтын дыда әwләдед хвәйә пешә'ние, кә әва-
на бәләнгаз нәвьн, фашистед дәвхун бьһ'ищьр'иньн,
жь әрде мәйи зйарәти р'ақәтиньн.

Те бира мьн: аможна мьнә һ'ьзрәт р'оже дагьртна
һәдайа ә'сә малә мәда һазьр бу. Эва тә т'ьме т'асәкә
к'ур т'ьжә мьрт'охә, ләпк-горе р'ис данин, дыдан баве
мьн у дыһат лавайа:

—Бьра думьк-дәwрапа тә у кәр'ава дырежбә, ще ван
ләпк-гора бышинә бәлки дыгьнижьи Мьшире мьн... Дь-
ве Урьсет зә'ф сарә, сәқәма we зорә, бьра дәст у п'е ши-
рьне дыле мьн сәрма нәкьн.

—Э нә тә we р'оже ләпк-горә Мьширр'а шандьн..., —
баве мьн дыготе.

—Бьра һәбьн, эз бь қөрба, бьра зә'фьн, we бьдә һә-
вала, һогьра, бәлки же һ'ьз дыкьн, мқати Мьшире мьн ды-
вьн.

Аможна Н'ызрэт һаж пе нибу, wэки һэдаһи хут сэр наве
Мьшир нашиным, ле т'эвар'а, Эскэре сорр'а. Иди бу қыс-
мэте к'е. Баве мьн жи қемишиһа аможна Н'ызрэт нэдькыр:
жер'а эw сөр' э'һан нэдькыр, дьготе:

— П'ак, бьра созе тэбэ.

— А өса у, эз қөрба,— аможна Н'ызрэт ша дьбу. Паше
к'эла гьри дьда қыр'ьке, дьгот:—Мьн we р'оже Мьшире тэ
хэwна хwэда ди. Бэлки ч'э'ве мьн бьн п'е wi к'эwьн,—
аможна Н'ызрэт эw гьли дьготьн у һэрдō дэсте хwэ дави-
тьн копе ч'э'ве хwэ— дьк'ьшандьн. Дйа мьн, к'өлфэте ль
wьр һазьр мьле we дьгьртьн, нэдьһиштьн.

— Ще бегелы, эз бэхте көр'е wэдамэ,— эwe дьгот
у we шунда хэwна хwэ шьро вэдькыр:— Мьн ди Мьшире
мын дэстэ к'ьнице аписера ле к'өрше дьқэлешэ у бэрбь
мын те. Эз бала хwэ дьдьме—лэпък дэсдта т'өнэнэ. қэ-
фьлийэ. Эз дьвем: „Мьшир, эз бь қөрба, нэ мьн we р'оже
лэпък тэр'а шандьн, к'анен лэпке тэ,.. Дьве:—“Дае, лэп-
ке тэ шандьбун дэсте мьпр'а ч'ук бун, мьн данэ һэвале
хwэ“. Эз бэрбьр' чум, мьн хwэст дэсте wi һьлдьм, бькьм
п'ашла хwэ —гэрмкьм, ле Мьшире мьн пашда вэк'ьшйа,
гот:— Дае, эзе вам чум, һэвал гази мьн дькьн, нивийа
мыньн..“

Эз жь фькыр у мьтала дэрк'этым, лавька хэбэр дьда.
К'өлфэт һэла һе дора аможна Н'ызрэт р'уньшьтбун. Мьн
бала хwэ р'ьнд да аможна Н'ызрэт. We һене, сале шер'
эwэ йэкэ һэдамэ бьнд бу, ле нһа мэрьв дьгот ч'ук буйэ..
П'ор'е сери чил у қэрқаш бубун.

Шарна мә зар'а нэмэ дьнвисин у дькьрьн қөт'йа һэда-
70

йа. Мэ эв нэмэ ван эскэраp'а дьнвиснн, к'ижана we qōt'йа
Һэдайн вэкьрына. Һылбэт мэ эв йэк бь изы—p'ьсқэта
мэзына дькьр. Пешне дэрсдаре гонд, фьрқэчийа мэр'а
готьн, wэки эм нэма бьнвисьн. Эвана дьгот, wэки нэме
зар'а we эскэре мэ р'ōн'даркьн, эве шабын, кō зар'о ван
бир тиньн. Мэ нэмада соз дьда Эскэре сор, wэки эме
бой хатьре ван, бой хатьре wэт'эн р'ынд һин бьвын. Щар-
на жи мэ дьзи мэзына, дэрсдара һиви жь эскэра дькьр,
wэки мэр'а қэлэма, тетрака бышиньн. Мэ чь запыбу, wэ-
ки ль пешэ'ние қэлэм у тетрак кемьн, гэлэ керн эскэр
тен. Йа қэлэм-тетрака жи эм wa һин бубун: ван сала
чэнд щара эскэре сйари дьһат гонде мэр'а дэрбаз дьбун.
Эм зар'е гонд р'эх ван дьк'этьн у мэ дькьрэ газн: “Та-
вариш, қэрэндаш, таварин: қэрэндаш”. Эвед тэ жи жь
т'орбе қайншэ р'эхе хwэда дардакьри қэлэм дэрдьхьс-
тьн-дьданэ мэ. Мэ гэлэки зөһле ван дьбьр, ле вана қэт
дэльтэнги нэдькьрын, т'эме вэдьбэшьрин у қэдре мэ дьгьр-
тьн. Эм жи бега ван эскэра дьчун. Мэ фэ'м нэдькьр,
wэки һ'але эскэре пешэ'ние у е тен гонде мэр'а дэрбаз
дьбьн-нэ йэкэ.

Нэме мэ зар'а т'эм wa дэстпе дьбун: “Эскэре сорp'а....
Пэйр'а мэ эв сылав дькьрын у бьниэда жи наве хwэ
фэ'мила хwэ, гонде хwэ дьнвисн. Эскэре сор жи эм
бегōман нэдьһиштьн: чэнд зар'е гонде мэ жи пешэ'ние
қэлэм у тетрак стэндьн. Иди т'эхт у бэхт. Һьнэка стэнд,
ле һьнэка жи —на. А һэма нэ'мэкэ оса дьк'эвэ дэсте қō-
мандарэки урьс. Эве тэ һьм жи нвиск'ар буйэ. Һьлдыэ—
we нэме бал хwэ хwэйи дькэ: чава биранин жь кōр'ькэ-

ки кӧрманш, шагърте гӧндәки Эрмәнистанейи к'ӧрда. Пәй хьлазбуна шер'р'а әw we нәме хwәр'а тинә у нава қһыйатед архива хwәда хwәйи дькә. Сал дәрбаз дьбһн у әw нәмә жи архива wида дьминә. Әw иди дәрһәқа we-да бир жи дькә.

Р'ожәке һәрдӧ зар'е wi, әндәмед “Изгәр'е сор,, бь чәнд һәвалава тен мале, бал баве хwә у гьли дькһн, wәки мәзәле әскәрәки бь фьлан нави, фьлан фә'мила дитьнә. Қӧмандаре бәре, нвиск'ар Павел Васи́лиев т'әг'мин дькә. wәки әw фә'мил жер'а насә, wәхтәке бьһистийә. Ле фә'мила к'ейә, к'әнге бьһистийә —р'ӧһ' найнә. Чәндәки әw һәр wa дәрһәқа we фә'миледа дьфькьрә. Р'ожәке жи, ньш-кева, нәма кӧр'ке к'ӧрди жь Эрмәнистане дьк'әwә би-ра wi. Павел Васи́лиев архива хwә сәро-бьни һәв дькә у we нәме навда дьвинә. Һәрдӧ фә'мила һьмбәри һәв дькә у бала хwә дьде, wәки фә'мила зар'е у йа әскәре сори, кӧ мәзәле wi дитьнә, йәкә, ми́на һәwә. Нәмә йа бьре Мьшире кӧр'але мьн, һәвалә мьни мәк'т'әбе Суто буйә. Павел Васи́лиев дәрһәқа we йәкеда зар'е хwәр'а, әндаме “Изгәр'е сорә,, майинр'а гьли дькә. Әwана қрар дькһн нәмәке сәр наwe Суто бьшинь. Ӗса жи дькһн. Нәмеда дьнвисьн: “Сутое ә'зиз. Әгәр тӧ һәла һе гӧнде хwәдани у нәма мә бьстини —we зә'ф р'ьидбә. Мә, “Изгәр'ед сор,, гӧнде хwәда мәзәле әскәрәки сор дитийә, на-ве wi Мьширә, наwe баве wi—Сьфук. Фә'мила тә у wi ми́на һәwә. Дьвәк һун бьре һәвһн? Бьре тәйи ӧса һәбу-йә, wәки чуйә шер' у вәнәгәр'ийә? Әгәр бьре тә нибә— дьвәк кӧр'ап йане жи қәwме тәбә. Әм ль вьра нькарьн пе

бьһ'эсын, чька лейтенант Мишае Сьфук жь к'ойя, жь к'и-
жан гонди йане бажарийя. Дьвэк щаба тэ к'омэке бьдэ,
вэки эм we йэке пе бьһ'эсын. Ёнвийа мэ жь тэ һэйя щаба
нэма мэ зутьрэки бьди“.

Эвана бьниета адреса хвэ дьнвисьн у нэме давен
п'оште—дьшиньн. Пелэке—дөда щунда щаба нэма хвэ
жь Суто дьстиньн у пе дьһ'эсын, вэки мэээле дити е
бьре Суто—лейтенант Мьширэ. Павел Василиев қрар дь-
кэ бь хвэ бе Эрмэнистанае, мала баве ви хорте к'орди
мерхас, к'орда жи бьвиня... Дэ, чава ньвиск'ар жи эва
йэка жер'а һ'эваск'ар буйя. Оса жи дькэ: жьн у зар'е
хвэ һьлдьдэ у те гонде мэ.

Бэрэваре Т'ещьре к'ор'ане мьн, Павел Василиев у
жьн-зар'е шива вэгэр'йан һатын гонд. Эв чубун чэнд гон-
де йале мэ гэр'йабун: Павел Василиев хвэстьбу насийа
хвэ бьдэ э'рф у э'дэте к'орда, гэлэ шькл к'ышандьбун.

—Эз жь һатына хвэ гэлэки р'азимэ, —вэгэр'йане
Павел Василиев гот. —Мьн дэрһэқа щьмэ'та вэда бь-
һистбу, заньбу, вэки шапр'а дьвен сйаред р'оһьлате. Мьн
к'т'еба Шеймс Олдрищэ „Дипломат“ хвэндийя, ле мэ-
сэла щьмэ'та мэ урьса дьве, вэки дһа башэ мэрьв ша-
рэке бьвиня ,нэ к'о чэнд щара бьбһе. Эв нав вэ һ'элал-
бэ, Эз ша дьвьм, вэки щьмэ'тэкэ вайя хэрибдост, ме-
ванһ'ыз, дьлсаг' у мэрд дьнйаеда һэйя.

—Эм жи шанэ,—мьн жер'а гот.—вэки щьмэ'тэкэ
мина щьмэ'та урьса һэйя, к'о бь гэлэ щьмэ'тед майинр'а
азайи да п'арэкэ щьмэ'та мэ к'орда, жь хэзабуне, жь
ондабуна физикие хьлаз кьр.

Павел Василиев гэлэки ша бу, wәки Эрмәнистана Советнеда, бь сайа миасәркьрына сәйасәтийа ленинийә мләтиә, бь алик'арийа хөнәдан-кадред эрмәнийа щьмә'та к'орда хвәндьн у мэдәнийәта хвәйә мьләтиә пешда дьвә, wәки зар'е к'орда мэк'т'әбада бь змане де һин дьвьн, Ереванеда ошахед мэдәнийәта к'орда һәнә.

Пәй ван гьлийар'а Павел Василиев гот:

—А ләма жи бадьлһәwa нинә, wәки әвләде щьмә'та wәйи лайиқ —Мьшир ә'мре хвә да бона азакьрына Украиннае, бона азакьрына ә'рде wәт'әнә мәйи зйарәти. Һе-жайә мәрвь сәре хвә жи бьдә р'һ'һна ве бьратне, ве достийа мәзын.

Чәнд р'ожа шунда Павел Василиев, жын у зар'е ви хатьре хвә жь мә дьхwәстын. Гөндне мә зар'-ч'укава һа-тьбун wана вәр'екьн. Чәнд к'өлфәте гөндә мә, дайкед дьлкован, кә әвләде wан жь шер' вәнәгәр'йабун һиви дь-кьрын өз Павел Василиев зар'е шир'а бежым. wәки мә-зәле әвләде wан жи бьгәр'ьн.

— Дайкар'а бежә,— Павел Василиев мьнр'а гот,— wәки һәла һе мәзәле гәлә әскәра нәһатийә дитьне, ле к'идәре жи әw һәқкьрьбын —хwәлийа wәт'әнә, хwәлийа советийә. Әгәр нәвиньн жи бона биранина wан ль Мос-квәе, бәр диwаре Кремле Мәзәле әскәре нәә'йан че кьр-нә, сәр к'ижани агьре һ'әта-һ'әтайе дьшөхөлә.

Мьн гьлиә Павел Василиев дайкар'а т'әршмә дькьрын— әwана жи дөб'а ль ви, нәфәре ви у ог'ра ви дькьрын. Гөндне мә Павел Василиев өса вәр'е кьрын чава әвләде

хwә. Тә һәw дьго мәрвәки гонде мәйи һ'эзкьри дьчә хә-
рибие: оса щьмә'т бона чуйина wi бәр хwә дьк'әт.

Аможна мьнә һ'эзрәт, кӧр'апә мьни Т'ещьр у бьред
хwәва жи бь wanp'a чун Украиннае. Чәндәки шунда әwа-
на вәгәр'йан у Т'ещьр щьмә'та гондр'а гьли кьр:

— Мьшир нава мэг'бәрәки гьранда ч'ә'л кьрьнә: гьшк
мәзәле Әскәре сорә. Т'әмам гӧл у сосьны. Зар'е мәк'-
т'әбе, аһьл у шаһьл т'ьме тен у гӧл-сосьнед нава мэг'-
бәр ав дьдьн, зиwane жь наве дьк'ьшиньн. Мәзәле Мь-
шир жи мина е т'әва һьлданә. к'ӧмәйт, һәйкәләки бира-
нинне сәр данинә. Сәр кәвре мәзәл жи әв хәбәре мерхасе
щьмә'та Чехословакиае Йулиус Фучик ле кьрьнә: “Әw,
к'е кӧ пашwәхтиер'а амын бу у бона we йәке мьр, wәки
әw пашwәхти хwәшбә, лайиқи һәйкәле биранинейә”.

Ереван, с. 1974.

ТИГРАН У МӘН'МУД

Ә'wле бһара қәза Чарсыншақейә сар бу. Бәләкиед бәр-
фе хwә дабун қөнт'аг'е ч'йа, ле р'әшае хwә зува авить-
бу р'аста. Пич'ок ль мерга иди п'ыш бубун, қалч'ич'әка
дәве аве бәләкийа гөл дабун. Аве қархуна данибун. Ә'рд
т'әзә дьбьчви у һешнайа тәр'әщан т'әзә сәре хwә ни-
шан дьда. Бина хwәлийа нәм, қалч'ич'әка, һешнае тәр',
аве щәwкед шело, ә'wред р'әшә-тә'ри т'әвһәв бубун,
р'аст у бәст, ч'йа у бани һылдабун. Мәрвьед малда жи
бае һенькр'а бина бһаре һылдыдан. Ле we аг'лева сала
1915-а к'әси гөнде Шеньке жь мала хwә дәрнәдык'әт. Нә
кәре пез, нә жи гар'ана дөwер нәдыһатын хане. Гөнди
өса сәқыр'ибу, wәки дәнге чьпина ч'ылкед барана һур гөһе
мәрвь дәрнәдык'әт. Тә дьго сал у зәмана льнге исан ль
ви ә'рди нәк'әтнйә, өса хьк у хали бу. Һәма пеләке пеш-
да Шенька әрмәннайә р'әнгин һ'аләки дьнда бу. Зиwin-
зукин к'әтьбу нав гөнд, гәли-гәбозед доране: әскәре
Р'оме к'әтьбу наве, wәки мера бәрәвкә, бьвә оламе. Ле
кәси ньзанбу дьвьн оламе, йане бькөжьн. Гөндда мер
т'әк-т'ука мабун, әве бәр олама ә'wльн фьльтибун жи ни-
вийа хwә дабун сәре ч'йа ,һнәка жи хwә малда вәшар-

тьбун. Гава мер бэр дэсте залым у эскэр нэдык'этын, эвана к'эла хвэ жьн у зар'ада дьр'ет. Щэрд-башиед Р'омейэ р'утэ—бырчи чь бэр ч'э'ве ван дьк'эт. "т'эне кэвэр нэрмтыр,, һылдыдан дьбь-рын: эскэр э'рэбэ дьк'шандын бэр дэрийа у к'ефа дьле хвэр'а, мина малхве мале, хөрэк у эшийае эрмэниа бар дькьрын-дьбьрын. Ђьнэка жи ч'елэкед авьс у зайи жь капе ван дэрдьхьстын, пэзе дошани у стэвр, бэрхед вьр'ни жь гом у к'оза дэрдьхьстын, дьдан пешни-йа хвэ—дажотын. Мала Аветис жи жь бэр дэсте эскэр у запьте Р'оме нэфьльти. Заруһиа жьпа Аветис өстөкөра ч'елэка дошапи қэл'эч'э кьрьбу, ле дө эскэра жи, һэр йэки, гөликэ we гьртьбун у дьк'шандын, вэки эва тэ дэсте хвэ же бэрдэ. Ле we гаве тэ дьгот қэвата һ'эвт дэва һатьбу сэр йа Заруһие. Эскэрэки дит, на хер, ч'арэ бь жьньке навэ-дэсте хвэ жь гөлийе we бэрда, т'ь-вьнга к'өч'ук-чане жь қөлч'е тэвле һьлда у пе қөнт'аг'а we, һ'эта һ'ым-зора ви һэбу, т'ар'а өсте Заруһиэда дае. Заруһи бу мэйт' у ль сэр сэла лош бу. Ђэма we гаве чэнд эскэре дьн жи пэз у бэрх жь гөме дэрдьхьстын. Тигране көр'е Аветиси донздэһ-сездэһ сали жи дэсте хвэ стөкөра бэрха дэстэка хвэр'а бьрьбу, вэки нөһелэ эскэр бьвэ.

— На, эз бэрха хвэ надьм! Ђне вэрэ, ьне бэрха мьн жи дьвьн, зу бькэ,— Тигран ва һөварийа хвэ де да-хьстьбу, кьрьбу һөвьрзэ, чахе эскэрэки п'һ'инэк нэк'са

вида дае. Вэқин жь Тигран нат у э'рде ма. Зар'ед һур жи диواره сьвдэрева қәмьтибун, р'энг ль ван чубу у тьрса дьлэрьзин. Һэв вэхтэке Заруһи у Тигран сэр һ'ьше хвэда һатын чь бьньһер'ьн: нэ пэз у бэрхьн, нэ ч'елэка сорэ, нэ т'ер' у чэвалед арваньн, нэ жи э'йаре торақ-пэ-перэ: т'эв, т'эв, жь ньвина гьрти ,эскэр р'апеч' кьрһиэ-брьйэ.

Чэндэк жь р'ожа һатына эскрэе Р'оме дэрбаз бубу. Ханики бьнэ'рди тариди һэманки қэрэт'уе чэнд мэрьва хане дькьр. Заруһие зар'о дора тэндурэ к'арто шьвандь-бун сэр һэв, чэнд шьл у қэсил ль ван вэркьрьбун у бь хвэ жи орт'а ванда р'унышьбу. Эве дэстед хвэһиэ һ'ьшколэкэ-зьрав дабу сэр ши-ньвине зар'а у һэв т'ьре вана жь сэрме хвэһи дькэ. Сэрма шие хвэда, ле алики жи хани дабу бэр дьлопа. Һесьред ч'э'ве Заруһие т'эви дьлопед бане хание дугьртиһиэ шелу дьбун у ши-шина, ль ч'э'лкед дора тэндуредэ гол дьбун. Заруһи ве шэбэде т'эва зэ'фтьр жь һ'ьшһарбуна зар'а дьтьрсийа. Эве вес-пе зу чь шава ван бьда? Нэ ахьр малда кэри нан чйэ—т'өнэбу. Шькэведа т'эне дэ гьрьк қаут мабун, вэки Зару-һие ава сарда страбу.

Де т'эг'мин кьр, вэки Тигран нава шйада дьльпьтэ. Эве хэйсэте кэр' заньбу, те дэрхьст эви һ'ьшһарэ у һедн дэһн ле кьр:

—Тигран, кэр'е мьн, ти һ'ьшһари?

Тигран лопа гьран жь сэр ч'э'ве хвэ да алики, ч'э'вел хвэ мьздан, к'өлэке ньһер'и у гот:

— Эре дае.

— Бьре дйа хвэ, — Заруһие дэсте хвэ да сэр аниа көр' у бь тэһэре һивикьрыне готе, — ща р'авэ сэр хвэ, чь-ка эм чь дькын.

Тигран гылие де we дэме фэ'м нэкр у бь дьле хвэйи саг' шаб да:

— Эме чь бькын, дае. Хвэ ч'елэк у пэзе мэ т'өнэнэ эм бэри ч'ерэдын.

— На лао, мын хвэ бона we йэке нэгот...

Тигран гылие де бьр'ин у же пьрси:

— Дае, ле тэ дьгот баве тэе зу бе.

— Ёш, һеди хэбэрдэ, лао, зар'е һ'шьйарбын. Э. эз һе-сира хвэде чь заньм. Мын дьгот бэлки баве тэ зу бьһата бьгһишта вэ...

— Дае, чьма эскэре Р'оме өса тинэ сэре мэ, хэлде дь-көжэ?

— Эз чь заньм, көр'е мын.

— Ле баве мын, мере гонде мэ к'ода бьрынэ, чьма т'э-не мера бэрэв дькын-дьвын?

— Лао, Р'ом у урьс шэр' дькын, Р'ом жи мере мэ навэ эскэрие, дьвэ оламе, вэки р'йа чекын, бона эскэр қөльхкын.

— Ле чьма навэ эскэрие?

— Дьве эрмэни к'афьрын.

— К'афьр чйэ?

— К'афр эвэ, көр'е мын, вэки к'и Мэһ'мэд һаһ'эвинэ, сэр аина дине мөсөлмание нинэ—эв к'афьрэ.

— Э, бьра к'афьрбын, ишар чь?

— Чава ищар чь- көр'е мын. Р'ом дьве к'и нэ жь дине мэйэ дьжмынэ, хайнэ, гэрэке ит'баре ван нэйнэ.

— Ле чьма мэ т'алан дькын, дькөжын, дьк'өтын?

— Чьмки эмэ бехайнэ. Р'ом зэ'фэ — эрмэни һындькын. Дэвлэт йа ванэ, т'оп у т'ьвнг е ваньн, эм фэцире хаде чь дькарын быкын.

Тигран иди шава де нэда, к'этэ мьтала. Эмэки хани сэцър'и ,т'эне дэнге дьлопа дьһат. Тигран ль к'өләке нь һер'и у жь де пьрси:

— Пэе, дае, иди гэврайи дьк'эвэ сьве.

— Һьш, зар'о р'азанэ, we һ'щйарбын... Тигран щан, сьвэ зува р'он буйэ, э'wравийэ, лэма өсанэ.

— Дае,— Тигран ньшкева фьтэли сэр де, мина тыштэки э'щев бык'эвэ бире,— wэки апе Э'вдълэ вьрбуйа хwэ эскэре Р'оме нькарьбу эв йэк банийа сэре мэ, мала мэ т'аланкьрына ,өса нинэ?

— Э, эз чь бежым, лаво,— Заруһийа нава мьталада гьлие көр' т'ам фэ'м нэкр у бей'эмди хwэ шава ви да.

— На, на, т'ьвнга апе Э'вдълэ, йа Мэһ'муд. йа гөндие ван т'эви һэйэ, эвана вьрбуна qэ дьһиштын Р'ом wa бинэ сэре мэ. Дае, дьвэк апе Э'вдълэ, Мэһ'муд у гөндие ван жи бьрьбын оламе?

— Ньзам, көр'е мын.

— Р'ом к'өрда жи дьвэ, оламе.

— Wана дьвэ эскэрие.

— Чьма эw жи нэ к'афьрын?

— На, Тигран щан, к'орд жи мөсөлманьн, Мәһ'мәд п'ехәмбәр дьһ'эвнннн, бәлки хвә веда һәр'ә.

— К'и дае?

— Мәһ'мәд п'ехәмбәр. Әви готйә: к'и нә жь исламейә әв к'афьрә.

— Дае, ле вәки к'орд жи мөсөлманьн чьма апе Ә'вдлә, гондие ван өса мәр'а һ'әйфьн?

— Лао, к'орд у р'ом нә йәкьн. Р'оме вәлате ван жи зәфткьрйә, йәке жи баве тә дьве к'орде Дерсьме нә т'ам мөсөлманьн, ванр'а дьвен қьзылбаш.

— Ә, вәки нә мөсөлманьн, иһа апе Мәһ'муд у ван жи бьрнә оламе. т'алан кьрнә.

— Р'ом ван нькарә, Тигран щан.

— Чава нькарә?

— Ә'вдлә чахе дьһат мала мә гьлие Р'оме у Дерсьме баве тәр'а дькьр, дьгот чахе Р'ом те хәрщ-хәр'аща т'опкә, әм бәри дьдые жь ера хвә р'адьқәтиньн.

— Әвана әскәре Р'оме карьн?

— Чахе әскәр дьчә сәр ван—к'орде Дерсьме гьшк р'адьвн пышта һәв, т'вьнга һьлдьдн, һьлдьк'ышьн сәре ч'йа у әскәре Р'омер'а шәр'әки гьран датиньн. Ә'вдлә баве тәр'а дьгот: „Р'ом чьқа һатйә сәр мә нькарьбуйә хәрщ т'опкә, мәрьва жь мә бьвә әскәрие.

— Ле әзык дьвем апе Ә'вдлә, Мәһ'муд вьрабуна Р'оме нькарьбу әм т'аланкьрана, тә дьвежи әз ньзаньм?

— Тигран, кәр'е мьн, тә гьлики чава кьрә бира мьн. Лао, жь дәрд у кәла иди бир мьва нәмайә, әз к'әтьбум

бира р'эш.

— Чь к'эт бира тэ, дае?

— Тиграи шан, гōh бьдэ дайка хвэ эз тэр'а чь дь-
вежым: Лао, те һ'але мә дьвини. Шькьр ти мэзьни, иди
сездәһ салии. Wa навэ, лао. эме бьрчина гōhe ви ханне
ськи-сарда бьмрын... Эз чь заньм we чь бе сәре мә.

— Дае, ле эм чава бькьн?

— Тиграи, бьре дйа хвэ, арване мә хьлаз буйэ, һьнэ
щэ мабу эw жи мьн кьрэ қаут, wэки зар'онге һур не
бьхапньм. Wэрэ лао, эз тэ бьшиньм Дерсьме, мала к'ь-
риве мэйи Э'вдьлэ. Эw у жьнева қэ навен на. wэки арва-
не wани р'ожебэ жи we мэр'а бьшиньн. Эw у баве тэва
мина бьре тэ'ме де у бавенэ, қэ наве на, дьне хьравбэ
Э'вдьлэ тэ бе т'өнэ вэр'е накэ. Йэке жи, к'өрд мэрвнэ
шекьрын, we э'сэ тыштэки дэсте мә бьгрн.

— Эре дае, — Тиграи шабуна жь шице хвэ қөлоз бу-
р'абу сэр хвэ, — Эзе һэр'ьм...

— Лао, дэ бьсэ дйа тэ тэр'а бежэ. — Заруһие гот у
һ'ьзи да хвэ, wэки р'абэ, ле т'ақэта we т'өнэбу, қөдум
чокада нэмабу. Эw чэндэк бу наве пай, харьне чйэ—
пэчубу нав дьле we. Чь жи малда һэбу Заруһие қемши
нэдькьр бьхара зар'ар'а дьневшанд.

— Тиграи, — Заруһие щиде р'уһьшти гот, — ишар за-
ни те чь бежи?

— Чава һьзаньм, дае.

— Лао, бе: Р'оме эва сәре се мәнәнэ баве мьн бьрйэ
оламе, қэ һьзаньм чь сери қэwьми. Бе: һ'ал у һ'эwале
мэ у эскәре Р'оме жи бу эв: бе эскәр мала мә, арване мә.

пэз у дэвар, чь һэбу, т'алан кыр-бър. Бе: гонде мэ хэлаеданэ. Бе: хушк у бъред мьн бърчина дэст дьчн. Бежэ бьре Э'вдълэ, бе дйа мьн дьгот бьра һэма арване п'елэке дэст мэ быгрэ, һ'эта бьраке ви вэдьгэр'э.

Һ'эта Заруһи бь хэвэрдан бу, Тигран иди к'ьнщ хвэ кьрбуи, т'ондөрөс орт'а хенида сэкьнибу.

— Эре дае, тэ чава гот эзе һэма өса жи апе Э'вдълэ-р'а бежым.— Тигран гот у чу қолч'е мале, внали-внали ньһер'и.

— Тө чь дьгэр'и, Тигран?

— Шьва хвэ, дае, дьвэк р'ева к'элб бенэ мьн...

— Шьвдаре һьлдэ, Тигран шан, шьвдар we бэр ар'и-кер'анэ. Лао, ле тө хвэ бьрчи начи.

— Эзи т'ерьм, мэ'де мьн начэ тыштэки.

— Пи ла эз мьре, лао, те бьрчи чава бьди сэр р'е, қэ на қэватике бькэ. Тигран, лао, шькэведа дө гьрэк қа-ут манэ, йэке бьхвэ бьра йа дьн жи зар'ар'а бьминэ.

— На дае, эз нахөм, бьра зар'ар'а бьминэ.

Жь хэбэрдана де у көр' тэ дьгот зар'а т'эва дэнг да-нэ һэв—гьшк һ'ьшйар бун у сэре хвэ мина щушькед һе-лине жь бьн щьле дэрхьстын.

— Дае, бьдэ мьн жи.

— Эз жи п'охине дьхвэзым.

— Бьрчимэ.

Ва хвэр'а-хвэр'а зар'а кьрэ һешьрзэ.

Тигран шан. ван һэрдө гьрке қауте бинэ эз бьдым ван, бьра кэр'бьн.

Зар'а цаут дадьқортандын, Заруние жи ширэт ль
Тигран дькър.

— Лао, р'ева мьқат-мьқати хвэби, т'ьме ч'э'ве тэ ль
дор-бэре тэбэ. Тө кө эскэре Р'оме дьвини нэви-нэви ле
дысэкьни, һэла дурва р'йа хвэ быгөһезэ. Лао, тө зани
ве бһаре эскэре Р'оме мина гөре бырчи дэвхун буйэ...

— Чава ньзаньм.

Бона көр' нэтьрсэ Заруние гьлие хвэ гөһаст:

— Лао, эскэре Р'оме зар'е быч'ук хвэ накөжэ, ле хвэ
нэдэ дәсте ван, дьвен “Гөр ог'ьрэ-мэр'ьв нэвинэ һ'эму че-
тьрэ”.

— Дае, ле wэки зар'е быч'ук накөжэ Сак'о у Ишхан к'е
көшт? Чьма мьн нэди: эскэре Р'оме сэре ван п'элахть-
бу.

— Тэ к'ө ди, дьвэк тө жи һатьбуйн сэр мэзэла?

— Эре, эз һатьм у дьзива пашда вэгэр'йам.

Заруни эмэки к'этэ мьтала, паше вэгэр'йа сэр көр'.

— Дэ һэрэ Тигран шан, р'йа хвэ нэминэ, wэки тө
р'о быгнижи щие-щи. Тэр'а ог'ьрбэ, кэвьр бэр п'е тэ
бьвэ пэнер, мьлиак'эте хере пыштоване тэбьн. Тигран, гэ
һэмин цаут нэхар, һьнэ хве жь хьльке дэрхэ, һане, на-
ва ви п'инэида бып'ечэ-р'ева пе п'ьншар'е дьхви, бэлки
бэре тэ быгрэ һ'эта тө дьгнижи мала Э'вдьлэ.

Тигран һа-һанга гьлие де қэданд у лебу дэрк'эта бь-
чуйа.

— Лао,— Заруние ле кьрэ гази,— алие мьда Нэне у
Мэйане, буке ван, бара-щэма сылавкэ, һ'ал у к'ефе бьре

Ә'вдълә бьпърси.

— Әре, дае шан.

— Дә вәрә щәм дйа хвә әз тә р'амусьм...

Зәрүниә бь дәстед р'ышафок кӧр' һ'әмез кьр, гәрдән у сурәте ши р'амусан, ле иди хәбәрдан пе нәбу, бь дәста кӧр' вәр'е кьр.

Барана бәрбангейә һур иди гӧр' кьрьбу. Тигран дь-лэзанд. Әши эмәкида р'йа нав гӧнд бьр'и у мина тәйрәки хвә да п'ала ч'йа. Р'е у дьрбе Дерсьме әши мина пенщ печ'ие хвә заньбун. Әши һе лап зар'о бу, баве әв хвә-р'а дьбьрә Дерсьме, мала Ә'вдьле дәстәбьраке хвә, нава к'ьривед хвәйә к'ӧрд. Аветисе баве Тигран солдьру бу. Әши пайнзе кондәлә, феки у хӧрәке дәште дьбьрә Дерсь-ме пезр'а, р'ун у пәнерр'а, һриер'а дьгӧһер'и у пашда дьһат. Базаркьрын орт'е т'ӧнәбу: к'е чь бьда, чь дәсте к'е дәрк'әта. Ле т'ӧ шар нәдьқәшьми, вәки Аветис бөдъл вәр'екьрана. Йәки һе пайнзе тышт дестда т'ӧнәбу, Аветис һәфе хвә сәр дьһышт, заньбу, вәки тыштәки ӧнда нинә. Һәмин йа мала Аветис у Ә'вдълә башқә бу: Һәрсал Аветис һәдайики гьран мала Ә'вдъләр'а дьбьр, бе т'ӧнә сәр мала к'ьриве хвәда нәдьчу. К'ӧлфәта Ә'вдълә хенжь кондәле дәсте Аветис, вәки п'ехас жи бьма, е майин п'е нәдькьрын. Вәки йәк бһата гӧнд у бьгота: “Мьн кондәле бөһәқ анинә,, к'ӧлфәта Аветис сәрда нәдьчу. Фекиә қӧт'иа

ынка Нэне, дйа Э'вдылэ, һәмин т'эме қолч'эки т'ер'а Аветис дьгьрт.

Нэфэре мала Аветис жи өсәбун. Дайка Аветисә р'эһ'мәти — Маро хенжь пәнер-торақа дәстава Нэне йа к'әси пәдхар. Әве дилмә торақ-пәнере Дерсьме зер'эки нәдыда. Шарна, чахе дыбу хәбәрдан у малда дык'әтын к'ьр'е Маро, әва тә ва дыгот: —“Һэй-һуй, мала фәләке шәшьти, кәвани т'әв жи дьвен әм кәвиннә. Заруһи, дьвәк тә дәставе хвә у Нэне жи бьки йәк. На ло, һун чь дьвешьн-бежыи, ле йәк әзым, әз тә'ма дәве хвә вә р'ьндтьр заньм“.

Э'вдылэ жи сале шарәке-дөда мала Аветис дьқәсди. Әви жи пәнер, торақ, р'ун, һьри, пәз дьбрьн мала Аветис. Аветисе жи т'әв жер'а бьфротана йане жи бьгөһер'йана, һәқ т'әв жь нава гөнд т'опкьра, һ'эта Э'вдылэ дьһат-дьбрь. Һәмин п'ара мала Аветис жи башқә бу, Э'вдылэ дәстәвала дәре дөсте хвә вәнәдыкьр. Һәр сал, бәрха мала шийә сәрбәрани жи, нер буйа, йане ме буйа, п'ешк'еша Тигран бу.

Дәстийа мала Аветис у Э'вдылэ нә йа саләке бу, нә жи йа дөда. Р'эһ'мәтне бавед һәрда дәстәбьраке һәвбунә. Көр'а жи һена хвәда ч'ә'в дабу бава, һәвр'а ширнайи дәрбаз дыкьрын. Э'вдылэ т'ө вәхта әв гьлиед баве бир нәдыкьрын:.. Лао, т'әмийа мьн ль тәбә: һ'эта ти сахи р'у-һәшата дыне би йа мала Қарапет (баве Аветис) заньби, пышта хвә вана гьреди... Мәрвь көр'е хвә жи р'ь-һ'инна ве маледа бьдә һежайә,.. У паше һургьли гьлие хвә у Қарапет дыкьр, дыгот чь һатйә сәре ван, чава

р'ожед ог'ърме гьран керн нэв натънэ, сэрэ хвэ р'ь-
h'ина нэвда нэневшандьнэ, баве Аветиси р'эх'мэти чавэ
дайэ зора зер'а у эв жь кэла Эзөрме хьлаз кьрйэ.

Тиграп дьчу у дьле хвэда дьфькьри: „Эзе апе Э'вдълэ-
р'а т'эви бежым. Эзе йа бэрха хвэ жи жер'а гьликьм.
Эзе бежым эскэре Р'оме бэрха п'ешк'еша тэ ньлдаи зоре
брьн. Мын нэдъништ, ле йэки не қөнт'аг'а т'эввыге сэрэ
мыда дае у эз н'эта сэр н'ыше хвэда натъм нэ бэрх бу, нэ
жи эскэр. Эз занъм нерса апе Э'вдълэе р'абэ, эве э'сэ
н'эйфе жь эскэре Р'оме ньлдэ.

Тиграп дьчу у чахе дор-бэре р'йа Дерсьмейэ пас мезэ
дькьр, чуйнна ви бавейэ чэнд сала бэре дьк'этэ бире, ча-
хе баве эв дьда сэр ньшта нэспа баркьри, бь хвэ жи
нэсп дэстк'еш дькьр у пэяа неши дьчу. Тэе бьгота
мина р'ожа пройни хэбэрдана ви у баве гөһада т'эсэ-
лэ дьвэ:

— Баво, тэ вэстиайн. эзе нэйабъм, ишар тэ һнэки
сйарбэ.

— На, лао, эзи мэзыным, эз нахэстъм, тэ бопа мын бэр
хвэ нэк'эвэ.

— Баво, гэло бэрха мала апе Э'вдълэйэ сэрбэрани
исал нерэ, йане мейэ?

— Эз чь занъм, Тиграп шан, хвэ эзи нэ нилдаръм, йа-
не р'эмла мын т'өнэ. Эме нэр'ын те заньби нерэ йан ме.

— Баво, апе Э'вдълэ мэрики чьқа н'эйфэ, өса пинэ?
Тэ ди бэрха сэрбэрани надэ көр'е хвэ — дьдэ мын.

— Ле чавэ, көр'е мын, Э'вдълэ мэрики зэ'ф н'эйфэ.
Эв чавэ тэ н'ыз дькэ, тэ жи гэрэке ви н'ыз бьки.

— Баво, эз жи апе Э'вдълэ һ'ыз дькым. Баво, эзык мэзынбьм, заньм п'ешк'ешэкэ чава бьдьм апе Э'вдълэ.

— Йэкэ чава, Тигран щан?

— Эзе мыштька калке хвэйэ к'арбар бьдье.

— Тигран щан, апе тэйи Э'вдълэ к'энге мыштка калке тэ һьлдьдэ.

— Чьма?

— Зани чьма, көр'е мьн. Калке тэйн р'эһ'мэти у баве Э'вдълэйи р'эһ'мэти дэстэбьраке һэв бунэ.

— Мина тэ у апе Э'вдълэ?

— Эре лао... һэй гьди дьһйае. Лэма дьвен: “Чар р'оже фэлэке к'эсир'а наминьн”. Лао, ле һэма бьратна ван дһа ширьн буйэ, сонд у цьрарэ ван е мере бэребунэ. Шэр'е урьс у Р'омеда баве Э'вдьле апе тэ дьгрьн у да-вен кэла Эзөрме.

— Чьма баво?

— Р'ом дьве: „тэ пышта урьс гьртйэ, тө мэр'а хайини. дьхвэзи эла хвэ шэлгэр'ини алие урьс, йан жи урьс би-ни. шэки эрде алиосман зэфткэ, лэма жи эм тэ дьгрьн... Эре, чахе эве тэ дьгрьн калке тэ пе дьһ'эсэ. Дө гае ма-ла мэйэ щот һэбунэ, һэрда жи дьфрощэ, дькэ зер' у пе ван зер'а баве Э'вдълэ кэла кэври дэрдьхэ.

— Чьга мэрики һ'эйф буйэ.

— Ле чава .А лэма жи апе тэй Э'вдълэ т'ощар мыш-тька калке тэ һьлнадэ. Эш мыштьк гэрэке мала мэда һ'эта көр'е-көр'а чава биранина калке тэ бьминэ.

— Ле эз мыштькэкэ р'ьнд к'ө биньм?

— Эзе бьк'ър'ьм, бьдъм кӧр'е хвэ, тӧ жи алине хвэда п'ешк'еши апе хвэйи Ә'вдълэкэ.

— Эре баво щан, апе Ә'вдълэе чьқаси шабэ. Эз заньм we э'сэ бежэ: „Ә'фәрьм, Тигране мын, а ищар эз заньм тӧ апе хвэ һ'ыз дьки“.

Тигран дьлэзанд у хвэхвэ хвэр'а ӧса хэбэрдьда, wэки дэнг дьк'этэ гӧһе wi.

— Ах, баво, wэки тӧ вьрабуьйи эме чьма бьк'этаня: ви һ'али, эзе чьма we гьлева бьчума Дерсьме, мыне чьма мина бэре к'ынце хас хвэнэкьра, кондэлэ п'е нэкьрана, қайиша форме нэда пышта хвэ, т'эльке п'охькьри нэда сэре хвэ. wэки зар'е Дерсьме жи бһатана т'эмаша мын у т'ьм-т'ела мын. Эзык нһа ви қьлхе хвэва һэр'ьм we бежьн эвэ к'эсивьн, һесирьн, бэре хвэ қӧр'э дькьр, ле нһа һэла к'этиэ чь һ'али.

Тигран те дэрнэдьхьст, wэки худанеда р'эш буйэ, бин ле ч'ькиайэ. Әwi т'эне, зор дьда льнга, wэки гавэке зу бығнижэ мала Ә'вдълэ һе тари ле нэкэ'тийэ э'рде. Р'о жи э'wраибу у эwi нькарьбу те дэрхьста чька нивройэ, э'срэ, йане бэрэварэ. Чьқа дьчу һэвразе дһа т'ик дьк'э-тън бэр Тигран у һэва жи сар дьбу: жь ч'йаед бльнд бае бэрфе дьһат. Ле чьқа щэфе Тигран зэ'ф дьбу, эw һақа ль эскэре Р'оме һерс дьк'эт. „Wэки т'вьнга мын һэбуьйа у эскэре Р'оме нһа бэр мын к'этана, мыне эw ль вьра т'эв бькӧштана, һ'эйфа хвэ у мала мэ һьлда“.— Тигран дьле хвэда дьгот у чьқа дьчу гӧмана хвэ т'ам дьда сэр Ә'вдълэ. Әwi заньбу, wэки Ә'вдълэ у гӧндие wan Р'омер'а шэр' данэйньн эw тьштэки нькарэ бькэ.

Тигран иди хвэ дабу синге ч'йаед бэрф. Сэрме гэлэки лынгада эв қэлс кърбу, сэре печ'ие лынгед ви ариабун, дышэв'тин. Тажана эше дыда дьле ви, ле т'эви зэ'фтыр эв жь тарие дьтырсиа. Вэки р'ева тари ле бьк'эта э'рде, эв дыкарьбу бьхальфийа у ви чахи бьқэр'ьмийа — бьбра. Ле гомана сэр мала Э'вдьлэ, тэ қэй дьгот қэват у т'ақэта Тигран зедэ дькър. Эв we дэме ишар дьфькърн, вэки хөрэк дйа хвэ у хушк у бьред хвэр'а бьгьһинэ — we чьқаси шабын. Дайике чьқаси пэсне ви быда дь'э'а ле бькэ. Ле бав кь жь оламе вэгэр'э, дйа вие э'сэ бежеда: „Аветис, шькър Тигране мын хортэ, эви нибуйа эме бьрчина һ'ышк бьвуна. Мерэки сэрэ төрөш нэдькър we һэлэблэда бьчуйа Дерсьме, ле Тигране мын чу... Баве жи бьгота: „Э'фэрьм, көр'е мын иди малхветие мале дькэ“.

Тигран дьчу у ншькева чар-пенщ сйар пер'а дэрк'этын. „Пэй, дьвэк эскэре Р'омебын“.— Тигран гот у кър кь пашда бьр'эвэ, ле лынге ви кэвьрэки гьрт у эв пыштостан к'эт. Эви т'эне т'эг'мин кър, вэки зьнгин қафе ви һат, ч'йа дора ви чун һатын, э'вр незик бун у we шунда тыштэк т'эг'мин нэкр. Һэв сэр һ'ыше хвэда һат we сэр пыштейэ, зипьк дьбарэ у тарие жи иди э'рд һьлч'ьнаидийэ. Тигран зор-шэфаки р'абу сэр п'йа, ле сэри ле геж дьбу. Лынге ви бьнида нэдьчун. К'ьнще шьл ле қэр'ьмибун, бубун қайиш, ле чарьх мина кэвьр һ'ышк бубун у лынге ви дьгөваштын. Эв нькарьбу, бьлэ, сэр даре дө лынга бьсэкьнийа.

„Эз р'ек'эвьм, тари дьк'эвэ э'рде, эзе чолэ бьминьм, бьвьм хөре гөра, we һ'алэ мын чавабэ...“— Тигран дьле

хвэда гот у хвэ ч'ър'-ч'ър'анд у лынг бэр лынг хьст. Пе-
шие тэ дьгот лынг ле бунэ дар, т'эслими ши навьн, ле бэ-
рэ-бэрэ эви гаве хвэ иди чапък-чэлэнг авитын. Дьчу, ле
ньзанбу к'йали. Тыште эви р'ьнд заньбу эв бу, вэки һэв-
раз-бэржер шаш нэдькър, т'ьм хвэ һэвраз дьгьрт, чьмки
заньбу р'йа гонд Э'вдълэ йумдэ һэвразэ. „Дьвэк эз ха-
льфимэ?“— Эв нета дьле Тигранр'а дэрбаз бу у эве тэ
тырса бу р'өсас, шида сэкьнн. Сэри ле геж дьбу, ле та-
маре патка ши дьжэниан. Тигран дэст бьрэ льшта стөе
хвэ у гава дэсте хвэ ньһер'и э'щевэкэ р'эшэ-гьран: дэс-
те ши хуна щэбьрида мэвьщибу... Эв һежа хвэ һ'ьсяа,
вэки чахе к'этйэ сэри ле шькэстийэ.

Тигран диса һ'эзи да хвэ у гаве хвэ авитын. Нһа һэв-
раз у бэрфа қэр'ьми һ'ал дһа хьрав кьрьбун. Ши-щина
лынге ши дьшььмьтин у эв пашда дьһат. Бакп өсайи сар
жи пер'а дьһат тэ дьгот сьфэте ши мина дузин дьбьр'э.

Чарнькал тари-таристан бу, тыштэки хане нэдькър.
Ньшкева дэнге са ль Тигран т'эсэлэ бу. Шабун к'этэ дь-
ле ши. Эви ве дэме тырс у хоф жи, вэстандын у бьрина
сери жи, зэлули у чэтнайи т'эв бир кьрын: “Вэки өсанэ
гонди незикэ, шькър эз гьһиштьме“,— Тигран гот у өса
лэзанд, вэки ши һэвразе т'икда жи дьр'эвийа. Эмэки
шунда Тигран пе шьвдара дэсте хвэһэ ариай дэре Э'вдълэ
к'өта.

—Эв к'ийэ? —дэнге к'өлфэтэке пыш дэре дарини йэк-
қанате ль Тигран т'эсэлэ бу.

—Эзьм, эз, дери...

К'эла Тигран өса т'ьжи бу, вэки ве дэме эви жи ге

дэрнэдьхьст жь чийэ: жь шабунейэ, жь һерсейэ, жь газь-
нанэ, йан жь we йэке, wэки нази у дэлалие хwэ мэрвьед
һ'элал дькэ.

— Тö к'ийи?

—Эз Тиг-ра-ньм, көр'е Аветис...

—Пи ла ч'э'ве мьн р'эжиае... Э'вдълэ, Мəһ'муд, Тиг-
ранэ, Тигран, гэдэнге Аветисэ.

— Дə зу дери ле вəkэ эзе һатьм,— Мəһ'муд гот у та-
qa горава чьлп банзда сьвдэре.

Чахе Мəйане у Мəһ'муд дэри вəkьрьн, Тигран бэр ше-
мике к'этьбу э'рде. Эвед тэ һа-һанга эw нав һəвр'а кь-
рьн у гиһандьн хени.

—Ла мьн қьр'ьке, дури жь Э'вдълэ, Мəһ'муд, лавька
эв гэдэнг к'этиэ чь һ'али?— Нəна дйа Э'вдълэйэ пир р'а-
бу бэрбь Тигран һат, чоке хwэ хьст у wa гот.

—Эви т'ьфали ве шəве херэ? —Э'вдълэ гот у жь сэр
көлаве бэр тэндуре р'абу сэр п'йа.

— Эз фəқира дури лавька чь заньм, wэе, wэе, һəwара
хаде.

—Qизе зу бькьн һыиэ бэрф, ава сар биньн. —Мəһ'муд
жьнер'а гот у вэгэр'ийа сэр де:

— Дае, незики тэндуре нəkэ, дəст у п'е гэдэ нһа сөр'е
брьнэ. бьсэ эм бэрфе тедьн, бькьн нава ава сар.

— Эре, көр'е мьн, тö р'ьнд дьфькьри.— Э'вдълэ гот у
һ'эта жьн, көр' у бук Тигранда к'этьбун, эви қэлын ве-
хьст, қөлапе к'ур ле хьстьн у бəнгзе wi лап хэиди. „Эва
т'ьфала херер'а нəһатийэ. Эва тыштək, қэзийак сэре мала
Аветис қəшьмийэ. Лавька р'аст дьгот we р'оже қонсуле

Эмьрк'ан һатийә у готийә Р'ом дьхазә әрмәнийә қыр'кә. Дьвәк һәма Р'ома хайин пәфәре мала ван т'әв кōшт'ьбьн у әва гәдәнге һан ле фьльтибә..— Ә'вдълә ва дьфькьри, жь щие хвә диса р'абу у һат сәр Тигранр'а сәкьни у готе:

—Тигран, лао, әв чь һ'әшале тәйә, тә ве шәве херә?

— Ә'вдълә,— тә дьгот Мәйанә гәрәке дәвса Тигран щәве бьдә,—ща сәбьркә, бьра һ'ьше ви т'ьфали бе сери, паше..

— Паше к'нжанә,— Ә'вдълә бесәбьр жьнер'а гот,— һәла әм зу пе бьһ'әсьн, чька..

—Баво.— Мәһ'муд хәвәр дәве Ә'вдъләда гьрт,— те ве дьвини гәдә һаж хвә т'өнә.

Чахе бәрф әп'ешә дәст у лынге Тигран гәр'андьн печ'ие вийә шинбуйи бәрә-бәрә һатьн сәр р'әнге хвә, тә дьгот хун теда бәзиа. Ишар Тигране кәр' у лал бу қар'ә-қар'а ви, дәнгәки ви ль ә'рд бу, йәк ль ә'зман.

—Т'әзә р'өһ' дәст у п'е вида һатьн, һһа т'әзә гәдә хвә һ'ьсиа, дәст у п'е виә т'әзә бешьн.—Мәйане гот, Тигран мина зар'әкә бьч'ук һ'әмез кьр у да бәрдыла хвә. Әме сәһ'әтәке дōда қир'ин-қажина Тигран бу. Паше һь-нәки сәқьр'и, ч'ә'ве хвә вәкьрын у чарнькале хвә ньһе-р'и.

— Тигран, бьре мьн, тō мала мәдани, мала апе хвәйи Ә'вдъләда,— Мәйане готе у ч'ә'ве кōр' у мер ньһер'и, мина тьштәки б'шарәтие бьдә ван, кō әв Тигран бьдьн хәбәрдане Ынка Нәне жи дәстед хвә кьрьбун бәр пьшта

хвэ ,орт'а хени, дора Тигран дьчу-дънат у дькьрэ шишэ-
виш:

—Ла қыр'ьк-қарт'эл буйе Заруние, эве чава ве шэве
эв т'ьфал сәре р'йа хьстийэ, эв нэготйэ чь, ишар we ча-
вабэ, wэе, wэе, wэе, һәwара хаде, һәwара хаде.

— Тигран,— Мәһ'муд сәрда куз бу у һеди ле пьрси,—
тэ ве шэве херэ?

— Лао,— Ә'вдълэ пәй көр'р'а жь Тигран пьрси,— ма-
ла wэ, баве тэ сыламэтын, хвэ тьшт сәре wэ иэқәwьмийэ?

Тигран хвэст хәбәрдә, леве ви жи льпьтин, жь сәр
һәв чун, ле дәв ле зйа бубу, дәнг же дәрнәк'әт. Әw зур'
бубу ль ч'э'ве Ә'вдълэ, Мәһ'муд у Мәйане дыһер'и.

—Ишар һ'але ви т'ьфали we чавабэ?—Нәше һат сәр
көр'р'а сәкьни у гот.— Заруние нэгот чь, нәго эзе ве зь-
вьстане чава зар'а хвэ чолехьм.

— Дае, ша р'э'мә ль баве тәбә, те бьсәкьни,— Ә'вдълэ
бь шур'е газьна гот.—

— Һәла бьсәкьнэ әм пе бьһ'әсьн чь қәwьмийэ, һьлбәт
дәрдәки ван жи һәбуйэ, wәки гәдәнг шандьнә, чьма бә-
ре сәре р'йа пәдхьстьн.

—Дә һун заньн, эз қөрбапа wәбьм, ви т'ьфали хьлаз-
кьн... Wэе, we we, ла қыр'ьк буйе Зәриһуе.

— Тигран, бьре мьндә бежә, тә чьма һати, хьзмәта
тә чийә, к'е тә шанди?—Ә'вдълэ же пьрси у вәгәр'ийа сәр
буке, готе:

— Қиза мьн, ша һьнә ав бииә, дәве гәдә зйа буйә.

Мәйане дө-се қөрт ав ль Тигран данә вәхарьне у т'әв
һивийа гьлийа бун.

— Эва сәре се мәнәнә Р'оме баве мын бьрйә оламе, гонде мә хәлаеданә, арване мә, пәз у дәваре мә бьрын.

— К'е?— Ә'вдълә жь Тиграи пьрси.

— Әскәре Р'оме. We р'оже әскәр һат гонде мә, пәзе мә, ч'еләка мә бьрын. Бәрха мын жи бьрын апо, бәрха тә дабу мын.

— Мын заньбу, эва кьре Р'ома р'әшыи,— Ә'вдълә бәр хвәда һеди гот у диса жь Тиграи пьрси:

— Тиграи, дйа тә, хушк у бьред тә сыламәтын, хвә Р'оме...

— Әскәр әм к'отан. Дйа мын, хушк у бьред мын са- г'ыи, ле бьрчинә ,тышт малда т'өнә, вәки бьхөн.

—Һун қә һаж Аветис т'өнәнә? —Ә'вдълә диса пьрса да Тиграи.

—На апо, эва се мәнә сәр-бәрәт'е баве мын т'өнә, нь- зам к'идәрейә.

— Ле дйа тә нәдыгот чь, т'әминне we чьбун?

—Дйа мын, апо, дьгот апе хвәйи Ә'вдъләр'а бежә, бе дйа мын дьгот зар'о бьрчийа дәст мә дьчын, бе бьра бьре Ә'вдълә һәма арване пеләке дәст мә бьгрә —һ'әта бьраке ви вәдыгр'ә.

—Чәрхе дыненә, һа, —Ә'вдълә к'әсәрәкә к'ур р'аһьште у гот,— һәла мала Аветис к'әтйә чь һ'али.

— Ви ла ч'ә'ве мын р'ьжиәе, әв чь зөлмә,— Мәйане бь һәрдө дәста чоке хвә хьстын у вәгәр'йа сәр Тиграи:

—Лаво, шашиа мәк'шинә, бәр хвә нәк'әвә, апе тә мала вә ви һ'алида һәһелә. Wәе, вәе, әв чь агьрә сәр ваи

Һесирада барийә.

— Ша өса бежә Мәйә, ша бежә эз қорбабуе, бе агьр жи ва дьвә,— Нәна пирә шыг'иа ва дәнҗ да дәнҗе буке.

— Бьре апо,— Ә'вдълә гьлие жьне т'ам кьр,— ле эз қә дьһельм һун ши һ'алида бьминьн, к'орльхие бьк'ыши-ньн, хвә апе тә сәре хвә данәнийә.

— А, өса бежә,— Нәне бәрбьр'и кәр' һат у гот,— эз қорбана р'ә'ма дьле тә у кәр'бьм, хвәде пыштоване тәбә...

— Дае,— Ә'вдълә дер'а гот,— ле хвә эз һесире Аветис бьрчибунеда һәһельм. Чьр'а дьһиа бәр бае саме чуйә? Тигран щан, тә қә мәтьрсә. Ньзам сьвә сафи нәбә, эзе хвә мала вәр'а бьгьһиньм.

— Әре, әре,— Нәне диса бәрбь кәр' һат,— эз қорбана тә у кәр'абьм, гөнәнә.

Хеләкә хөрт жь шәве чубу. Шие Тигран бәр кәвийә тәндуре данибун, чәнд бә'лги дабун бәр п'ала ши. Ле Тигран нә'лә-нә'ла шибу. Ә'вдълә, жьне у дева бәр сәре ши р'уньшьтбун у дәнҗәки һеди хәвәр дьдан.

—Һәла бьһер', п'адше Р'оме чь тинә сәре ван әрмә-ние р'ь'а, бәлки т'әхте ши шәлгәр'ә.

— Ә'вдълә,— Мәйане жь мер пьрси.— Р'ом чьма өса тинә сәре ве щьмә'те?

— Эз жи сәрәдәрие ве йәке накьм. Дьве әрмәни к'афьрьн. Э бьра к'афьрьбьн: бе чи вә? Мерька ера хвәданә, сәре ван бәрда дьхәвьтьн, хәрщ у хәращ дьдьн — иди вә жь ван херә. Э, Р'омә хайинә, чьма өса һайнә сәре к'өрда жи, хвә к'өрд жи нә к'афьрьн, к'өрд жи исламә,

ле чьма к'орда жи қыр' дькэ. Р'ом дьве гэрэ һ'эму мь-
лэт бьн шуре мьнр'а дэрбазбьн, қуле мьнбьн, эз чь би-
ньм сэре ван гэрэке дэнге хвэ пэкьн. Чьма эмэ ль ван
ч'йа нибуна Р'оме өса наниа сэре мэ жи. Фэрэзи. ве
гаве зора we мэда начэ, йане на...

Қизе Тигран тэ'лэ, бэр пэсна хэвэр дьдэ.

— Ле чава,— Мэйане шава мер да,— эварда агьр
же дьбарэ.

— Ищар we чавабэ?

—Эз һесира хвэде чь заньм.

— Тигран, Тигран, бьре мьн, һэла ч'э'ве хвэ вэка, тө
қэ чавани, к'ндэра тэ дешэ?— Э'вдьялэ жь Тигран пьр-
си, ле эве тэ гьлие ви нэдьбьһистьн, диса бэр пэсна хэвэр
дьда.

— На, на, эз бэрха хвэ надьм. Ыне вэрэ, ьне вэрэ,
бэрха мьн жи дьвьн... Дае, на, эзи т'ерьм, бьра зар'о бь-
хөн... Дйа мьн, дйа мьн дьгот бежэ бьре... Пэе, дьвэ эва
Р'омэ, we мьн бькөжьн, вэе, вэе дае....

—Тигран. бьре мэт'а хвэ, мэтьрсэ, эмэ вьрьн.—Ле
Тигран шава Мэйане жи нэдьда, һевэта гэрме диса бэр
пэсна хэвэр дьда:

— Баво, баво, тэ мьштьк ани, мьштька к'арбар.

— Һэвара хаде, һэвара хаде,— Нэне бэр хвэда һе-
ди һэма эв хэвэр дьвэк'ьландьн,— эме һе гэлэ э'щев бэр
ч'э'ве хвэ бьвиньн, мэ зөлма ва нэдибу, эв жи дит...

Сьвэтьре Э'вдьялэ нькарьбу бьчуйа мала Аветис: Тиг-
ран гэлэки тэ'л бу. Чьқа һ'экиме гондед дорана һэбуи
Э'вдьялэ анин сэр Тигран, ле к'эси ч'арэ бь нэхвэшиэ

пэкър. Нэхwэшийа Тигран се р'ожа к'ышанд. Р'ожа чара, бэрбэига сьве мина п'ьфи чьреки: эви н'эмеза Нэнеда шан да.

Гөнди, дэр у шинар нълшийанэ мала Э'вдълэ. Дьле т'эва сэр көр'е Аветис дешийа, гышка қэдре Аветис заньбу. Чахе Аветис дьхат гөнд, т'эв дьхатын доре, пьрс – пьрсйар ле дькьрын, тэ дьгот хэрибе вани н'эвт сала вэвэр'ийайэ. Мер одеда р'уньшьтбуи, к'өлфэт жи хенида, дора шьнийазе Тигран чит гьртьбуи, дьготын у н'але дьле хwэр'а дьлубандьн: к'ылам давитьн сэр Тигран, хесири у золулийа ши, сэр мьриед хwэйэ кэвн у т'эзэ, сэр малед бемалхве, жьнед би, нуркед эт'имэ стөхар.

— Гьдино, ща бежьн, — Мэйане дэзмал дабу бэр чэна хwэ, сэре хwэ дьбьр-дани, хесьр дьбарандьн у дэнгбежар'а дьгот. — Ща-бежьн, бави хэрибийейэ, ч'э'ве дайика п'ор'көр', хушк у бьред шийэ стөхар ль р'ейэ. Бежьн, йа ви т'ьфали зөлмэ, зөлма гьран.

Тигран бьхарэ, н'але дьле мьнр'а ло хwэш бьхарэ.
Бьре мыно, баве тэи хэрибийейэ нэ ль малэ,
Кэси хөданхер т'өнэ шахе дайика қэрт'эл дахэ,
Бежэ: “Эва сэре се р'ожанэ Тиграни бэдн'алэ...”

К'өлфэтэкэ букин к'ылам ша дьготын, пэй хэбэарар'а дьгьрийа, жьнед доре жи дэнг дьдан дэнге we, тэ дьгот дэме дьгьры. Дэнге к'ылам у гьрие нақа к'өлфэт өса нэв дьгьрт, өса нэвр'а дьбу йэк, wэки т'ө хэвэрэкэ кем-зедэ, т'ө сэвт у мьрамэки нэ ши у шар нэдьхат бьхистьне.

Wәки дьле мерьв кэвьр буйа жи әw к'ыламед дьлэшә-
дылшәwат we әw банийана һ'але гьриандьне. Сал у зә-
мана к'өлфәтед к'өрд сәр шер у ә'фата готьбун у шин у
гьри данибун, ләма жи бубун һосте дәнгбежие. Гөнд т'ө-
нәбу, wәкн теда чәнд к'өлфәтед дәнгбеж т'өнәбуна. Әw
жи миһа п'ешә бу, йәке жь йа дьн һьльда: қиз жь де
һиндьбу, щинар жь щинаре. Мера жи к'ылам давитьн
сәр мьрийа. Әwана жи давитә сәр малхwe мала, хортед
дәстбь һ'нә, сйаред к'ьһ'ел у мәнәгиа. Мера малда, сәр
щньһаз жи дьготьн, дәрва жи, пешиа к'отәла жи. Ле ча-
wa ә'дәт мера дәнг нәдыда дәнге дәнгбеж, нә жи дьгриан,
т'әне ахьрийа бәнда к'ылама һәвр'а дькьрьн гази: „бь-
рао“, йане жи „бьрао, бьрао“. Һәрге жь дәнг у готьна
жьна гьрие мерьв дьһат, ле жь готьн у газийа мера
мәрьв дьбу р'өсас, тәвьзи педа дьчун у өндабуна мере
че к'ур фә'м дькьр.

Жьна сәр щньһаз дьготьн у дьлубандьн, ле щар-щариа
жи т'әрка шин-гьри дькьрьн, хәбәр дьдан, ищар бь зар,
бь хәбәра дәрд у көле хwә һәвр'а дьр'етьн. Тә дьгот р'о-
жа мьрн һәбуяа дәрд у көл т'әзә ль wана т'әсәлә дьбун.
Әwана иди жь шөхөл-ә'мәле к'өлфәтә р'оже, жь һасьл у
п'еше жьнайә һәрр'өж хәбәр нәдыдан, у хийалед сәр'а-бә-
р'а, шөхөл-ә'мәл, малкьрьн у к'әдкьрьн бира т'әва дьчу,
тәе бьгота мал у һәбуна дьне бәр ч'ә'ве wan нае. Әwана
жи, миһа мера, дәстпе дькьр жь һ'ал у wәхте дьне хәбәр
дыда, жь we йәке, wәки чь тәһәри, к'ижан сале жь мере
гөнд к'и һатйә көштьне у бьриндар буйә. Wa жь сале
бәре дәстпе дькьрьн һ'әта дьһатьн дәрдык'әтьн салед па-

шын, қашымандьнед һәрә т'әзә у мьрм гьрие ван дьһат сәр мьрие р'оже жи.

—Гьдино, әв чь зӧлм бу һатә сәре ви т'ьфали. —Мәйане гот у ч'ә'ве жьна ньһер'и, миһа тьштәки бежә Тигран бир нәкьн, нә ахьр кӧла ви йа һәрә т'әзәйә.

— Бәлки айе ви Р'омер'а нәминә,— к'ӧлфәтәке сәр гьлие Мәйанеда ани.

—Әре вәлә, айнке ви ә'рде нәминә.—йәкә дьне гьлие ван т'ам кьр.

Жьна бәрә-бәрә гьли аһин сәр мьриед мала баве хвә, йане жи мала мере хвәйә т'әзә. Нежа дәрд у кӧле ван т'әв р'абун, һеди-һеди лубандьн у ньшкева, ви һ'але к'әлогьрида йәке бь дәнгәки зиз гот, авит сәр Тигран у мьриед мала баве хвә. Әгәр жьнәке дьхвәст, вәки бавен сәр мьрие мала баве we жи, бь шур'әки ь'шарә-ти дьда дәнгбеже. Басбу әве бьгота: “Бежә, дәлала дьле мьне, бежә,, йане жи “Әре, дайка мьне, ша ӧса бежә,, һақа бәс бу, дәнгбеже дәстхвәда бь к'ьламти наве we к'ӧлфәте һьлдьда у давитә сәр мәрьве ах у кована дьле we. Йане жи ч'ә'ве хвә дӧк'ӧтан ч'ә'ве дәнгбеже у ӧса ле дьнһер'и—тә дьгот дьве: “Ша дәрде мьн жи дәрманкә..

Әгәр жь мера йәк р'адьбу дьһат сәр щьһйаз, жьна дәстхвәда т'әг'мин дькьр, вәки к'әла ви т'ьжи буйә... We лә'зе к'ӧлфәта дәнгбеж к'ьламти наве ви мери һьлдьда у к'ьлам давит сәр мьрие ви. А бь ви тәһәри, бе готьн, бе һиви у: р'әщакьрьн мәрьвед дьле ванә кӧл һәв фә'м дькьрьн, бәр дьле һәвдӧ дьһатьн, дьдан гьрийандьне, ле бь we йәке п'әрч'а дьле вана дадани, һеса дьбун.

Ә'вдълә лъ оде, нава мерада р'унышьбу у бәнгзе ви к'әсир'а хвәш нәдыбу. Ч'ә'ве щьмә'те т'әв лъ ви бу. Кәси тәрөш нәдыкър пешие гъли вәкә. Ә'вдълә жи заньбу әви дьлшкәстийә, щьмә'те жи Ә'вдълә хвәйе мьри һ'әсаб дькър: чахе Аветис нә лъ сәр кәр'ә, вәки өсанә дәстәбьрак гәрәке ог'ьра вида сәкьнибә.

—Щьмә'т, гәли гьрә-гьра, әзе вәр'а гълики бежъм.

—Ә'вдълә сәре хвә бльнд кър, к'еша т'ызбийа да сәкьнандьне у гот:

—К'әрәмкә Ә'вдълә, иро р'ожхуни тө мәзьне мәйн, р'өсқәт йа тәйә,— йәки әхтийар, вәки, баварки, панздәһбист сала Ә'вдълә зә'фтьр ә'мьр кьрьбу һеди, бь һ'әмде хвә гот.

— Мәзьн хвәдейә, апе К'әрим, әз хөламе тәмә...

— Әлауәк'ил тө мәзьни,— К'әриме әхтийар бәр гълие Ә'вдъләр'а һат. Иро ч'ә'ве эла мә лъ тәйә.

—Апе К'әрим, апе Нури, апе Ә'слан, щьмә'т,—Ә'вдълә йәко-йәко ч'ә'ве ван р'испие гөнд ньһер'и, паше сәре хвә бәржер кър, эмәки фькьри, паше лъ дор-бәре хвә ньһер'и у гот: —Иро әвләде Аветис гөнде мәда, мала мьнда вәфат буйә.

— Р'ә'мә лебә,— апе Ә'слан ва гот қәй гълие Аветис т'ам кър.

— Р'ә'мә лъ чуйе вәбә жи,— Ә'вдлә шаб да.— Һун т'әв Аветис нас дькьн, йа мьн у ви жи һәмин вәва ә'йанә.

— Әлауәк'ил шамерәки шәрте хвәйә,— хортәки сь-

меләкә п'алькә ле, орт'а мере мэзында р'уньшти гот. Фэ-сал у щие р'уньшт'на wir'а к'вш бу, wәки қәдър-қимәте wi гәләкә.

— Малаво, қөсура wi мери һэйә,— йәки дьн гьлие хорт т'ам кър.

— Хwәде Аветис һындава wәда нэдә шәрме,— Ә'вдълә боиа гот'на лавька дәwса Аветис р'азибун да,— һун р'нд заньн, эз әвләде хwә у Аветис жь һәв набьшькевьм, фърқийа wan данайньм.

— Ә'вдълә бь һ'әмде хwә гьли дькър:— Бәреда һәла һена баве мьни р'ә'һ'мәти у баве Аветиси р'ә'һ'мәтида мале мә йәкбунә...

— Бәхте мьдабә, хельф те т'өнә,— апе Ә'слан диса гьлие Ә'вдълә т'ам кър.

— Аветис ве щьмә'тер'а жи хьрав нибуйә, шин у шайе мәбуйә, wәки сәре кара йәки хунбуйа әвн мерки мә'рифәта хwә хәрщ дькър.— Ә'вдълә пәй гьлие апе Ә'сланр'а гот.— Иро жи сьрийа мә һатйә, дьвен “Дьйя дорә, нә бь зорә”.

— Мьрып бәр'а сорә, Ә'вдълә, бәр дәре һәркәси дьсәкьнә.

— Пәй we гот'на Ә'вдъләр'а Ә'слане кал гот.

— Гьлие мьн нә әwә, апе Ә'слан, щьмә'т. Эз заньм, wәки щьмә'та мә хwәйе һөрмәта гьранә, хwә шин у шайа надә паш.

— Әм сьрйа тә у Аветисда һазьрын, сәре хwә у мал-һ'але хwәва... — Диса Ә'слан готә Ә'вдълә.

— Хwәде сәре wә хwәйкә, бьра эз р'ожәке бей сьрйа

wə у һөрмәта wə нәвьм. Йәке жи щьмә'т, гәли р'испийа, бьра хәйда wə т'өнәбә, Мәһ'муде мьни саг'бә, шькьр ке-маси т'ө тышт т'өнә, сайа хwәде — сәре wə. Гьлие мьн дәрһәқа тыштәки майинданә, wәки әз иро бь изна wə дьхwәзьм бежьм, бь р'әе хwәде миасәркьм.

— К'әрәмкә, бежә Ә'вдълә,— щьмә'те хwәр'а-хwәр'а гот у бесәбьр һивиебу чька әwе чь бежә.

— Мьн р'о кьрйә у пивайә,— Ә'вдълә wa дәстбь гьлие хwә кьр. Аветис иро нә ль малә, нә ль сәр нәфәре хwәйә. Жьн у зар'е wi т'әне, стөхар манә, т'оза ар чийә, т'оза ар нав wанда т'өнә, әскәре Р'оме т'әв т'алан кьрйә бьрйә. Демәк, wәки әм иһа щьнйәзе Тигран бьвьн гөнде Аветис, мала wан, әw р'өһ'е бәр дйа wi майә, әwе жи бьбьрә. Әва йәка қәт мәр'а дәст надә. Йәке жи әм бь we йәке Тигран пашда вәнагәр'иньн. Сәри әwә әм к'оми-к'өлфәте Аветисә майин хwәйкьн һ'әта әw те дьгһиже. Һун йа мьн дькьн әме һәма ви т'ьфали щәм мә жи һәқкьн.

Пәй гьлие Ә'вдъләр'а әме щьг'арәке щьмә'т кәр' бу, кәси 'дәй нә дькьр. Р'астә, орт'а әрмәнийа у к'өрдед Дерсьмейә қьзълбаш бәрәда хwәш бу, ле һәма һ'әта we һынге нәқәwьмибу, wәки әрмәни у к'өрде ве ере мьрие хwә щики ч'ә'лкьн, мәзәле wан йәкьн. Ләма жи гьлие Ә'вдълә пашьн т'әв ә'щевмайи, шаш у мәт'ал кьрын. Әм бежьн готьна Ә'вдълә нә бь дьле щьмә'те бу, әw жи нәр'астә. Сәр сьфәте гьшка диса мора гөнәпеанине, һ'әйф-анине дьма. Гьлие Ә'вдълә дьле кәси нәгьртьн, һерса кәси нанин, кәс нәдан хәйде. Мәрьв т'әне ә'щевмайи дь-ман, wәки һәна wанда, ле нә йа кал у бавада, ә'дәт ге

гöһастыне, әв жи оса нышкева у һеса... Ле һ'әлалийа ор-
т'а ван у Аветисда мьрьна Тигранә зәлули у қәдър у
һөрмәта Ә'вдылә ә'дәт у һинбуна кал у бава we лә'зе
алт' кьрн. Әмәки шунда гöһастынкә öса к'әт нава бир
у баваре щьмә'та һазьр, вәки т'әва жи һәw т'ьре го-
тъна Ә'вдылә аңгори ә'дәте бәрейә у ләма жи апе Ә'слан
тъштәк we һәкер'а нәгьрт, т'әне мә'на һәқнәкьрьна Тиг-
ран нава мәзәле дерсьмийада әва йәка һ'әсав кьр.

— Ә'вдылә, — апе Ә'слан бәри т'әва хәбәрда, — ә'рд
ә'рде хвәдейә, әз жи нә мқабьльм, вәки Тигран ль бал
мә һәқкьн, әм we йәке жи бькьн ә'дәт, т'әг'мина мын, нә
тъштәки гөнәйә, ле иди к'ьривти к'ижан р'ожер'а. Wәх-
та әм у әрмәнийа ль we дьне дәстәбьраке һәвын, һәвр'а
дәрбаз дькьн, э бьра we дьне жи бал һәвбьн. нә ахьр әв
дьне у әв дьне бәри һәвын. Ле һәма готьяна мын әwә,
вәки дайка шийә һесире бежә чька көр'е мын чава бу,
чь ле қәwьми. Дһа п'акә әв щьнйазе көр' бәр ч'ә'ве хвә
бьвинә; бькә бьн ах у бәре сар, нә кө көр' ле öндаба,
һьзамбә Р'оме көшт. йан бу хөре гөре сәре ч'йа.

Готьяна апе Ә'сланр'а щьмә'те ищар ч'ә'ве Ә'вдылә
һьһер'и, һивие бун чька әве тәе чь бежә, чь гьли бьдә
дәсте апе Ә'слан.

— Апе Ә'слан, — Ә'вдылә һьнәки фькьри у гот, — тө
дәwса баве мә тейи...

— Р'ә'мә ль баве тәбә, — апе Ә'слан гьлие Ә'вдылә
һивщида һишт.

— Тө жи р'аст дьвежи. Ле һәма жь һәқкьрьна вьр у
бьрьне, дһа башә әм ль вьр һәқкьн. Әмьк щьнйазе Тиг-

ран нышкева бьвын бэр дэре ван, дйа ви бьвинэ, эв
h'эвке р'öh'e бэр we майэ — эве жи бьбөрэ. Hэмин эзе
арван мала Аветиср'а бьвьм. Эзе Заруһнер'а wa бежьм:
„Тигран мала мэйя, мын бь хвэ нәһишт, wәки бe, чьмки
нав wәда нангьранийэ, эв нане эв ль вьра дьхвэ — бь-
ра зар'онге һур бьхөн. Йэке жи: бьра эва т'эдьш-т'одьша
орт'е һьле... Тиграни гиһиштийэ, тэ һэw ньһер'и эскәрэ
Р'оме диса к'этэ гөнд, дэ, эв жи чава мер кöштын,,
Заруһи к'өлфэтэкэ қэдьргьрэ, амьнийа we жи мә те...
Hэмин Аветис жи эгэр бэр шуре Р'оме фьльти, жь оламе
вэгэр'йа, эз заньм, we э'сэ, бона көр' жи мабэ, we бе вь-
ра. Ви чахи эме т'эви жер'а бежьн.

Апе Э'слан, Нури, К'эрим, пер'а жи лавке дьне гьлие
Э'вдьлэр'а қайил бун.

— Гивикэ мынэ дьн жи wә һэйя,— Э'вдьлэ ль ч'э'ве-
кал у аһьле гөнд иьһер'и, гот:

—К'эрэмкэ, Э'вдьлэ.—чэнд мера готе.

— Гьлие мын дэрһәқа щие һәқкьрьна Тигранданэ. Һун
заньн, р'астэ, эм у эрмәни бәреда щинаре һэвэ қәнш
буна, мә хвэ сәр һэв кöштийэ ,ле қьрара мә һәрдö щь-
маэ'та нэ йкэ, айна дине мә нэ мина һэвэ: эмэ Э'ли-
нлаһинэ, эwэ хачп'арез. Эмык иро ви т'ьфали нава мэг'-
бәре мәда т'эслими хвәлиекьн,дывэ сьва бь дьле де у
бав, қәwm у пьзмаме ви нибэ. Wәрэ эм мэг'бәре Тиг-
ран һьнәки т'эк, чэнд гава жь мазәле мә wеда бьк'ольн,
бьра дьльмьнай орт'е че нэбэ.

— Эз хөламе мэзьнамэ,— йәки шаһьли дэвэ-дэви си

сали, нави Сәйад, бәрбър'и шыма'те бу, — әгәр р'ьсқәта
wә һәбә әз жи гылики йәле хwәда бежым.

— К'әрәмкә, бьре мьн, — Ә'вдълә бь шабун у р'азибун
звььр'и сәр Сәйад, — к'әрәмкә, чьма на.

— Н'әрч'а әз заньм. — Сәйад бь готына Ә'вдълә р'өһ'-
дар бу — һежа бь щөлә'т гот, — Әз дөһ сала
нав әрмәнийада мамә, әw мерькана варвешле
накьн орт'а хwә у к'өрде Дерсьме. һьлбәт, әз
хөламе апе Ә'вдъләмә, гылие ви т'алан накьм,
ле һәма әмьк т'ьрба Тигран т'әк бьк'ольн, әw мерьке
бежьн qе мә нәхастийә әрмәники нава мэг'бәре хwәда
ч'ә'лкьн.

Пәй гылие хортр'а Ә'вдълә ч'ә'ве хwәйә гьрә бьн бө-
руед р'әшә-қальмда к'өтан ә'рде, к'әтә фькред к'ур у
бәри хәбәрдаңе фәсала вива к'ьвш бу, wәки гылие Сә-
йад нета ви сәро-бьни һәв кьр.

— Әз йа хwә бежым, — Ә'вдълә сәре хwә бьнд кьр у
ль Сәйад ньһер'и, — гылие тә шаһьли мина бьзмәрәки
һ'ьше мьда р'ушьшт. — Паше звьр'и сәр аһ'ьлед дора хwә
у гот: — Бьра гылие тәбә. Сәйаде мьн, тә гылики қәнщ гот-
шире дйа тә ль тә һ'әлалбә.

Бьра гылие тәбә, Сәйаде мьн, тә гылики қәнщ гот, шире
дйа тә ль тә һ'әлалбә.

Щьмә'т т'әв һат сәр созе Сәйад у Ә'вдълә у бь ә'рф у
ә'дәте Дерсьме Тигран нава мәзәле гөндда т'әслими ә'р-
де кьры.

Пәй һәқкьрьна Тигранр'а, хут һәма we р'өже, ә'сра

дэрэнги Э'вдълэ иди к'аре хвэ кьрьбу, wэки сэр мала Аветисда хэр'э. Мала Э'вдълэ баре дө нэспа ар, дэ'и, пэнер-тораг у хөрэке майин дагьртьбун. Т'эв бу баре дө нэспа. Көр'е Э'вдълэ — Мэһ'муд у дө хортед щинаре ван жи назьр сэкьнибун, wэки Э'вдълэр'а хэр'ын. Т'эвэ бы ч'эк у сильн' бун: т'эвнге ванэ стөда дардакьрибун, ле қэме ван жи быне бешметада сэп'экьри. Эw бу, иди Э'вдълэ у лавьк р'ек'этыне бун—се-чар к'өлфэте щинар бэр-мьле ванэ т'эжи натьн бэрдэре Э'вдълэ.

—Бьре Э'вдълэ, —к'өлфэтэкэ навсэрэ лавайн кьр,—те бьбахшини хушка хвэ, щэфайэ, ле нэма бьраке тэ эз шандьм... те фьрэйа хвэ быди мала Аветис, һьнэ дэ'не к'өтайэ.

—Ща мын қөрбана ог'ьра хвэ у Мэһ'мудкэ,—пирэкэ дэве гор'ер'а гьништи нат бэр Э'вдълэ сэкьни, желва бала хвэ дае гот, —эва һьнэ тораг-пэнерэ, те бьви бьгь-һини һесире Аветис.

Нэма we дэме к'өлфэтэкэ букин хвэ шэрма да пыш пире, у чьмки Э'вдълэр'а букти дькьр, һеди гөһе пиреда гот:

— Бежэ апе мын, бе һасьла мэ хьлаз буйэ, эва һэрдө мьришке һан бьра хвэр'а бьвэ, малхве дьгот.

Э'вдълэ хэбэре к'өлфэга шаһьл бьһистьн у һ'эта пире к'ар дькьр гьлие we Э'вдълэр'а бежэ, эве тэ щаб дһа зу да.

—Сэйад тө шанди? Э хвэде wэ р'успикэ, wэ жи гэли де, хушка, —Э'вдълэ зьвьр'и сэр к'өлфэте сэкьни, wэки

вәкә һ'эвт-һ'эйшт һ'эва пәй һәв р'ез бубун.— Ле һәма баре һәспа т'амә, бьрһн чәтһнә.

—Эз хвәлийа бһн п'е тәмә,—к'өлфәтәкә навсәрәйә қочах пешда һат,— бьре Ә'вдълә, те ви т'орбе хушка хвә жи бавежи т'ер'е иди тә зани. Әва һ'эвә дә'нә, дә аг'левәйә, мһн тыштәки майһн лайһиқ нәгьрт.

Ә'вдълә ә'мре хвәда кем вәдбәшьри, һнә гөндие ван һәла һе к'ән ль бәр леве ви нәдибун. Һнәке нәнас ве жер'а бьготана әв чь мәрвәки дьлкәвьри-беисафә. Ле һәма е әш нас дькьри, заньбун р'ә'ма дьле ви зә'фә. А әв Ә'вдьле, вәки пәй мьрьна Тигранр'а дһа мьр'узкьрибу, готһна ве к'өлфәтер'а бәшәрхвәш бу, вәбәшьри у гот:

— Чава хане дькә, гәли хушка, илащ дәст вә т'өнә. Дә биһһн. Мәһ'муд, гәли лавька, һәспәке жи биһһн, т'ер'е бавен сәр у ван һәдаһа дагьриһн.

Лә'зәки шуһда чар сйар у се һәспе баркьрийә дәстк'ешкьри жь гөнд дәрк'әтһи у бәржерда хар бун.

Ә'вдълә қәстбәндә дәрәнг р'е к'әт, вәки тари бьгһижһн гөнде Аветис. Әви заньбу, вәки әгәр әскәре Р'оме сәр һ'ьсә-һ'ьса к'әвә, т'өщар һәһәлә ардьми бьгһижә әрмәһиһа у дькарә бьқәвьмә зийане бьдә ваһ жи.

Гәли лавька,—чахе сйара әп'ещә ә'рд қәдандьһн, Ә'вдълә фьтһли сәр ван,— чәтнаһа мә т'әһе щикә, п'ьра. Двен Р'оме сәр п'ьра бьһат'ара Шеньке пикет данә сәкьһандьһне, вәки һесире әрмәһиһа бәрбь Дерсьме нәр'әвә, йане жи алики дьһда нәчә, хьрави мқабьли әскәре Р'оме че нәвә. Исәһә, әмьк р'асти ван һатһн, нәви-нәви һун

т'эви г'ылиа д'вын. Эгэр г'ыли жь г'ылийа дэрбаз б'ви, ви чахи иди эз вэ д'виньм, мэ у Р'омер'а малэк х'вэш. Ле д'иса б'ь фэсал, б'ь созе м'ын.

— Баво,— Мэһ'муд з'вьр'и сэр баве,— эме ч'ьр'а сэр п'ьрер'а дэрбазб'ьн? Назьр эме б'ьды нава ч'ем — дэрбаз'и ви бэриб'ьн.

— Лао, ч'ьма т'о н'ызани баһарэ, қархун р'абунэ, һэсп на, фил жи н'ькарэ ви һ'эйаме сале ви ч'эми б'ьқөлешэ.

— Вэки өсанэ, баво, эме пикете Р'оме ш'э'ньме ша-к'ьн.

— Эре вэллэ,— һэвалэ Мэһ'муд—Э'ли ч'э'в ле ч'урь-си у г'ылие ви избат к'ьр.— г'ылие Мэһ'мудэ, эме ван ш'э'ньме ша-к'ьн, д'ьле х'вэ р'эһ'этк'ьн.

— Лао.— Э'вд'ьлэ б'ь тэһэре лавайа бэр д'ьле хортада һат.— һна нэ вэخته ван г'ьлианэ. Эм гэрэке һна имдаде б'ьг'һиньн нэфэре Аветис.

— Ле эгэр пикет мэ бунэ хэта, ви чахи ве чавабэ?— Э'ли ши б'ь ши готэ Э'вд'ьлэ.

— Ви чахи,— Э'вд'ьлэ һнэки һерс у бэрк' гот,— һун у меранийа х'вэ. Ле нэви-нэви дэнге ч'эка дэрд'ьх'ьн, ише х'вэ б'ь қэма б'ьк'ьн, һун сэрвэخت бун?

— Бэле,— лавька һэвр'а р'азибуна х'вэ э'лам к'ьр'ьн.

— Йане на,— Э'вд'ьлэ д'иса г'ылие х'вэ к'ьр'ьн,— д'ьвэк эскэр ван незикайа һевьрибэ у мэ б'ьһ'эсэ... һунэ ша-һ'ьльн. хуна вэ һэвраз давежэ, вэ т'ьре һэма өсанэ. Шөхөл б'ь фэсал б'ьк'ьн. Щ'ьмэ'т д'ьве мер б'ь фэна һэв зедэнэ, илаһи, Р'омер'а эшкэрэ сэри нае к'өтане, гэрэке һ'эйфе б'ь фэнд у фела һ'ьлди. Э лао, ч'ьма к'өла Р'оме т'э-

не дьле ваданэ

Гьлие Э'вдълэйэ пашын дьле Мәһ'муд жи у һэвале
һи жи хьраб кьрын, эвана кәр' буи, сәкьнин.

Шэв нивэ шэве бу, һивэр'он. Лавька р'анезкайи п'ь-
рер'а кьр. Гьлие Э'вдълэ дәрк'эт: дурва, сәр п'ьре, қә-
рәт'уе дө мәр'ва хане кьр. Бәрә-бәрә лавька т'вынге
мыле әскәрда жи қәшьрандыи.

—Ванэ,— Э'вдълэ бь дәнгәки ньмз гот.— лавьк вь-
рыи... Мыи чава вәр'а гот.

Пикета жи лавьк т'эг'мин кьрын. Йәки жь вана т'ьрки
кьрә газн:

Һун к'инэ, бьсәкьнын, пешда нәен.

Пәй готына шир'а һәрдө пикет гьһиштын һэв у бәрбь
ви ньч'е н'ьре, бәрбь лавька һатын.

—Гәли лавька,— Э'вдълэ гот.—зу бькын әм хвә
и'ьрер'а бьгьһиньн һе вана р'е ль мә нәгьртийә.

—Һун хвә нә кәр'ьн,—пикетәки бь һерс гот,— йане
фә'ме вә т'өнә. Мыи нәгот бьсәкьнын. Дьвәк һун щәр-
башинэ?

— Малавано,— Э'вдълэ дурва бь шур'әки һеса у гь-
ва һаж бае дьне т'өнә гот,— ша моләте бьдын әм бенә
незик. Щәрдбашне чь, һ'але чь. Әм жи исламьн, хвә нә
к'афьрын. һун өса һерс дьк'эвын.

— Э'вдълэ ва шаба пикета да һ'эта лавька хвә п'ь-
рер'а гиһандьн.

Пикета т'ьвынге хвә стөе хвәда жорда анин харе ү
се-чар гава дури лавька сәкьнин. Фәсала ван өса бу тә

қай дьгот пешийа бьре бәрхе вьр'ни гьртнэ у наһельд
эв хвэ макар'а бьгһиньн, дэ'нбьн.

— Һуне ва к'ода быщэ'мын, һун жь к'өнэ, вэ чь хвэ
кэр'и данийэ?—Пикетэки бь һерс кьрэ қар'э-қар'.

Пэй ван гьлийар'а һәрдо пикета жи бәре лула т'вьн-
га р'аст бәрбь лавька кьрып.

— Һуне дьвиньн мә һәсп бар кьрынэ, эм дьчьи аш,
һьнэ арван зар'онгар'а бьгһиньн.— Э'вдьлэ стөе хвэ хар
кьр, мина фәқирэки һеди гот.

— Тә го чь?— Диса бу қар'ина пикет.

—Дьве эме һәр'ьн аш, —пикете майин бь к'ән у мәс-
қәрэ һәвалә хвәр'а гот:

—Аше чь вәхти,—пикете пешие һәвалә хвэ һерс
бу, мәрвь дьгот эви гөнэк'арэ. Паше зьвьр'и сәр лавь-
ка у бь к'ин у э'йнат гот:

— Чь аш, ислам, али-осман иһа бона вәт'ән к'афьр.
қьр 'дыкэ —һун жи дьчьи аш?

—Ле эм чава бькьн?—Э'вдьлэ диса һесир-һесир
гот,— т'озэ ар нав һесире мәда т'өнэ.

— Һесир?— Пикет эва хәбәра дьреж кьр у гот,—
һун жи дьвен эм һесирьн. Вәллэ хвәш базарэ,— пикет
зьвьр'и сәр һәвалә хвэ,— хвэ данэ сәре ч'йа, эскәр на-
дып, хәрщ у хәр'аш надьн. к'омәке дьдын сари Москов,
һәлә сәрда жи һесирьн.

— Ле һесир ниньн чьнэ?— Э'вдьлэ дьране хвэ ч'ьр'ь-
кандьн у тәһәрәки өса гот, мина бежә: „ле вәки эмә нэ
һесирбуна, чьма вә пешийа мә гьртийэ„. Пикет эв һерс у
к'инна ви т'эг'мин нәкьр.

— Чьма һесирьн. Ван р'ожа али-османе дьне лэвхэ, эв р'эшьре ч'йа жи дьвен эм дьчын аш,— пикет шава Ә'вдылэ да.

— Ле эм чава бькьн?— Ә'вдылэ хвэ сэр гөһәки авпт у гот,— нэчын жи навэ..

— Чьма навэ.— Пикет дьһа пешда һат у һындьк мабу лула т'вьнге бьк'ота дэве Ә'вдылэ.

— Ле зар'о...— Ә'вдылэ диса сэбьр кьр.

— Чьма зар'о әскәре али-осман четьрә,— пикет Ъ'ор'йа,— йан һунэ кемкавьр'ын.

— Эм мәринә к'әсивьн.

— Wәки к'әсивьн әва барә һана чьнә. Иди хәбәрдан нә лазьмә, һәспа щидә бьһельн у жь к'ө һатьнә-шьрда жи һәр'ын.

— Чава һәспа бьһельн?— Ә'вдылэ шава ви да.

— Дьвәк ти кәр'и. — пикет дэве хвэ р'аст к'ота гөһе Ә'вдылэ,— эз дьвем һәспа барә ванава бьһельн у жь к'ө һатьнә веда жи һәр'ын.

— Ахьр тыште өса дьвә...— Ә'вдылэ хвәст хьрави че нэвә. вана бь шур'әки бьдә фә'мкьрьне, ле пикете пешьн иди гьли орт'е данә һьлдәне.

— Дә веда бьщә'мын,— пикет лап бь һерс гот,— wәки шамертие фә'м накьн әме бь зоре wә бьстиньн,— гот у пе қунт'аг'а т'вьнге дә'фа синге Ә'вдылэда дае.

— Эз тәр'а дьвем,— Мәһ'муд бь һерс готә пикет,— дәсте хвэ нэдә баве мын.

— Те чь бьки?— Пикет ле к'әнийа.

К'әне пикет ль Мәһ'муд чэтын һат. Әве тә готе:

— Эз заньм эзе чь бькьм.

— Тõ һ'эта хвэ бьхõрдьли эзе зьке тэ т'ьжи дуге к'õ-ч'ук-чапекьм.

Мәһ'муд дәсти бьн барва сэр қунт'аг'а т'вьнге бу. Ча-хе әв йәк ди у бьһист, иди т'ә'мул нәкьр, т'вьнгг эме бьрқ-вәдана бьруске жь бьн бар к'ьшанд, лула we бь һәрдо дәста гьрт у жорда ани нав т'әпа пикет. Әве тә ль ә'рдә бу лош, „иро нәмьрийә-иро һ'әфт р'ожә мьрийә“.

Һ'эта лавьке дьне т'вьнге хвэ жь бьн бара к'ьшандьн, пикете дьне агьр кьр, р'аст агьри синге. Мәһ'муд кьр. Агьркьрьна шир'а Ә'вдьлә т'вьнгг дәст гьрт. Ле лавька иди моләт нәдане: һәрда һәвр'а авитьне. Пикете дõда жи бу ләвш, сэр п'ьре пән бу. Нежа Ә'вдьлә у лавьк звьр'ин сэр Мәһ'муд:

— Мәһ'муд, лао, к'идәра тә бьриндарә?

— Қәт баво, бәр хвэ нәк'әвә, гõлле синге мьн гьртйә, тьштәки нәкә.

— Wәй ле мала мьн хьрав буйи,— Ә'вдьлә чахе ди бәр печ'ие Мәһ'мудр'а хун давежә гот,— әви к'әлби, демәк, пер'а гиһанд йа хвэ бькә. Гәли лавька, зу бькьн к'ьнще Мәһ'муд же бехьн, әм бьрине гьредьн.

Лавька һа-һаига синге Мәһ'муд тәзи кьрьн, Ә'вдьлә жи жь бәрийа хвэ қõt'икә ч'укә зив дәрхьст, мә'ләһ'әм ль дора бьрине хьст у қальм гьреда.

— Мәһ'муд, бьре баве хвә, тõ ишар чь дьвежи?

Шара ә'wльн бу, wәки ә'мре хвәда Мәһ'муд хәбәре “бьре баве хвә,, жь лът'фе баве дьбһистьн, ләма жи к'ә-ла гьри да қьр'ьке, ле хвә зәфт кьр, wәки ньшкева нә-

вежып эw бона бьрине, йане жь эша we дьгри. Мәһ'муд т'ука хwэ дақортанд, бина wi һынәки һатә бәр у зьвьр'и сәр баве:

— Баво, тө чьма өса п'әжмурдә буй, тә қә бьриндар һәдинә, чаһанә.

Пәй гьлие Мәһ'мудр'а дьле Ә'вдълә һынәки барьстап бу, әве тә сәрьк т'ьжи кьр, қөлапәк-дөдө лехьстын у бы к'ин гот:

— Баво, әмә һ'әта хwәш бьн жь Р'оме хьлаз һабьп. Әмә гөпәк'арьп, Р'ом чь жи бинә сәре мә һәде мәйә. Һәла һо, Р'оме өса бькә, wәки әм хwәзыла хwә ве р'оже биһьп.

— Баво,— Мәһ'муд аншах гот,— тө зу бькә хwә мала Аветиср'а бьгьһинә һе Р'ом мә нәһ'ьсайә. Әзе вьрбьм. һ'әта һун тен.

Гәли лавька, гьли жи гьлие Мәһ'мудә,— Ә'вдълә зьвьр'и сәр лавька,— әм һатьнә дәрк'әтьнә бәр гөндә Аветис. Р'йа мәйдана һәспәке майә. Һун мала Аветис һас һакьп. wәки мьп һун бьшандана. Бьра лавькәк бәр Мәһ'мудбә, әме дьне һәр'ьн мала Аветис у вәгәр'ьн.

Ниве шәве бу, чахе Ә'вдълә жь гөндә Аветис вәгәр'йа. —Мәһ'муд, бьре мьн, тө чаһани?—Ә'вдълә бинч'ькиаһи у бесәбьр жь көр' пьрси.

— Әзи п'акьм, баво,— Мәһ'муд бь зор щәфаки готә баве.— бәр хwә нәк'әвә. Тө we бежә: тә қә чаһа кьр?

— Мьн чаһакьр,—Ә'вдълә бей'әмди хwә гьлие көр' wәк'ьланд,— мьн хөрәк т'әслими к'өлфәта Аветис кьр.

К'эс чуйина мьн нәһ'ьсйа. Тәе быгота гонди хьравәйә, дәнге саила жи чйә, дәнге саила жи нәдһат.

— Н'але ван чь бу?

— Н'але ване чь буйа,— Ә'вдълә бь дәрду, у кӧл готә кӧр',— незә-нез жь жьн у зар'е Аветис дһат. Бавар бьки мә хвә ишәв ванр'а нәгиһанда we бьрчина бьмранә. Заруһийа фәқир ӧса ша бу — лынге we ә'рд нәгьрт. Несире вәхта дәрк'әтьне готә мьн: „Бьре Ә'вдълә, әм саг'ман, һәмин әме бен — Тигран биньн, ле хер-на, хвәр'а бькә әвләд, бьра эт'им нәминә...“

— Әм р'е нәк'әвьн, әпе Ә'вдълә?— Нһо гот.

— Ле чава,— мина мәрвәки жь хәве һ'ьшйарбә Ә'вдълә готе,— сйарбьн һе к'эс мә нәһ'ьсийайә.

Лавька бәре һәсна да Дерсьме. Ле бьрина Мәһ'муд сар бубу у әв дешанд. Ә'въл әви дәй нәдькьр, ле чахе эше зор дае— һежа вәгәр'ийа сәр баве:

— Баво, һеди бажон. бьрина мьн дешә.

— Вәйле малък ль мьн хьравбууй!— Ә'вдълә кьрә зарин,— ле тӧ чьма навежи?

— Әзе чь бежьм, баво, чьма мер т'әзә бьриндар дьвьн. Хвә тӧ нә зар'и ӧса дьки газн. Бьһе. әзе к'ьламәке бежьм, вәки тӧ заньби мере к'ӧрд т'әзә бьриндар нәбуйә.

... У шәва кәр'ә-лал бу какә-кака Мәһ'муд:

—Һеди бажон, һеди бажон.

Һеди бажон бьриндарә.

Хәлиле Ә'шәм жь мал сйар бу.

сӧр'а сар те.

Гӧллә-баруде ви к'әфьри сәр Хәлиле Ә'шәмда

Н'але дьле мьр'а чарнькалте.

Гөлләке бәри бәдана Хәлиле Ә'шәм,
сйаре бозе данә,
Щьнйазе ви хорте т'усыз веспе
чьма бәрбь мал те,
Һеди бажо, һеди бажо, һеди бажо,
бьриндарьм...

К'ылама Мәһ'муд у бәрбанга сьве бунә йәк. Лавьк
цьравйа сьвер'а гьһиштын гөнд. У чьмки гөнди, дәр у
щинар эварда һивйа лавька бун, дәстхвәда һатьна
ван һ'ьсйан. Бәр мале, ль сәр һәспе Мәһ'муд шан да
у һ'әмеца һәвалада щьнйазе ви гһишт бәр хөдин. бәр
стер'е мала баве, вәки сәр сйарада бьк'әта-сйар сйар-
тиа хвә we бьнда бьма.

Зиwin-зукин к'әтә гөнд. Һәвал-һогьре Мәһ'муд дора
щьнйазе ви чит гьртьбун. Ә'вдълә нава мерада р'уньш-
тьбу у қәлын пе қәльне ведьхьст. Кьр'ин жь кәвьр дьһат-
к'әси нәдһат. We дәқа кәр'ә-лал, бәри гьшка каләме-
рәки хәбәрда.

—Йәк нинә, дөдө пинә, әва чәндьк-чәнд шарә мере мә
дәсте Р'оме дьчын.

—Йа мә, әмә сәре ч'йанә, —Ә'вдълә бь фәсал у һ'әмде
хвә готә щьмә'те,—һәла һун к'әрәма хвә дәрк'әвнә дәш-
те һуне һежа кьре әскәре Р'оме бьвиньн.

—Әре, —каләмере бәри Ә'вдълә хәбәр дьда гот. — дь-
вен һесире әрмәнийа сьргун дькьн, дьдьн пешйа хвә у бәр-
бь Шаме. Һ'әләбе, бәрбь қумьстана Ә'рәбстанейә хькә-ха-
ли дьвьн.

—Апо, әз хөлам. —Ә'вдълә һьнәки бь һерс бәр гьлие
каләмерда һат, —сьргуна чь, һ'але чь, қьр' дькьн, қьр.

ақаси наведе сьргуне сэр хьстьнэ.

— Ищар эв п'адше Р'оме чь жь ве шьмэ'та р'ь'а дь-
хазэ,—каләмер жь Ә'вдылэ пьрси,—фәқира чь кьрьнэ, һа.

—Оса бежэ, баве кал,-к'эсэр һатэ Ә'вдылэ,-һун т'эв жи
заньн бэре пешда эрмэни мэр'а мина бьра бунэ. А иро,
иро жи мьн к'эдэр нае, вэки к'өр'е мьн р'ьһ'ина ванда
чу, чьмки йа баве Аветис баве мьнр'а кьрйэ — қэт бав
эвлэде хвэр'а накэ. К'эдэр эвэ, вэки к'өр'е мьн дәсте
Р'ома хайин чу у һэла һо, чька Р'оме һе чь ойна
бинэ сэре мэ.

— Хатьрщэмэ, ве бинэ,— апе Ә'слан к'этэ нава хэ-
бэрдане,— һ'эта к'өрде Дерсьме у Мэрдине нэ сэр со-
зэкибьн, һ'эта к'өрде һ'экарне нэчьн һэвара к'өрде
Бь'лисэ у Барзане —һ'але мэе вабэ. Вэки бэге алаед
һ'эмидийа мьлэт бьфрошьнэ ч'ин у мидале с'олт'ан һ'э-
мид — һ'але мэе жи эвбэ.

— Бэхте мьндабэ,— Ә'вдылэ гьлие ане Ә'слан бь дьл
у щан избат кьр,—гьлие тэйэ.

Лавька гэлэ жь Р'оме, э'шире к'өрда, һ'але Дерсьме,
һэлэқэти к'өрда у эрмэнийа хэбэр да. Созе т'эва йэк-
бу: гьшка жи дьгот. вэки Р'омэ хайинэ, шьмэ'та һатйэ
хэзэве, вэки Р'оме Дерсьме жи к'аф у к'ун бькэ, ве к'өр-
да жи мина эрмэнийа қьр'кэ, эгэр э'шире к'өрманща хвэ
ль һэв нэгьрын, бет'ьфақиэ жь орт'а мьлэт һьлнэдьн. Һэ-
ма ль вьр, сэр шьнйазе Мэһ'муд лавька қьрар кьр ч'эк
у сильһ'а һазьркьн, йа хвэ у бэр у э'шире дьн бькьн
йэк у ч'ахе Р'ом бе—һэвр'а лехьн. нәһельн льнге чашиш у
запьте Р'оме ль ч'йае Дерсьмек'эвэ.

Р'ожәке шунда хвәлийа мәг'бәре Мәһ'муд жи р'әх йа мәг'бәре Тигранда бльнд бу.

Пеләк-дөдө дәрбаз бубун. Аветис жь дәсте Р'оме р'ә-вибу, һатьбу гонде хвә. Ле гонде хьки-халида нә жьн дибу, нә жи зар'. Бь пьрс-пьрсйара пе һ'ьсйа бу, вәки эскәре Р'оме гонди-жьн у зар'ава данә пешийа хвә у к'әс ньзанә к'иали бьрьнә. Т'әк-т'уке әрмәнийа жи хвә та данә, р'әвинә, хвә данә ч'йаед Дерсьме, вәки бал к'орда сәре хвә хьлазкьн Аветис чәнд гондие хвә дибун, т'әва бь ч'әк у сильһ' хвә дабун ч'йае Дерсьме. Гөмана ван әв бу, вәки жьн у зар'е хвә ль вьра бьвиньн, йә-ке жи бьк'әвын нава к'оме әрмәнийа у пешбәри эскәре Р'оме текьн шәр'.

Бәрэварәке Аветис бь чәнд һәвала даг'ли нава гонде Ә'вдълә бун.

Ә'вдълә у Аветис одеда р'уньштьбун у пьрс-пьрсйар жь һәв дькьрын.

— Аветис, бьра, дә ишар тō бежә: чь һатьбу сәре тә, тō һә жь к'ō тейи?

Аветис ахинәкә к'ур р'аһиште у һежа шаба Ә'вдълә да:

Бьра, қәт жь мьн вәгәр'ә, йа һатйә сәре мьн... Әзи диле Р'омебум.

Һә жи вәгәр'йамә, ле чь фә'йдә: нә жьнә, нә жи зар'ьн, қә ньзам чь һатйә сәре ван.

— Чава?— Ә'вдълә мина мәрвәки һаж т'ō гьлийа һи-бә, ә'щевмайи жь Аветис пьрси.

— Мьн чава тэр'а гот өсанэ, Э'вдълэ.

— Тө бе чава бун?

— Дьвен эскэре Р'оме гөндие мэ т'эв данэ пешийа хвэ у мина һ'эй'ини ажотынэ, к'эс ньзанэ, к'иали бьрьна.

Э'вдълэ дн, wэки Аветис һаж гьлийа т'эва һэйэ, ле т'эне йа көр' пьзанэ. Э'вдълэ к'этэ һ'алэки чэтын: сэр ви дэрде гьранда шава мьрьна көр' жи бьдае-пэдьбу, нэдае-диса нэдьбу. К'и занэ, Аветисе бьчуйа у шарэкэ дьне ванае һэв бьдита, йане на. У Э'вдълэ қьрар кьр т'эви бежэ Аветис.

— Аветис, бьра, р'оже ог'ьлме гьран мер гэрэке дьле хвэ қэвинкэ, бэр һэр чэтынайа тэйах бькэ.

—Иди эм тэйах нэкьн эме чь бькьн.

— Бьра,— Э'вдълэ һеди-һеди сэрэ гьлийа вэкр,— мэсала шьмэ'те дьве: “Шина т'эв дьне —шайя...

— Бэле, өса дьвен.

— Аветис, эзе тэр'а гьлнки бежьм, ле тө гэрэке бина хвэ фьрэки.

—Бежэ, Э'вдълэ, бежэ, хвэ эз нэ зар'омэ...

— Эварэке,— Э'вдълэ дэстбь гьлийа кьр,— тари к'этьбу э'рде. Дэре мэ к'өтан, мэ дәри вэкр — эва Тигран. Хушка Заруһие шацдьбу һынэ арван. Эскэре Р'оме т'алайе гөнде wэ бьрьбу, хэлайи к'этьбу һава һесире эрманийа. Ле һама т'ьфали р'ева гэлэки сэрма кьрьбу, тэ'л к'эт. Мэ кьр-нэкр ч'арэ нэбу... Аветис, бьра, дьнийайэ гэрэке тө бэр хвэ бьди.

—Готьна тэ,—һаманки дэнг жь Аветис һат,—тьштэк Тигран һатйэ?

— Аветис,— Э'вдълә гъли т'ам кър,— эз корбъм бона дьле тә.

Аветис иди һәр тышт фә'м кър. Һәрдө жи, әw жи, Э'вдълә жи эмәки кәр'бун у, мина тыштәки. кәси жь вана тәпһиһ налькър ә'wыл хәбәрдә.

— Э'вдълә, бьра,— Аветис дәстбь хәбәрдане кър,— эз бала хwә дьдье тә гәлә бәр хwә дьк'әви.

— Ле эз бәр хwә нәк'әвъм к'е бәр хwә к'әвә... Хwәзьла эв йәк мала мьнда нәqәwьмйа, ль мьн һаqа к'әдәр нәдһат.

— Wәки өсанә,— Аветис бәр гълие Э'вдъләда һат,— тә хwә хәриб һ'әсаб дьки.

— На, хер, гъли әw нинә.

— Wәки гъли әw нинә иди чьма өса бәр хwә дьк'әви? Э'севанки әw жи әwләде тәйә. Дһа баш нибу, wәки кәр'е мьн дәсти шуре Р'оме нәчу, ль вьра, мала бьре мьнда, бәр хөдане wi мьр.

— Готьна тә жи р'астә,— Э'вдълә бь дьләки һьнәки барьстап гот,— ле чава,өсанә бьра.

Лә'зәки шунда Аветис у Э'вдълә сәр мәзәле Тигранр'а сәкьнибун. Һәрдө жи ч'ьла бубун, к'әси жь ван дәй нәдькър. Аветис мәзәләки т'әзә р'әх е Тигран т'әг'мин кър у вәгәр'йа сәр Э'вдълә.

— Р'ә'мә лебә, Э'вдълә, әва мәзәле к'ейә?

— Аветис, wәки эз бежьм мәзәле к'ейә..

Аветис we дәме, мина тыштәки, saw к'ьшанд, т'әг'мин кър, wәки we гълики нә бь хер бьбһе.

— Һьлбәт, е к'ейә? —Аветис зор-щәфаки, беһ'әмди

хвэ пьрсн.

Эва мэээле Мәһ'муде тәйә.

— Чава, чь дьвежи?

— Эре, Аветис, Мәһ'муде тә дәсте әскәре Р'оме чу.

— Вәйле мала мьн шәвьти, вәйле аз кор у к'оти буйи, тә чь гот, Ә'вдълә?

— Ә, бьре мьн, дьнйайә, өса қәвьми, иди бошә, дьж-мьн йа хвә кьр.

— Ньлбәт, әв йәк чава қәвьми?

— Дә ищар гөһ бьдә сәр бьре хвә әзе йәко-йәко тәр'а бежьм. К'әрмәкә, Аветис, хвә бьдә сәр кәвьре һан, әзе тәр'а т'әви шьро вәкьм.

Аветис у Ә'вдълә, һәр йәк, сәр кәвьрәки р'уныштын у Ә'вдълә сәрһатийә кәштьна Мәһ'муд Аветиср'а гот. Аветис к'әтбу дәрәщәкә гьран, ньзанбу бона кьрьна: Ә'вдълә у кәр', бона вәфатбуна Мәһ'муд чь бежә.

— Ах, Ә'вдълә,— Аветис вәгәр'йә сәр Ә'вдълә,— хвәз-ла дәнге мьрьна зар'е мьн т'әва бьк'әта гөһе мьн, ле йә Мәһ'муд мьн нәбьһиста. Ахьр әв йәк р'уе мала мьнда қәвьмийә. Мәһ'муд ә'мре хвәйи шаһьл дайә р'ьһ'ина һе-сире мьн.

— Аветис,— Ә'вдълә бәр дьле вида һат,— тә шәрм һакк гьлие өса дькк. Мала мьн к'ижанә, йә тә к'ижанә. Бьра, йә мьн диса чәнд зар'е мьн һе дора мьньн, ле йә чә-тын йә тәйә.

Хеләке Ә'вдълә бәр дьле Аветисда дьһат, Аветис жи бәр дьле вида.

У ньшкева Аветис жь щие хвә р'абу бәрбьр'и Ә'вдълә

чу, бь һәрдӧ дэста эw һ'әмезкър. Һәрда һәв р'амуса у
we дәме, нава we һ'әмезеда тәе бьгота бьрине дьлѣ Аве-
тис жи, Ә'вдълә жи к'әw дьгъртын.

Чәндәки шунда Аветис т'әви к'оме әрмәнийә әскәре
Р'омер'а к'әтбу шер'. К'ӧрде Дерсьме жи шәр' дькърын,
әwана жи алаед әскәре Р'оме сәр һәвда вәдгәр'андын,
пәдһиштын эw бьк'әвын нава ч'йәе wan.

П'АДЩА У К'ЭСИВ (Бь мотива н'ькйата щьмэ'та к'орда)

Һәбуьә-т'өнәбуьә бажарәкида мәрвәки к'әсиви-бәлән-газ һәбуьә. Әвә тә һ'әвт зар'е ви һәбунә. Жьна ви, Бәлгизар, бәрдәстиа жьнед т'өщаре бажербуйә. Мерьк бь хвә жи нә п'еше ви һәбуьә, нә жи мина һьнәка ч'ик у шә'рәза буйә. Сәвто йәки хефке дьле хвә буйә, йәки өса, вәки кәри нан бьдана дест. we зер'әк же бьстәнда-на.

Әвә тә һәрсьвә дьчә нава бажаре гьран дьгәр'ә у хәват ль к'идәре те сәр шьр һ'әлали шөхөл дькә, вәкп һәдә нанә зар'ед һурә р'ожә қазанщкә. У чь жи дьдьне Сәвто ле р'әзи дьминә, газьна жь ә'мьр у йәзиа хвә накә. А бь ви тәһәри. әш у жьне ә'бура зар'онге хвә дькьн. Ле карьк бьн сәпәтада намишьн. Зар'е Сәвто у Бәлгизаре фьр'а дьк'әвьн, ле пер'а жи хвәйкьрьна ван чәтьн дьвә: чь харьн у шәргьртьна зар'е ч'ук, чь йа е мәзьн. У р'ожәке жи Бәлгизар газьна ль мер дькә:

—Мерьк, ва нава, зар'е мәе бьр'чина бьмрьн. Р'ожәке хәват те сәр тә-дәһ р'ожа нае. Ва ә'бур нава, тә мери, сьмел бәр позе тә һәйә, ч'арәке бькә.

Сәвто сәре хвә дькә бәр хвә, к'әсәрәкә к'ур р'адьһелә у мәлул-мәлул щабә жьне дьдә:

—Жьньк, әзе чь ч'аре бькьм?

—Чь ч'аре бьки?

—Әре, жьньк, тө бежә эз жи бькьм.

—Әзе чь бежьм, мере хэлде чава дькьн...

Р'ожәке, дөда, сьсиа... Бәлгизар иди һәвка мер дьвә.

—Мала баве тә хьравбә, тә иди ав һәстуге мында хар...

—Тө жи мина мере хэлде идаре зар'е хвә бькә, вәки эз жи аве һәстуге тәда нәхөм, ле.

—Э. эз фәқире хвәде чь бькьм?—Сәпто диса мәлул-мәлул шаба жьне дьдә.—Әве идаре зар'е хвә дькьн әв дәвләтинә...

Пәй гьлие мерр'а Бәлгизар дһа һерс дьк'әвә у дьвә қыштә-қышта ве:

—К'е нәһиштйә тө жи дәвләтиби, хвәлисәр?

—Әва эз, әва тө, жьньк, бежә, әзе чава дәвләтибьм?

—Ле хэлде чава дәвләт, мал у һ'ал. мылк' дәст анийә?

—Әвана сәмте заньн, —Сәпто диса һ'әмде хвә шаба жьне дьдә.

—Э тө жи сәмте заньбә, нә к'өм сәре тә жи һәйә...

Жь тә'н у ньч'е жьне агьр-алав сәре Сәпто дьк'әвә. Әве тә р'одькә-дьпивә: “Гәло мәрвь чава дәвләти дьвьн. сәмта дәвләтибуне чаванә?..”

Р'ожәке жи Сәптое сәвдасәр соқареда дьчә у р'асти каләки р'удандьреж те. Әве тә дьле хвәда ва дьфькьрә: “Вәлләһ-бьләһ, әзе жь ви кале зәмана пьрскьм, чька мәрвь чава дәвләти дьвьн, мылк' у зер' дьк'әвьн дәсте ван,..” Нета Сәпто у готьна ви дьвьн йәк:

—Р'ожа тә хер,баве кал.

—Хер, сәр ч'ә'ва, сәр сәра, Сәптое мын.

Ль вьра сав Сэпто дыгрэ. “Гэло кале чава наве мын занэ?.. — Сэпто дьле хвэда дьфькьрэ.

— Баве кал, пьрса э’т’ьб те т’онэбэ, нь нь...

— Бежэ, Сэптое мын, бежэ.

— Эзе бежым баве кал... Ым, ым... Баве кал, тэ чава заньбу наве мын Сэптойэ?

— Тө йа хвэ бежэ, Сэптое мын, к’аре тэ ван гьли нэк’этиэ.

— Баве кал, wэки тэ наве мын те дэрхьст, өсанэ тө гэлэ гьли зани. Эзе пьрсэке жь тэ бькьм.

— К’эрэмкэ, лао.

— Баве кал, тө мэрвэки дьнедити, к’эрэма хвэ божэ: гэло мэрв чава дэвлэти дьвн.

— Дьвэк тө жи дьхази дэвлэтиби?

— Эре wэллэһ, баве кал. А дьвини, тө чава нета дьле мын һ’ьсиайи. Нэвэ-т’онэвэ тө мэрвэки р’эмылдарн. Wэки өсанэ тө шаба wi гьлие мын жи зани.

— Лао, эзи нэ р’эмылдарьм, ле эзе шаба гьлие тэ бежым. Сэптое мын, к’эвшэ тө мэрвэки хефке дьле хвэйи, пе к’эда һ’элал, худана э’ниа хвэ дьжи.

— Эре, wэллэһ.

— Сэптое мын, эван дэвлэти бажаре мэ дьвини?

Дьвиньм, баве кал.

— А п’ае wани п’ьр’е бэлэнгазе мина тэ хапандьнэ.

— Чь дьвежи?

— Ле чава!

— Э ле чава хапандьнэ, баве кал?

— Т’ощар кő эшиаки жь wэлате дур у дэраз тиньн —

жь цимэте ви дэһқат зедэтыр дьфрошын щьмэ'те? Эва хапандьнэ?

—Хапандьнэ. Wэллэһ гылие тэ жь қөдрэтенэ, баве кал, тэ чава we йэке зани?

—Сэлэфхөред бажаре мэ wэхта дэйни п'эра дьдьнэ тэ, паше сэлэфе ви дэйни дьстиһьн?

—Дьстиһьн, чава настиһьн, баве кал.

—Эва хапандьнэ?

—Хапандьнэ, баве кал.

Чахе тэ дьчи бэр базаре у сьве һ'эта эваре пьштое дэwлэтиа. һэдае ван дьви мала. худана тэ жи мина ч'ем дьк'ьшэ-һэфе тэ т'ам дьдьн?

—Надын, баве кал.

—Эва хапандьнэ?

—Хапандьнэ, баве кал.

—Дэ ищар һэр'э у заньбэ мэрьв чава дэwлэти дьбьн.

—Ищар тэ мьһр'а чь дьвежи, баве кал, һ'але мьне чавабэ.

—Һэр'э, көр'е мы, эгэр тэ жи мэрьв хапандьн, к'эда ван хар, те жи дэwлэтиби.

—Эз дәсте тэ, лынге тэ р'адьмусьм, баве кал. Wэллэһ ширэте тэ щэwаһьр бун, тэ йаха мын жь дәсте we дела жьна мын дэрхьст.

Р'ожэке жи Сэwто диса даг'ли бажер дьвэ у мьталада. сэре ви бэрда, бэр к'оч'к у сэра п'адшер'а дэрбаз дьвэ. Эве тэ дэнге к'эн у лақьрдие щаһьла дьбьһе у сэре хwэ бэр хwэ дэрдьхэ дьһьһер'э, дьһьһер'э чь бь-

ньһер'э: we чэнд зыламед назьк, бь ч'эк у һ'але хасэ-к'аw к'ап дьлизьн. Сэwто т'ьм-т'ела шапр'а те дэрдьхэ, wэки, на, эвана нэ к'өр'е к'эсив-к'усиванэ. к'өр'е п'адша-wэзир у э'йан-к'өбаранэ. Сэwто дурва тьма дьвэ у листь-ка шап т'эмашэ дькэ. Һэма we дэме к'ап жь дэсте зь-ламэки дьпэкэ у онда дьвэ. Ль вьр зыламэк, wэки жь һ'эмиа четьр wэргьртьбу, һерс дьк'эwэ у һэвалэ хwэw'а дьвежэ:

—К'өр'о, к'ап чаwа бу?

—К'өр'е п'адшеи саг'бэ. мын авит щьг'изе, ле ньшкева жь бэр ч'э'ве мын бэтаwэһат, ньзам к'иали к'эт.

—Гэли һ'эрамзада,—к'өр'е п'адше дһа бь һерс у дэн-гэки бьльнд сэр зыламада дьqар'э,—дэ зу, зу бьгэр'ьн к'апа мын бьвиньн. Һун заньн к'апа мын к'апэкэ аин-онн нинэ, к'апа мын к'апа зер'инэ.

Зылам дьк'эwьн we р'асте у к'апе дьгэр'ьн. К'өр'е п'ад-ше жи сэр шапр'а дьсэкьнэ у э'мыр дькэ:

—К'өр'о лао, эгэр һун к'апа мын нэвиньн-эзе wамэ һэ-р'ьм баве хwэр'а бежьм. Һун хwэ заньн, баве мын йэки һерсэ, we сэре wэ жи у е баве wэ жи лехэ. Зу бькьн, зу к'апа мын бьвиньн, йане на wэй-wэлерка сэре wэйэ.

Сэwто дьвинэ, хер, к'ап фьр'и чу к'эт бьне фьлан т'у-ми у чахе к'өр'е п'адше гэфа ль зылама дьхwэ, дэ, гөне ши wан те, Сэwто дэве хwэ т'ьжи дькэ, дьхазэ щие к'апе к'өр'е п'адшер'а бежэ, ле ньшкева жьна ши у готьна кале зэ-мана дьк'эwьн бире: “Эгэр тэ жи мэрьв хапандьн, к'э-да wан хар-те жи дэwлэтиби,.. Сэwто wан гьлиа дьле хwэда дьwэк'ьлинэ у щие к'апе навежэ, дьсэкьнэ һ'эта

көр'е п'адше лап жь эр'не хвэ дэрте, ле зылам жи һа-
да дьгэр'ын һ'эта кэр' у геж дьвын.

—Wэллэһ, һәма сәмт һатйә, әзе бәхте хвэ быщер'ь-
биньм. Хаде һ'әвини, чь ле те бьра ле бе. Йане әзе хвэ
бь дәсте хвэ қәдакехьм, йане жи бьвьм хвәйе дәвләта
гьран, һ'але хвэ у жьн зар'а хвәшкьм. Әзе щие к'әпе
бежьм у наве хвэ чава к'оч'әк дәрхьм. Йа хвәде, тә
мын шәрми һәки, иро р'ьсқәки һесире мьнр'а бьгһини.
Қьрар у готьна Сәвто дьвә йәк:

—Гәли лавька, һәла к'әрәма хвэ вьрда шәрн.

Әв зылам т'әв дьфьтьльн ль Сәвто у қәрп'але ви дь-
льһер'ын.

—Быщә'мә, жь вьр һәр'ә, —көр'е п'адше Сәвто һерс дь-
вә у лейә чәнд гамп'оза лехә. —Һәла мьн у ви бьньһер'ә,
дәрде мьн нә бәси мьнә, әве һани п'арсәкчи жи ә'мри сәр
мә дькә, вәки әм һәр'ын щәм.

—Бьбахшиньн, —һәманки заре Сәвто дьгәр'ә, —бьбах-
шиньн, мьн дьхвәст қәнщик шәр'а бькра, ле вәхта һун
наказын...

Вьра көр'е вәзирн ақьл буйә: вәдгәр'ә сәр һәвала у
жь ванр'а дьвежә:

—Гәли лавька, һәла әм гөһе хвэ бьдне, чька әва чь
дьвежә, хвэ гьлие ә'щев же е ва дәртен.

Зылам гөр'а көр'е вәзир дькьн у тен дора Сәвто
чит дьгьрн.

—Һун заньн әз к'имә? —Сәвто қөрбәт-қөрбәт зьла-
мар'а дьвежә.

Йәки ә'щевн-лақьрдчи щава Сәүто дьдә:

—Чава нъзаньн, тө К'орог'ли нини?

Зьлам т'әв ль Сәүто дьк'әнньн.

—Дә р'әмә ль баве тәбә, —йәки дьне дьвежә Сәүто, те бежи чька тө к'ийи, чьто мери.

Гәли зьламед дәлал, —Сәүто дьвежә, —чава хане дькә һун көр'ед ә'сьлзаданә, әүләде п'адша ,ә'йан у к'ә-бара.

Зьлам т'әв шаш у мät'әл дьминьн.

—Көр'о, чава те дәрхьст?

—Малшәвьги чава занә!

Сәүто дьвинә әвә дьле хвә саг'ьн, лап гәрм дьвә. у нета дьле хвә диһар дькә:

—Хвәдева ә'йанә, мьн сөр'а хвә т'ө щна, бәр баве, хвә жи ә'йан нәкьрийә, ле эзе бона хатьре вә зьлама бежьм әз к'имә.

Пәй гьлие хвәр'а Сәүто дьле хвәда ва дьфькьрә: “Сонда мьн дәрәв нинә, р'асти жи, хвәдева ә'йанә, һе мьн т'ө ййсанир'а нәготйә, вәки әзи к'оч'әкьм,..

—Малавао, —зьламәк дьл-дине ви бәр һәв надә Сәүтор'а дьвежә, —р'о һатә нивро, дә бежә, тә әм к'амч'о кьрьн.

—Әз к'оч'әкьм, —Сәүто дьвежә у бәр зьлама хвә гө-лә вәдькә. Зьлам әмәки шаш у мät'әл дьминьн, ә'щев-майи же дьпьрсьн:

—Чь дьвежи!

—Ле чава! —Сәүто к'өбар-к'өбар щава ван дьдә.

Көр'е вәзир пешда те, незики Сәүто дьвә у бь тәһәрәки

һерс жер'а дьвежэ:

—Дэ, wәки ти к'оч'әки, бежә, чька к'апа көр'е п'адше мэ к'ода пәкиа, к'ойя.

—Эмаке моләте бьдын мьн, —Сәwто щаwа wi дьдә, — эз тек'әwьм ньһ'ьке... Хwә тыштәки айн-ойн, т'әwәқ'әл цинә мәр'ьв тыште нәдити, нәбинайи бьвинә. —Сәwто гьва дьк'әwә ньһ'ьке, гази шәхс у зйарәта, мер у мьлиа-к'әта дькә:

—Йа мера, йа мәләк'а, һөндөр' —мөндөр' к'ап мьндьр', кьндьр мьндьр к'ап щыщьр, р'әқинә, т'әқинә, ә'лаwинә, бәрбалинә...

Сәwтое тә бәр хwәда ван гьляа дьвежә у дьсеwьринә, ле зьлам т'ө тышти же фә'м накьн. Wана һәw т'ьре Сәwто р'асти к'әтйә ньһ'ьке. Сәwто к'әфе сәр дәве хwә дьхә, ч'ә'вед хwә өса фьрә дькә-тө дьвейи we бен бьр'ь-жьн. Хорт sawe көле ле дьк'ьшиньн, щие хwәда дьвын р'өсас-дьсәкьнын.

—Мьн дит, мьн дит, Сәwто дькә қир'ин у бәрбь т'уме к'ап бьнида дьр'әwә-Әв зьламе тә т'әв дьдын ду Сәwто.

—Көр'о wәрьн вьра.—Сәwто бь һерс зьламар'а дьвежә-тө дьвейи қәй хөлам-хьзмәтк'аре winә.

—Көр'о бьсәкьнын, —Сәwто р'әх т'ум дьсәкьнә у зьламар'а дьвежә.

—Көр'е п'адше.

—Ләбе, —һәманки заре көр'е п'адше дьгәр'ә.

—Дәсте хwә нав ви т'уми бьгәр'инә —к'апа хwә жь нав дәрхә.

Көр'е п'адше, wәки тьрса қөдум ле бьрйабу, дәсте

хвэ нав т'ум дьгэр'инэ у ньшкева дьвэ зарина ви:

—Пэй, мьн дит, мьн к'апа хвэ дит, к'апа зер'ин!

Т'эв дьвн р'осас у ч'э'ве Сэпто дьньһер'ын. Эве та жи оса хвэда дьвэр'мэ, хвэ оса т'ик дькэ, вэки һн-дык дьминэ сэр пыште бьк'эвэ.

—Көр'о эви чава те дэрхьст?

—Көр'о эва һна занэ һ'эвт тэвэк бьне э'рдеда чь һэйэ.

—Көр'о э'щев жи ва дьвэ.

Хорт хвэр'а-хвэр'а ван гьлиа дьвежын, ле Сэпто жи сэкьни хвэ мэт дькэ, қэ дэй накэ.

Көр'е п'адше к'апэ дестда бэрбьр'и Сэпто те у дьве-же:

—К'оч'эк, эва к'апа п'ешк'еша баве мьнэ, баваара дь-ле мьнда мале дьне һежайэ. Вэхта та к'апа мьн дитйэ, гэ һ'элалбэ, һане тэр'а ван зер'а.

Көр'е падше ва дьвежэ у к'олмакэ зэг м зер'а жь к'иске хвэ дэрдьхэ-дьрежи Сэпто дькэ.

—Зэ'ф жь та р'азимэ, зйарэт һавара та бе, шуре баве та т'ым бьр'абэ.

Сэпто ва д'оа ль көр'е п'адше дькэ у лынга һьлдьдэ. Сэпто р'ева ва дьфькьрэ: “Эз зу бькьм жь ван дурк'эвьм, һе п'усна мьн нэһ'ьсийанэ..”

Сэпто эп'ешэ э'рд жь зьлама дур дьк'эвэ, көр'е п'ад-ше пэй ви дькэ гази:

—К'оч'эк, к'оч'эк. Мэчэ. һэла бьсэкьнэ.

Сэпто дьвэ р'осас, шидэ дьвэ ав нар'ьжэ:

—Һэвэ-т'өнэвэ эван те дэрхьст эз нэ к'оч'экьм. We һнэ

мын бьгрън, бьвън щэм п'адше у чава мэрвэки дэрэшин дарда бькьн.

Сэпто ва хвэ-хвэ хвэр'а дьвежэ у нэ төрөш дькэ р'е нэр'э, нэ жи сэр мьле хвэ ль хорта бьзвэр'э.

—К'оч'эк, тө мэрвэки керпатиин.—Һэманги, мина хэв-нэке дэнге көр'е п'адше гөһе Сэптода т'эсэлэ дьвэ,—чэрхе дьненэ, дьвэк р'ожэкэ дьне жи тө кер бейи. Һэла бежэ мала тэ к'ижан мэх'элейэ, ль к'ө дьк'эвэ.

Сэпто э'вльн щие мала хвэ көр'е п'адшер'а навежэ, ле иди молэт ле те бьр'ине, пер'а нагһинэ дэрэвэке жь бэр хвэ дэрхэ у щава ви ва дьдэ:

—Мала мын... мала мын... мала мын. көр'е п'адшейн саг'бэ, мала мын, ь, ь, мала мын т'аха нэлбэнданэ, р'эх дьк'ана Э'вдълр'эх'мане дэвковьк.

—К'оч'эк. —көр'е п'адше диса ле дькэ гази. —ле тэ нэгот—наве тэ чийэ?

Наве мын, —зьмане хвэ лэв дьхэ, —наве мын Сэптойэ.

Сэпто бэрбь мале дьчэ, ле вэй ль we чуйине: льнга анцахки даве бэр һэв. “Щамер эв чь э'щев бу һатэ сэре мын. Мын, қэ на, наве хвэ у щие мала хвэ жер'а нэгота, мын хвэ-хвэ бь дэсте хвэ мала хвэ хьрав кьр,.. Сэпто р'ева ва дьле хвэда дьвежэ һ'эта дьгһижэ бэр дэре базаре. Ль вьра һежа зер'е щэм дьк'эвьн бире... “Wэллэк, эзе бьк'эвьм нав базаре у дьле хвэр'а һ'эсар т'өлэ зар'онгар'а хөрэк у фекйа бьк'эр'ьм,.. Готьн у кьрьна Сэпто дьвэ йэк. Эве тэ ви сэре базаре дьк'эвэ-ви сэрнр'а дэрте. Се чэвалэ хвэ ч'ьл у ч'эв эмэк-хөрэк,

феки. дэ чь тэ'ме хwэде базареда һэбуйа, дькэ дьдэ пыш-
та се пышток'еше (һ'амбал) зэг'м, хwэ-хwэ жи қөрбэт-
қөрбэт дьдэ пешйа ван у бэрбь мале дьльвэ.

—Жьньк, дери вэкэ, —Сэwто дэнгэки зиз дькэ гази.
Бэлгизар дери вэдькэ чь бьвинэ: we Сэwто сьмел ба
данэ у к'обар-к'обар пешиа се пышток'еша сэкьнийэ.

—Эва чь мэрвьн, тэ чьма хwэ өса мә'т кьрйэ? Һьнэке
жи бежьн чька хwэйе мә'нэгйанэ, кэре пез у гар'ане дэ-
варанэ, йане т'өшаре ви бажарии һэри дэwлэтийэ.

Тө хwэ бьдэ алнки, эм бен мале, ви к'эл-мэли щикьн,
паше эзе тэр'а бежьм —эз к'имэ.

Чахе Бэлгизар чэwала вала дькэ у ч'э'в һақа хөрэк,
феки дьк'эwэ, ньзанэ шабуна чь бькэ, лынге we э'рд нагь-
рьн.

—Сэwто щан. һ'элалэ мьн, —Бэлгизар лэ'фэкйа у заре
ширьн те мер,—эв наз у иэ'мэт т'эв е мэнэ?

—Ле чава.

—Пи ла эз қөрбана we бэжи у бала тэви, we сьмела тэ-
йэ п'алькби, тэ һақа хөрэк жь к'ө ани.

—Сэwтор'а жи дьвен тэ жь к'ө ани.

—Мерьк, мьн заньбу тыштэк һ'өнөре тэда һэйэ, фэрэ-
зи эз шарна шаш дьбум. Хwэде жьиа нэр'азибэ, лэма
дьвен: “Һэини жьн, wэини жьн, диса жьн,,.

—Ща бежэ бьра дьле мьн р'эһ'этбэ, жьньк. Тө жи
дьбэзнийи мьн, эз беһөрмэт дькьрьм. Дэ ишар һэр'э зэр-
пе мера бьвинэ. Һане, ван зер'а жи вэшерэ.

Бэлгизар' ч'э'в зер'а дьк'эwэ һьндьк дьминэ дьле we
хwэва һэр'э, бьхэр'ьqэ.

—Ви. Сэпто, ви э'зизе мын, эз қорбана бәжн у бала тәмә, әв хәвнә, Сэпто, дә бежә, тә жь к'ө әв зер' дәст-хьстьн?

—Һьм, жьньк, һеди хәвәрдә, мэкә һешьрзә, һьнаке бь-бһен. Дә ишар р'уни, гөһе хвә бьдә сәр мын, әзе т'әви жь тәр'а бежьм.

Чь һатьбу сәре ви, чава р'асти кале зәмана, көр'е п'адша у вәзир-вәк'ила һатьбу, чава к'оч'әкти кьрьбу, созәки, т'әви Сэпто жьнер'а гьли дькә.

—Жьньк,—Сэпто ахьрие Балгизарер'а бь тьрс у хоф дьвежә,—мала баве шәвьтие, вәки шәвьти чу, Сэптое дәст тә һәр'ә.

—Чьма, Сэпто шан, чь қәвьмийә?

—Иди we чь бьқәвьмә. Көр'е п'адше наве мын пьр-си, щие мала мын пьрси. Мын нәдхаст бьгота, бәрбь мале ләзәнд, ле әви сәписани эз дамә эгләкьрне у йәко-йәко пьрс-пьрсйар жь мын кьрн.

—Ишар чь бу? Малавао, чь тө бьздиайи, зә'ф жи пьр'-си, ишар чь we йәкер'а һәйә, тө чьма тыштәки we йәкер'а гьре дьди.

—Чавә тыштәки пе гьредьди? Қиза эхьнт'иа, ле тө фә'м наки we чьбә?

—We чьбә, бьздо.

—We әвбә, вәки, тө вәрә, щарәкә дьне жи к'оч'әк ван лазьмбә у бенә пәй мын.

—Э бьра бен.

—Чавә бьра бен? Нә ишар эзык те дәрнәхьм—we бе-жьн дәрәвинә, we сәре мын нава ә'рз у һ'әйале мында

лехын. Иди пәй мыр'а we чь бе сәре wә һесира әw жи хwәде заньбә.

—Малавао, чь зьрав тә qәтна. хwә һәpp'о-һәргав к'о-ч'әк мала п'адше лазьм наен. Ло һна көр'е п'адше на-ве тә жи, щие мала мә жи бир кьр. Мәрвь дьве көр'е п'адше нә дькә, нә дьхwә, һәма гав у сәһ'әт дәрһәqа тә бәләнгазе хwәдеда дьфькьрә.

—На жьньк, на, мын хәwна хwә дитйә, qәзнаке бе сәре мын. Тө йа мын дьки wәрә әм жь ви бажари к'оч'-кьн-брь'әвн.

—Тө дьр'әви, бьр'әвә, йа әз у зар'е хwә жь вьр дәрент'өнә.

Сәwто дьвинә, на, т'ө бәлга ль жьне нахунә т'әрка р'әв у бәзе дькә.

Һәрге саләк дәрбаз дьвә, һәрге дөдө, р'ожәке жьна п'адше ви бажар'и шарие хwә дьдә сәр хwә дьчә һ'ь-маме. Wәхта әва тә сәре хwә дьшо гөстилк т'ьляа we дешинә. Жьньк дьвинә гөстилк we эщьз дькә, жь т'ьляа хwә дәрдьхә. нава гөлока п'ор'е хwәйи wәшйаида дьп'ечә у дькә qәлиштәкәкә диwаре һ'ьмаме. Гөстилк жи нә гөс-тилка т'әwәк'әл буйә: дә. гөстилка жьна п'адше we ча-wabә. һәма пе кәвре qаша weйә qимәтьли мәрвь карь-буйә бажарәки мина ви бажаре п'адше бьк'ьр'ә, ле нәфрошә.

Жьна п'адше сәре хwә дьшо у wәхта дәрк'әтьне гөс-тилке ль wьра, qәлиштәка диwерда бир дькә. Әгәр р'о-жәк, әгәр дө р'ож дәрбаз дьбьн жьна п'адше һежа хwә дьһ'ьсә: те дәрдьхә, wәки гөстилкә нә т'ьляа wedанә.

Ле нак'эвэ бире. wэки гөстилк һ'ьмамеда һыштйэ. Эва тэ дьгэр'э-нагэр'э гөстилке навинэ: гөстилк дьвэ бьрр-брьуск ле онда дьвэ. Жьна п'адше те һ'але т'эрдандьне, гэлэки бэр хwэ дьк'эвэ у һесир у жар дьвэ. Эва тэ төрөш накэ мерр'а бежэ, wэки гөстилк онда кьрйэ: дэнг дэрдьхэ, wэки гьва гөстилка we жьна дьзинэ. Гьли дьги-һижэ п'адше. Эве тэ жи дэфа һэwаре дьхэ у чьqас занэ у р'эмьлдаре wэлате wi һэбунэ бэрэви һэрэма хwэ дькэ- wэки бежьн, чька к'е гөстилка жьна wi бьрйэ. Ле, фэ-qэт, к'эс нькарэ сальхе гөстилке бьдэ. We һэлэ-бэлэда qаз-qөдрэте хwэде к'оч'эк Сэwто дьк'эвэ бира көр'е п'адше. Эве тэ те щэм баве у дьвеже:

—Баво, э'севанки иди мә гөстилка дйа мьи дитйэ. Эз к'очэкэки өса нас дькьм, wэки занэ һ'эвт тэвэк бьне э'рде-да чь һэйэ, иди к'ө ма гөстилк.

—Көр'о лаwо, дэ зу бькэ бежэ чька эw к'ийэ.

Көр'е п'адше йэко-йэко сальх-сульхе коч'эк Сэwто бавер'а дьдэ. Дэ, п'адшайэ. һэма we лэ'зе э'мьр дькэ- wэки к'оч'эк Сэwто бьгьрн-биньн щэм wi. Qэwазе п'адше дьчьн Сэwто дьвиньн, дькьн һөндөр'е файтонэке у тиньн к'оч'ьк у сара п'адше. һ'эта Сэwто сесьд шест у шэш п'епэлинге к'оч'к у сара п'адшер'а һьлдьк'ьшэ. р'өһ'е wi те сэр поз дьсэкьнэ. Эве тэ зьрав ле дьqэтэ: “Ахьр мьн заньбу эв к'оч'эктийа мьнэ нэ бь хер-нэ сь-ламэт we р'ожэке бьвэ хэниме сэре мьн. Лэма дьвен, wэки дэрэw дьжмьне хwэдэнэ. Мьн дэрэw кьрьн у иро жи эз к'этым капе хwэ, — Сэwто wa дьле хwэда дьфькь-рэ у һэw wэхтэке дьньһер'э we һэрэма п'адшеданэ.

—К'оч'эк Сэпто.

—Лэбе, п'адшайи саг'бэ,—нэманки заре Сэпто дьгэ-р'э у ван гьляа дьвежэ.

—К'оч'эк Сэпто, көр'е мын сальхе тэ у к'оч'эктиа тэ жь мыр'а дайэ. Гөстилка жьна мынэ бь қаша көвьре қи-мэтли дьзинэ. Гөстилк йа нишанйа мэйэ, гөнэйэ, вэки өнда бьвэ. Бейомтийэ. Эгэр тэ те дэрхьст к'е бьрйэ. эзе һа-қа зер' бьдъм тэ. вэки һ'эта көр'е-көр'а бьхви-хьлазбун т'өнэбэ. Ле хер на, тэ те дэрнэхьст —сэре тэ чу.

Қөрф дьк'эвэ нава дьле Сэпто, эве тэ мина мэйа на-за аве дьр'ышьфэ. Ѓьмбэра жи қэй т'ьре Сэпто мэрвьэки бөһөртийэ, нэ садэйэ у лэма өса рьщафе пе гьртийэ. Жьна п'адше, вэзир-вэк'илед ви зур' дьвыи Сэпто дьньһер'ын. Эве тэ дьньһер'э ч'арэ т'өнэ, р'е-дьрб ле һатьнэ бьр'ине, т'эзбйа жь шева хвэ дэрдьхэ. львед к'ар-бара шот-щот давежэ у өса дькэ-гьва эв мер к'этиэ ньһ'ьке. Ле дэвса ньһ'ьке Сэпто бэр хвэда дьвежэ:

—Бе чь көла тэ к'оч'эктие к'этьбу. Эзык һа те дэрнэхьм, п'адше сэре мын у э'рз-һ'эйале мын лехэ. Эв чь хэта бу эз к'этьме. Мын п'ор'е сэре хвэ сыпи кьрйэ у ви йа-шида дэрэша дькьм..

Сэпто ва бэр хвэда хэбэр дьдэ у бь хвэ жи те дэр-нахэ, вэки гөһе жьна п'адше лейэ у чэнд гьлие ви дьбһе. Эве тэ гьлие хвэйэ пашьы өса қалым дьвежэ, вэ-ки жьна п'адше ван хэбэред һан дьбһе: “п'ор'е сэре хвэ.. Гава жьна п'адше ван гьляа дьбһе, дьвэ қир'ина ве хвэ даве сэр дэст у п'е Сэпто:

—П'и эз қөрбана дэве тэмэ, эз қөрбана ван шэх у

зйарэтамэ тō сәре хвәйн ақыл-к'әмал бәр датини.

—Чь қәўьми жыньк?—П'адша хвә дьгнинә жыне у ә'щевмайи же дьпърсә.

—Уе чь бықәўьмә. К'оч'әке мә әрд у ә'змана п'арәвә-дыкә. Әз қөрбана мьлйак'әте дора вимә- ч'ә'ве тә р'они, те дәрхьст.

—Чь дьвежи, жыньк щан?

—Ле чава. Вәхта we пеле әз чумә һ'ьмаме, мьн гōс-тилка хвә кьрә нава п'ор'е хвә у авитә қәлиштәка дишер. вәки паше, вәхта дәрк'әтьне. һьлдьм. Мьн п'ор'-көр'а хвәде һәма оса жи бир кьр һатьм, әз к'әтьбум бира р'әш.

П'адша, вәзир-вәк'илед ви ә'щевмайи дьминьи. Сәўтәкә оса ль ван дьгрә, вәки п'ор'е сәре ван дьвә мина стōрие жыжу. Сәўто жи, гава ве йәке дьвинә, хвәда дь-вәрьмә қаси щур'щур'а. П'адша дьчә дәсте Сәўто у же-р'а дьвежә:

—К'оч'әктиа тә ль тә һ'әлалбә, Сәўто. Вьр һада, ад-қәсәмбә, дәре диwana мьн бәр тә вәкьрийә, те ида феза вәзир-вәк'иле мьнда р'уни.

—Һ'әлалбә, һ'әлалбә.

—К'оч'әктийа тә һ'әлалбә.

—Ә'фәрьм.

—Р'успиби. Сәўто.

Виали-виали һазьр ван гьлиа Сәўтор'а дьвежьн, п'әе ви у к'оч'әктиа ви дьдын.

П'адше тэ жи гази хэзнэдаре хвэ дькэ у жер'а дьве:

--Көр'о лао, һэр'э, һага зер' бьди к'оч'эк Сэпто, wэки һ'эта көр'е-көр'а, һ'эта зөр'эте ши ль дьнйа р'оньк һэбьн, бьхөн у хьлазбун т'онэбэ.

Сэпто у зер'а дькьн файтоне у бь һэйтэһол вэр'ен мала ши дькьн.

—Эw чь файтон бу тэ ле сйар бубуйи? Дьвэк тэ диса дэрэwэк кьрйэ у зер'эк авитьнэ бэр тэ. Тэ чьма көла хвэ намри у пе файтона дьгэр'и. Сэпто бьньһер'-р'ожа р'эш бьньһер'. Эw п'эре тэ дьдан файтончи-тэе бьда нан ба-ниа нава һесире хвэ:

Бэлгизар wa бь шэр' те Сэпто у тыштэки ши тыштэки-ва наһелэ.

—Жьньк, һала сэбьр бькэ, тэ хвэ р'йа хвэде нэк'эти? Дэ ишар тэ дэре хөрше вэкэ-те һежа мера нас бьки.

Бэлгизар хөрше вэдькэ дьньһер'э чь бьньһер'э: we һэр-дэ көже хорше ч'ьлк-ч'эвар'а зер'ьн.

—Ши эз қөрбана тэмэ, бэр сэре тэк'эвьм, 'Сэпто шан-Мьн хвэшие хвэ тэ кьрьн. Чьма тэ нэвежи, эз ньзаньм Сэптое мьн чьто мерэ.

Бэлгизар wa лэ'фэкийа дькэ; ле Сэпто жи чава-дьвен, бэр хвэр'а дьчэ.

— Дэ, һьлдэ жьньк, ван зер'а һьлдэ — вэшерэ у wэ-рэ эз тэр'а бежьм.

Бэлгизар һа-һанга зер'а вэдышерэ, те к'елэка Сэпто р'удьни у дэсте хвэ стэе ши дьалинэ.

— Э'зизе мьн...

— Жьньк, нэ вэхта ван гьлианэ. Двен: “щер'е һәр'о һәр'э сэр а́ве we р'ожэке жи бышке,, Хвэ һәрр'о мьнр'а ва лэв нае. Зу бькэ п'от-п'аласе мэ дагрэ, эм дәсте зар'е хвэ быгрьн у жь ви бажари бьр'эвн, т'эркэсалати дьневн. Зу бькэ һе п'адша бусйа мьн пе нэһ'ьсйаё.

— Мерьк, чь зьрав тэ қэтийа. Сэпто щан, эва бажар'а мэр'а херэ, эме зар'е хвэ һьлдын к'ода һэр'ьн? Те би-ра тэ, щара майин жи тэ гот эм к'оч'кьн? Ле эмьк бь-чуйана эв хөрща зер'е һ'эзмэти к'е бьда мэ?

Сэпто дьвинэ, на, ч'арэ бь жьне навэ, т'эне ван гьли-йа жер'а дьвежэ:

— Жьньк, дә вэки шарэка майин жи һатын пэй мьн-иди газьна хвэ бькэ, ль мьн нэка.

— Бьравэ, бьравэ. Һэма шарэка майин жи һатын пэй-тэ. щэфак'еш эз.

Һэрге салэк дэрбаз дьвэ, һэрге дөдө, р'ожэке жи дьз-хьзна п'адше дэрэвэдькьн у чь теда һэбуйэ-бьнива р'апеч'дькьн-дьвн. Шин сэр п'адше у мала вида те. П'адша э'мр дькэ, вэки бажаре ви, вэлате ви гьшки анэдог'-мэкьн. Һ'эвт р'ожа, һ'эвт шэва дьгэр'ьн. ле хьзна п'ад-ше навиньн. Р'ожа һ'эвта һежа к'оч'эк Сэпто дьк'эвэ бира п'адше.

— Қэваз, көр'о,—п'адша э'мр дькэ,—зу бькьн к'о-ч'эк Сэпто мьнр'а бьгниньн.

Чахе қэвазе п'адше бэр дәре Сэпто пэйа дьвн, эве тэ дәстхвэда тэрк левэ дьк'эвэ. „Һэвэ-т'өнэвэ эвана хе-

рер'а нәһатһнә, тьштәк п'адше қәһьмһиә у шандийә пәй
мьн. Иди ве щаре хьлазбуна мьн т'өнә. Хөләсә. Сәпто
бь дьләки кәл хатьре хвә жьн-зар'е хвә дьхазә у фәй-
тоне сйар дьвә, дьчә.

— К'оч'әк Сәпто.

—Ләбе, п'адшайи саг'бә, —һәманки заре Сәпто дь-
гәр'ә.

— К'оч'әк Сәпто, әва һ'әвт р'ож, һ'әвт шәвә дьза хьз-
на мьн дәрәвәкьрһнә, гәрәке тә те дәрхи чька к'е бьрийә.
Гөмана мьн жор хвәдейә жере жи тәйи. Әгәр тә ве ща-
ре жи те дәрхьст, әзе қиза хвәйә һорһ-мәләк һ'әлали
щане тәкьм, бьвә пе шавә. Ле хер на, сәре тә чу.

—П'адшайи саг'бә, —Сәпто тьрсә-тьрс дьвежә, —қи-
за тә хушка мьнә. әз хвәйе жьн зар'а, к'оми-к'әлфәтьм.

—Дә вәки өсанә, —п'адша Сәптор'а дьвежә, —те бь-
ви вәзире п'адше, әзе тәр'а к'очк у сәра өса чекьм, кә-
йа мьн бәр нәе хане.

—Ә, дәрде Сәпто вәзирти у к'оч'к-сәра бу? Әве тә дәр-
де р'он'е хвәда буйә у ве дәме дьфькьрә чава сәре
хвә хьлазкә. “Әз фәқире хвәде, әзе ве дәде чь жь п'ад-
шер'а бежьм”, — Сәпто дьле хвәда дьфькьрә. — „Әзе
бежьме бьра чәнд р'ожа моләте бьдә мьн. һ'әта чька
хвәде чь дьвежә“ Ве дәме әва мәсәла Нәви нәшар дь-
к'әвә бира Сәпто: “Нәви нәшар, р'авә-р'уни мина һәршар,
хвәде йәкә-дәргә һ'әзар“.

—П'адшайи саг'бә, —Сәпто дьвежә. —һивийа мьн
жь тә һәйә се р'ожа моләте бьди мьн. Әва гьлики т'әвә-
кәл нинә, әз гәрә се р'ожа се шәва бьк'әвьм ньһ'ке.

—Бъра гьлие тэвэ, к'оч'эк Сэпто. —п'адша дьве.

— Бъра гьлие к'оч'экбэ, бъра гьлие Сэптобэ,— хвэр'а хвэр'а шьмэ'та дора п'адше дьвежэ.

Сэпто һ'алэки гьран хвэ дьгһинэ мале у һе бэр дери ль жьне дькэ гази:

—Жьньк. Мала баве шэвьтие, вэки шэвьти-чу. Мьн тэр'а нэгот эм бър'эвьн. Ищар жи п'адша дьве хьзна мьн дэрэвэкьрьнэ, гэрэке тō те дэрхи к'ане дьзе мьн к'инэ.

— Мерьк,— Бэлгизар һ'эмди хвэ у һеди гази мер дькэ,— вэрэ һөндөр'...

— На, жьньк, на, Сэптое бе һөндөр'-т'өнэ,зу бькэ, бь-лэзинэ эм бър'эвьн.

—Сэпто щан.—Бэлгизар лава те мер-вэрэ һөндөр' һеди хэвэрдэ һьпэке бьбһен. Эме ва р'о-нивро к'ода бър'э-вьн? Мерьк, мөһөла хвэ бинэ, чька һ'эта эваре хвэде чь дькэ.

—Хвэде чь бькэ, сэре мьн қөрбана хвэде, эв жоре— эмэ жере.

—Сэпто, хвэ бэр хвэде гөнэк'ар нэка, вэрэ мале һ'эта эваре, эме һежа тари бър'эвьн, вэки к'эс мә нэвинэ.

—Эре, гьли жи гьлие тэйэ. —Сэпто жьнер'а р'азн дьвэ у те һөндөр' мале.

Сэпто дьвэ п'эпук малда р'удьни һ'эта тари дьк'эвэ э'рде. Эв у жьнева һур-муре гьран дьһельн, де чь тыште сьвьк у бьһа һэбуйэ дадьгьрн, вэки шэв ниве шэве бър'э-вьн.

—Жьньк,—Сэпто Бэлгизарер'а дьвежэ,—ван һэрсэ

мъришка бинэ, эм шәржекыи, р'яа хвэр'а соркыи.

Эм. Сэпто у жыне быһельи, бен сэр хьзна п'адше. Эвед тэ бь дэсти щэ'суса пе дьһ'эсьи, вэки к'очэк Сэпто гэрэке се р'ожа. се шэва тек'эвэ ньһ'ьке у те дэрхэ чька к'е хьзна п'адше дэрэвэкьрийэ-бьриэ. Дэ наве Сэпто жи чава к'оч'эке эрһэдэ чарнькале дыне бэла буйэ. Дьз йа хвэ дькыи йэк, дьвен эм чька һэр'ыи сэр к'өлэка Сэпто эв дэрһэда мада пе һ'ьсиайэ йаие на, чька чь дэрһэда мада хэвэр дьдэ. Дьз се һэвал буна. Эвед тэ, қаз-қөдрэте хвэде, һэма ии чахи тенэ бэр дэре Сэпто, чахе эв у жыне бэса мъришка дькыи, дьхазыи вана р'яа хвэр'а шәржекыи. Жь һәрсе дьза дөдө бэр дери дьсэкыиыи, ле йэк жь вана жи һьлдьк'шэ сэр к'өлэке. һэма ве дэме мъришкэ-кэ Сэпто бь лыге хвэ те йале хани. Сэпто мъришке дь-впнэ у жыне дькэ газн:

— Жьньк, вайэ йэк һат.

Дьзе сэр хени дэста һэвале хвэр'а дькэ у йэки дыне жи һьлдьк'шэ сэр хени. Эве э'въл чубу бэр к'өлэке һэвале хвэиин т'эзэһатир'а дьвежэ:

— Көр'о, мальк ль мэ шэвьти.

— Чь бу?

— Ве чьбэ. Эз һе пэһатьбум бэр к'өлэке к'оч'эк Сэпто жьнер'а гот “жьньк, вайэ, йэк һат”.

Һэма ве дэме, мъришқа дыне жь қолитка хвэ дэрте у те йале хени.

— Жьньк, — Сэпто ль Бэлгизаре дькэ газн, — вэдлэ дө-дө һатыи — ма йэк.

Эв һэрдө дьзе сэр хени дьвьи ав нар'ьжыи. Эвана дэста

Һәвалә хвәйи жерер'а дькын у әвә тә жи һьлдк'ышә сәр хени.

Һәма we дәме мьришка пашьн жь т'әwлe те йалә хени. Сәwто ве жи дьвинә у ль жьне дькә гази:

—Бәлгизар, р'абә, иди һәрсе жи т'ам бун.

Дьз ль сәр хени дьвьн р'өсас дьсәкьньн. Е мәзын һәр-дөе майинр'а дьвежә:

—Көр'о, ве шәвәр'әше әви малда-әмә сәр хени. Wә ди чава һатьна мә йәко-йәко те дәрхьст? Р'аст дьвен к'оч'әк Сәwто занә һ'әвт тәвәк бьне ә'рдәда чь һәйә, чь дь-қәwьмә. П'акә wә жи бь гөһе хвә һәр тышт бьһист. Хь-лазбуна мә дәсте к'оч'әк Сәwто т'өнә. Wәрә әм һәр'ьн хвә бавежьн сәр льнге wi у жьне, хвә бавен бәр бәхте wi, бәлки р'әм дьк'әвә дьле wi, мә нәдә дәсте п'адше.

Һәрдө һәвал жи wi гьлир'а қайл дьвьн у әвед тә жь сәр хени хари бәр дәре к'оч'әк Сәwто дьвьн. Дьзе мәзын дьдә пешие у дәре малә дьк'өтә.

—Әw к'ийә? —Сәwто дькә гази у пер'а жи қөрф дь-к'әвә дьла.

—Әмын, к'очәк Сәwто, әмын. Дери вәкә, әм дьзе хьзна я'адшенә.

—Ә әз чава бькьм?—Сәwто шава ван дьдә.

—К'оч'әк Сәwто, бьди хатьре навә хвәде у мер у мьлйа-к'әте дора хвә: те дери ль мә вәки әм бенә һөндөр', шне хьзне тәр'а бежьн. Иди тә у исафа хвә.

Сәwто дери ль дьза вәдькә у һәрсе мина се ә'сһ'аба дь-чьн һөндөр'е малә.

—Һ'әйран, мә кьрийә-тө нәкә.—дьзе мәзын хвә даве дәст

у п'ие Сәүто,—гөне жьн-зар'е мә нәкә стөе хwә.

Һәрдө дьзе майин жи хwә давен сәр лынге Бәлгизаре у же ниви-р'әща дькьн, wәки бәр дьле мере хwәда бе, кө әве тә вана нәдә дәсте п'адше.

—Ә, wә т'ьре мьн ньзаньбу һуньн дьзе хьзна п'адше. Мьн карьбу һәма дәрбер'а һун бьдана дәсте п'адше, ле гөне мьн ль wә у жьн-зар'е wә һат. Мьн заньбу, wәки һуне бь лынге хwә бенә бәр дәре мьн. Дә п'акә һун зу һатьн. — Сәүто wa бь хwәр'ази, қөрбәт-қөрбәт ван гьляа дьзар'а дьвежә.

—Әм қөрбана тә у мале, ощахебьн. Әм ишәв һатьнә, wәкн тө бьбахшини мә. Wәллә-бьлә, наве хwәде, идаре зар'е мә нәдьбу, хwәде шьва р'әш ч'ә'ве мә хьст әм жи чун хьзна п'адше қәльбин. К'әс һ'але к'әсива ньзанбә, хwә тө зани. к'оч'әк Сәүто. Тө жи wәхтәке мина мә к'әсив у стөхар буйи. Иро жи, шькьр хwәде, әрд һ'әта әзман тө хwәйе дәвләта гьранн. К'оч'әк Сәүто, бьбахшинә мә, бьра п'адша сәре мә ленәхә, әме щие хьзне тәр'а бе-жьн. —Дьзе мәзьн wa лавайа те Сәүто.

Дә пакә, п'акә һун һатьн,—Сәүто дьзар'а дьвежә. —Дә ишар һәр'ьн, һәма ишәв, зер' у зиве п'адше бьвьн бәр кәндале Р'әш. мьле ч'әпе, бьн Зьңаре Бәләкда ч'әлкьн у же дурк'әвьн. Нәви-нәви зер'әк жь хьзна п'адше кем дь-вә. Әзе сьве щне хьзңе нишани п'адшекьм, һун жи һәр'ьн жьн-зар'е хwә шабьн, һун щире хwә.

—Әм қөрбана ван шәх у зиарәтабьн тө сәре хwә бәр датини, әм қөрбана жьн-зар'е тәбьн, әм вьр мала хwәде

жь тә р'азинә, әм хылазкырие тәнә. —Дыз ва хвәр'а-хвәр'а Сәwтор'а дьвежьн у дьчын.

Се р'ож се шәв дәрбаз дьвн. Сәwтое тә ицар хвә-хвә файтонәке к'ъре дькә, қөрбәт-қөрбәт теда р'удьни у бәре хвә дьдә к'оч'әк у сәра п'адше.

—Һа, к'оч'әк Сәwто, —п'адша дьльрсә, —тә херә?

П'адшайи саг'бә, шькър мьн херә.

—Дә, зу бькә-бежә, тә қә чава кър, бәхте тәдамә?

—К'оч'әк Сәwтор'а жи дьвен тә чава кър. Чьма әз нә-вежьм тә нызани әзе те дәрхьм.

П'адша ша дьвә, льнге ви ә'рд нагрә.

—Чавә нызаньм, к'оч'әк щан. Мьн ищәв хәвн ди, вәкн тә щие хьзна мьн дитйә.

—П'адшан саг'бә, һәма хәвна тә жи р'астә.

—Чь дьбежи. Әз қөрбана ван дәв у леве тәмә, қөрба-на мьлиак'әте сәр мьле тәмә...

Wәзир-вәк'иле п'адше шаш у мәт'ал дьминьн у һәвр'а-һәвр'а дьвежьн:

—Һәwара мә мер у мьлиак'әте дора к'оч'әк Сәwто, һәwара мә мер у мьлиак'әте дора к'оч'әк Сәwто.

Сәwто ль вьр иди бир дькә, вәки диwана п'адшеданә у ә'мьр дькә:

—Дә, иди әгләбун мәр'а дәст надә. Р'аб-н, бьдн пәй мьн әм һәр'ьн хьзне дәрхьн.

П'адша р'адьвә, вәзир-вәк'иле хвә дьдә сәр хвә, к'оч'әк Сәwто жи р'әх хвә дьхә у әвед тә дьчын ви щий-қ'ижан Сәwто нишан дьдә. Һәма бәр Кәндале Р'әш, к'ә-ләка Зьнаре Бәләк Сәwто wана дьдә сәкьнандьне.

—Көр'о wəрын вьра,—Сəwто ə'мри сэр хōлам-хьзмэт-к'аре п'адше дькə.

—Көр'о бьдын пəй к'оч'эк Сəwто,—п'адша дьвежə:

Көр'о бьдын пəй к'оч'эк Сəwто,—Wəзир-wək'иле п'адше дьwək'ьлиньн.

Вьра бьк'ольн,—Сəwто сэр хōлам-хьзмэтк'арада һерс дьк'əвə.

—Көр'о щие к'оч'эк Сəwто нишан да бьк'ольн,—п'адша ə'мр дькə.

Əвед тə дьдын к'ōльнг у мэр'а у ль хwəлийе р'асэр тен. Дьк'ольн, эп'ещə ə'рд дьрəлешьн у дьвиньн чь бьвиньн: we хьзна п'адше т'ам бьне ə'рдеда ч'ə'лкьрийə.

П'адша, wəзир-wək'ил, щьмə'та дора wi щида дьвьн кəвьр—дьсəкьньн. Сəwто жи сэр хьзнер'а дьсəкьнə у сьмела ба дьдə.

—Wa!

—Сьмьлайи!

—Һəwара мə мер у мьляк'əте дора Сəwто!

—Щамер əв чь ə'щев бу?

—Ай тэр'а к'оч'эк.

А к'оч'эк р'асти wa дьвьн.

Щьмə'т хwэр'а-хwэр'а wa дьве у е незик тенə дəсте Сəwто.

—К'оч'эк Сəwто, к'эрəма хwə изне бьдə əз бем дəсте тə,

—п'адше шашмайи һиви жь Сəwто дькə.

—Бəле, к'эрəмкə п'адшайи саг'бə.

П'адша дəсте Сəwто р'адьмусə у вəдьгэр'ə сэр щьмə'те.

—Гэли вэзир-вэк'ила, гэли дэвлэтйа. Мьн бэр дэсте к'оч'эк Сэпто ад у қырарэкэ ва кьрьбу: эгэр к'оч'эк Сэпто хьзна мьн ди—эзе әви бькьм вэзире хвэ у жер'а жи к'оч'ьк у сэракэ өса чекьм, вэки йа мьн, п'адше һәрчар қөлбе дьне, бэр хане нэкэ. Иро жи к'оч'эк Сэпто хьзна мьн дитйэ. Эзи адк'арьм, лазьмэ созе хвэ бьқэдиньм. Вэзир, тө ирода нэ вэзире мьни, к'ода дьчи һэр'ә- ирода к'оч'эк Сэпто вэзире мьнэ.

—Бьра қөльха тэ пирозбэ. Сэптое вэзир.

—Бьра әв қөльх тэ хвэш һ'әлалбэ.

Щьмэ'т ва һэвр'а-һэвр'а Сэптор'а дьвежэ у һәр йэк дьщэ'динэ хвэ т'әва зэ'фтьр бэр ч'әве Сэпто ширьнкэ.

—П'адша һ'әвт р'ожа-һ'әвт шэва дькэ к'еф у кампани, дэнге дэф у зөр'на бажар һьлдьдэ. Бьра диwana п'адшеда к'еф у шайибэ, әм бенэ сэр Сэпто. Әве тэ изна хвэ дьхвазэ. лэз дьчэ мале, дэсте жьн-зар'е хвэ дьгрэ у т'әр-кэсэрати дьне дьвэ. К'әс ньзанэ Сэпто к'ода дьчэ у аг'ь-рйа ви дьвэ чь. Т'әне заньн. вэки һ'әта иһа жи п'адше ви бажари бе вэзир сэр т'әхт р'удьни, к'оч'эк Сэпто дьгэр'ә, ле навинэ.

Ереван. с. 1968.

СЭРЭЦЭМ

Шькле Ленин	6
Байрага сор	10
Мьзгини	16
“Дохтьриа,, шех Дэлө	22
Эт'ар	28
Дьле де	36
Эвлэде дө мала	42
Досте мэ	50
Мэзэлэ эскөр	64
Тигран у Мән'муд	76
П'адша у к'эсив	123

ՎԱԶԻՐԻՆ ԱՇՈ
ԱԶՔԱՂՈՒՍԱՆՔ

(հրդերեկ)

«Հայաստան» հրատարակչություն
Երևան — 1976 թ.

Вазире Ашо
С победой
(На курдском языке)
Издательство «Айастан»

Երևան 1976 թ.

WƏЗИРЕ ƏШО

МЪЗГИНИ

Р'едакторе шабдар *Щасьме ЩƏЛИЛ*

Шькк'еш *Б. МАЗМАНЯАН.*

Р'едакторе техникие *С. СИМОНЯАН.*

Коректор *Л. Ə'МƏР.*

INSTITUT KURDE DE PARIS

ENTRÉE N° 831

Exemplaire n° 1

ВФ 04208

Т'амбә 2021

Тираж. 500

Т'эслими нәшyre кьрянә 15/VII—75 сале
Бона чапкьрыне һатийә долкьрыне 24. XII—75 с.
Бәлге чапкьрыне 4,75

Бәлге нәшyreтә 5,2

К'ар'әз № 1 70x108 1/32

Қимәт 17 к.

Нәшyрхана Қоммәрк'әзия ПК Әрмәнистане, Ав. Исаһақиян № 28

